



# Isa talus

J. Mändmets

Callinn, 1922

R.-ü. „Kool“



Isa talus

Jakob Mändmets

# Isa talus

Teine trükk



В. и. „Авол“, Таллинна 1921

Erüftud A. Rimmel'i (end. G. Kalla) trüftkojas, Tallinnas

A 3335.

1866

i 15625369

## Rehe all.

Sajab vihma, aga ei saja ka. Need on lühikesed hiilid, mis tulevad kange tuulega, aga varsti jälle kaovad. Puude oksade küljes ripuvad läbi päewa suured weetilgad, künnimehe adrakurg on märg ja külawahelisel lākusel teel läigivad weeloigud.

Kui ja eemale waatad, siis näitab, nagu oleks keegi katnud kogu silmaringi, taewalaotuse hallidega, määrdinud ja korratumalt lõhkirebitud kardinatega. Tihe, wesine tuul jookseb vihmahiilidega wõidu üle kesa, põllupeenarde ja kõigutab puunenud raudreie õisi. Tuul tungib künnimehe märgadest riidest läbi ihu juure, tekitab wastikut tunnet, kargab õunapu-uaias ringi, kust ta üle aia loobib ülesküntud põllu mustale mullale kolletanud lehti nagu kuldraha peotäisi. Wiimaks, hulumisest wäsinud, peitub ja lähedal olewasse tumedasse okaspuu-metsa.

Sealt kuulub veel kohin, aga see on niihästi lõbus hirmutamise kui ka raske ohkamise.

Imelik on see hõltsügis. Kogu ilm on muutunud wanaks raugaks. Päike ei wiitsi woodist öieti wäljagi tulla; waewalt suutis ta ärkada, kui juba peatselt jälle uinub. Suwise hõiskamise asemel kuulub kaskum kõha ja terve elu liigub taha, nagu karkudel. Igalt poolt paistab hall tüdimus, nagu sellegi kortsuliselt palgelt, kes tunneb, et on kadunud ta noorusjõud.

Meie lõpetame sulase Mardiga kahekesi kõrrekünni. Adrad lõikawad kahinal niisket mustjaspruuni kobedat põllupinda ja muld langeb laia paela sarnasena lätkiwana mustana ribana eelmisele waole. Ikka laieneb ja laieneb mustaw mullapind.

Ega meie ei ruttagi. Teame wäga hästi, et enne kui salapärase, hallikarwaline ämarus meie juure poeb, saame oma tööga walmis. Jalad on raske, ja kui korraks jäädki seisatama, siis tunned niuetes närawat wäsimust. Meie ei kõnele sõnagi, ainult üksikud hüüded künnipööranguil segawad eluta sügiswaikust, mis ümbritseb meid kesal.

„Saaks ometi panna piipugi,“ ütleb Mart juba kolmandat korda künnipööranguil. Aga ta ei pista kätt tasku, et sealt wälja wõtta suitsuriistu. Seda ei maksakski teha. Tuul on tiheda wihma peksnud läbi õreda riide, tubakas ülles niiskunud ja märg tael ei wõta tuld.

Ma waatan talle otja. See nägu on mulle tuttaw, sest ma tunnen juba lapsest saadik neid.

kortse. Need näojooned on nagu kiwisse raiutud — vähemalt ei ole mina neid näinud liikumat. Kortsulist pallet, mille nahk kinni kaswanud kortide külge, piirab nüri tuhakarwaline õre habe, mida ta iga laupäewal nagu harjunud kombe järele palle pealt ja lõua otsast ajab ta enese walmistatud pussiga. Ta paksub juuksed on kooldunud ülespoole, jäme keha wajunud wimma ja pikad jalad on põlwele kohalt ettepoole kõwerad. Kui Mart lööb oma suured käed adrakurgede külge, siis leiab ta seal toetust ja uuesti sammub ta adra järele, oma raskete jalgega musta wao põhja mööda.

Meie saame oma tööga walmis, lõõme adrad mullast puhtaks ja läheme koju. Teel hakkab külm. Tuulel nagu oleks nüüd rohkem wõimalik riidest läbi tungida ja ligemärjad riided kleebiwad ihu külge. Wähetewahel raputawad külmawõbinad kogu keha.

„Kuule, läheme rehe alla. Seal ei ole täna leitset.“

Mart ütleb mulle nõnda, aga selle juures ei pööra ta sugugi oma nägu minu poole. Minult wastust ootamata lähelikki ta juba rehetuppa.

Rehetuppa astudes tungib iseäraliselt meeldiw lõhn ninna. Sa jääd esmalt seisatama, sest see soojus, millega sind siin äkitselt üle kallatakse, wõlab ruttu läbi märgadest, koredatest riidest, jõuab ihu juure, paneb sind korraleki suurema hooga wärisema. Aga see ei ole enam endine külmus-

tunne. Väljas on ilm wist muutunud weidi selgemaks ja kustawa eha walgusel näed ahtest allarippuwaid olekõrsi, nagu jämedaid kuldniite. Mõõda seinääri seiswad rukkiwihud kumardawad oma rasked pead sügawasti sinu poole.

Mart laotab fassid laiati, wõtab mõned wihud, paneb need pea alla ja heidab nüüd raskelt, täie kehaga fassidele. Seal juures tungib ta rinnust nagu ohkamine, aga ometi ei ole see ohkamine. Sedasama häälitsemist kuuled ka looma juures, kui ta maha heites peale rasket tööd seab oma keha meeldiwasse seisukorda.

Meie lamame nüüd mõlemad selili ja waatame ülespoole. Esmalt on weel walge ja pikk uitab ringi mõõda wihutiwesid. Aga tuba muutub ikka pimedamaks. On nagu tõmbaks keegi järk-järgult akna ees paksu eesriide ikka koomale ja koomale, kuni ju eest kiini kaetakse wiimane walgusehelk.

Ma kassun esmalt kõneleda ja küsin Mardilt:

„Kuule, kas sa hunti oled üsna ligidalt näinud?“

„Olen.“

„Kas tal on suured küüned?“

„On suured küll,“ wastab Mart natuke aja pärast.

„Kas see peaks tõsi olema, et hunt magajat looma ei murra?“

„Ei — mur—ra!“

Wiimased sõnad, silbid katkenewad ja kostuwad kuskilt kaugelt, jägawast. Warsti kuulduwad ühetoonilised, tihti katkestatud norskamised. Need tulewad jägawast töömehe-rinnast.

Nüüd ja tunned, kuidas ju liikmetest hakkab ära põgenema jõud. Käe tõstmiseks pead kokku wõtma kogu oma tahtejõu. Warsti ei jaksa ja liigutada ühtegi liiget; need nagu oleks ära kistud ju küljest. Sa ei leiagi ennast enam üles, sind nagu ei oleks üldse olemaski. Sa püüad mõelda, aga see mõte on nagu pisike nõrk tuluke, mida hoolega pead hoidma peo sees, mis aga wägise ähwardab kustuda. Weel käib mõni mälestus sinu eest nagu wari mööda, mõtted lähewad korraks uuesti mustale hiilgawale künnipõllule, kus wihmahiilid ajasid sind taga. Weel kuuled, kuidas keegi uksest käib, siis kuuled üksikuid hääli; wõib olla kostuwad need kambriist, õue pealt, metsast, wõib olla taewa alt.

Pikkamisi hakkad ja nüüd liiglema, kuhugile jägawusse, otsata pimedusse, aga sa ei tunne mitte hirmu. Sa ei tahagi wastu panna, sest sa oled ära kaotanud iseene ise käest.

\* \* \*

„Tõuse ometi üles, ja sured siin palawas!“

See on minu ema. Ta seisab minu juures ja aitab mind sasedelt püsti.

Tuikudes lähen toast kambri, kus hele valgus mu pehmeist silmist läbi peaaegu immitseb ja seal mulle pikkamööda tagasi nõidub mõistuse ja mõtlemisvõimu.

\*\*\*

## Pulmalipp.

Kõige kõrgema puu otsa panduna lehwib ta lustilifelt kõhedas hommikutuules ja paistab kogu ümbrusele. Inimesed näewad teda kohe, jääwad feisma, waatlewad hullk aega ja ütlewad:

„Pulmalipp lehwib!“

Kas on wõimalik pulm ilma pulmaliputa? See oleks poolik pulm, see ei olekski pulm.

Juba ammu enne pulma mõeldakse pulmalipu peale. Wõetakse rublased, suurte roosidega ja heledate lehtedega willased rätikud ja õmmeldakse üksteise külge. Jatkatud rätikuteft kaswab kangas, ja mida pikem, mida laiem, seda uhkem on pulmalipp. Niisugune pulmalipp paistab sagedasti kümme wersta ümberringi.

\*

\*

•

\*

Karjamaa serwal kaswab wiineteistkümmesüla lāne kuuslk. Selle otsa pannakse täna lehwima pulmalipp.

Keegi ei mäleta küllas hästi enam seda aega. millal oli see puu pisukene; millal ta igal suwel päikese poole küünrawõrra tõusis. See puu on wanem kui kõige wanem rauk kogu wallas, kelle habe on lumiwalge ja kes wäga pikkamisi astub, toetades hoolega kepi najale. Selle kuuse pooskuu wanud oksjad on õredalt kaetud punakate okkadega. Talwel ei lähe ükski lind otsima tema otsast warju, sest ta harwad raod ei suuda kinni hoida tormawat põhituuli. Ainult walgetel juweöödel tulewad waresed ta oksjadesse, sest sealt leiawad neid kõige ennemalt esimesed koidukiired.

Mitmendat korda tõmmatakse selle kuuse latwa pulmalipp, selle ülesarwamiseks kuluks hulk aega. Juba wanaisa pulma ajal on see kuusk kannud pulmalippu. Siis oli puu alles tihe, paistis kaugele kui wägen tumeroheline piramiid ja mühihes mõnufasti tuulehoos.

Ja nõnda on ta ka pärastistes aastates perekonna pulmapidudel alati seisnud esimesel kohal.

Kes wiib pulmalipu sinna üles? On teada, et isegi ülemeelsed karjapoisid, kes oma julgustük- kidele palju piire ei tõmba, ilmaski ei julge minna selle kuuse latwa. Ka neilegi on ta liig kõrge.

Ainult ühe peale pannakse lootus. See on tugewa kehahitusega ja julge waatega Kingu Rein. Kõik pulmalised waatawad tema poole.

Rein tõuseb juuresolijate silmis kangelaseks.

Noormees kinnitab omale siledaks hõõweldatud raske ridwa, millele lipukangas ümber mäsitud.

nööridega keha külge ja hakkab kuuse otsa ronima. See on elukardetaw tee. Kõigi allolijate südamid täidab rahutus, kuid keegi ei lähe teda hoiatama.

Kui Rein oma raske koormaga redeli pealt alumistele oksjadele jõuab, asub ümbrusesse täieline waikus. Inimesed kõnelewad sosinal. Teatakse wäga hästi: üks wääratus, üks walewõte ärakuiwanud mureda oksa järele ja Rein wõib ülewalt kukkuda.

Ainult kaks meest, wana Joost ja Annus, kes oma hooliks wõtnud asja korraldamise, hülüawad ülesronijale üksikuid juhatusi.

Toll-tollilt kifub Rein enese ülespoole läbi kuiwade oksjade. Kes teraselt waatab, see näeb, kuidas ta pruunikspõlenud käewarrest nirgub tume weri ja walgub warrukasse. Teraskõwa kuiwanud kuuse-oks on wihaselt haawanud pealetungija käewart.

Aga sellest hoolimata — ikka ülespoole!

Rein on nüüd juba nii kõrgel, et talle kätte paistab naabriküla. Seal on laialdased wiljapõllud, üksikud pered peidetud rohelistesse tehwanikutesse, paremal pool heteroheline madal karjamaa-mets. Noormees jääb oma kardetawal teel weidi seisatama ja lõbutseb uhke waatepildiga. Kui ta sealt midagi allolijatele ütleb, siis peab ta kisendama.

All sojistatakse. Kõikide nägudest paistab ärewus, isegi hirm. Raske warras pääseb wahjast okste wahjelt kõikumata ja ahwardab Reinu enesega

alla kiskuda. Iga uus wõte, iga uus samm pool-  
kuivanud oksjadel sünnitab allolijate rinnus ääka  
juuremat rahutust.

Isegi waresed lendawad lähemate wäljade  
kewadekünnilt üles ja tulewad waatama hulljul-  
get meest. Nad lendawad piiret ja kraakjuwad.

Nüüd on Rein ülewal. Alt wõib selgesti näha,  
kuidas nooremehe raskuse all kõigub käewarre  
jämedune puulatu ja isegi tõmbub weidi looka.  
Puu kehast jookseb rahutus alla juurteni, sest üm-  
berringi nähakse kerkiwat puu juuri kattew  
sitke kare.

Rein tungib weelgi ülespoole. Wõib olla, ehk  
on puulatu seal juba niiwõrt peenike, et mees  
jellest ulutab peoga ümber wõtma.

Nüüd on ta wiimakski eesmärgil. Rein hoiab  
ainult käewarre jõul puu ümbert kinni. Ta pääs-  
tab pikkamisi raske lipuwarda enese ümbert lahti,  
toll-tollilt nihkub esmalt ümber lipuwarda mässi-  
tud kangas, siis walgeks hõõweldatud lipuwarras  
punakasrohelistest kuuseladwast helesinise taewa  
poole.

Pikkamisi keerutab Rein lipukanga warda  
ümbert walla ja ahnelt haarab kõhe tuul kergest  
riidest kinni. Warsti on lipukangas täitsa lahti,  
warras paelttega puu külge kõwasti kinni seotud ja  
Rein hakkab alla tulema.

Kui Rein on jõudnud alla tugewatele oksadele,  
siis tuleb allolijate ridadesse elu tagasi. Seal naer-  
dakse, hüütakse ja hõisatakse.

Pulmalipp Iehwib.

Lipp mängleb ja uhkleb oma heledate wärwidega päikese paistes. Tuulehoog annab talle mõne silmapilgu jooksul sajanäolise kuju: wäheft lööb hoog ta kitsaks pikaks paelaks kokku, harutab siis ruttu jälle lahti ja tõmbab lipukanga sirgeks, pannes teda kergesti lainetama ja näidates allolijatele helepunasiid werikarwalisi roose. Sealsamas näitab jälle, nagu ei hoolikski hoog sellest naljatusest ja lookledes langeb lipp alla. Uuesti haarab tuulehoog temast kinni ja kujudemäng hakkab uuesti otsast.

Kogu ümbrusele paistab pulmalipp-silma ja tülles tubadest jääwad inimesed teel ja tööl seisma, waatlewad ja ütlewad:

„Pulmalipp Iehwib.“

Alumiste oksjade pealt hüppab Rein kergesti maha. Ta riided on kistud mitmest kohast lõhki, ta käewarrest imbub ikkagi werd ja ta kdelal ja palel on kriimustused.

Nüüd läheb kõige nägusam neiu julge mehe juure ja paneb talle oma käega õitswa lille rindu. Pulmaperemees pakub talle wöödilijest kannust kobrutawat õlut.

Ja uuesti waadatakse sinisel taewapõhjal Iehwawat pulmalippu.

\* \* \*

\*

Neil, kes ees sõidavad, on kõige tulisemad hobused ja wankri aegade küljes ka kõige heledamate häältega kellad. Oodates kaabivad loomad wankrite ees mulda, kuna nende waljaste ja sedelgate küljes haljaksõerutud wased kiirgawad paikese säras.

Algab pulmasõit.

Ajutakse wankritele. Mehed wõtawad tugevate kättega ohjad, kuna nende kõrwal istuwad naised korraldavad oma kõrgete mütside siidist paelu, et need sõidul tuules hästi lehwiks. Eelwankris istub ka pulmalipu kandja. See on wäiksem lipp, tehtud walgest kalingorist ja kirjatud punaste paeltega ruutudesse ja ristidesse. Ta peenike, sile, weidi paenduw warras on punaste paeltega ümber põimitud ja isegi lipukandja käewarre küljes ripuwad uhkest pikad paelad. Olgugi lipp raske, olgugi et tuul teda tugewasti kihub kiirel kihutusel, kuid sellegipärast hojab lipukandja ta kergesti nagu sule ülewal.

Enne kui pruu wankrile astub, mis lipuwankri järele kihutab, heidab ta weel korra pilgu kuuseladwas lehwiva lipu peale. Iseäranis tugew tuulehoog on sellest praegu kinni haaranud ja ta plaksud kuulduwad ülewal selgesti siia alla.

Pruu istub wankrile ja sõit algab.

See on metsik sõit, meeletu kihutamine. Warsti langewad loomade külgedelt walged wahutordid, aga

jellest hoolimata ei taha keegi eelmisest wankrist  
maha jääda.

Ägedasti kifub tuul pulmalippu, kaugele kos-  
tuwad pulmaliste hiiüded ja hõisked.

See on jõit — uude ellu.

— 茶 茶 茶

## Laupäewa õhtul.

Nädala läbi uitas kõrwetaw põuapäike taewa kaarel. Ta ajas inimesi armuheitmataalt taga nagu meeletu, kes halastusest midagi ei ole kuulnud. Iga tundi, iga silmapilku taheti kasulikult ära tarvitada ja jämedad higised särgid jõudsid weidikeste taheneda, lühikeste suweöö jooksul. Waewalt ilmus werew koit hommikul silmapiirile, kui juba ära hirmutati töörahwa laugelt uni; nad sirutasid laisalt oma kangnewaid liikmeid, ajasid endid poolelti hoowates kõwilt asemilt üles, wõtsid tööriistad tēntside, kõweraks kooldunud sõrmede wahetele ja algasid sealt peale, kus tööjärg neid jäi õhtul ootama.

Nõnda kestis see wahelbuseta kogu nädala. Töö oli muinasjutuline üheksa peaga madu, kellele ühe maharaiutud pea asemele kiiresti otja kaswawad üheksa uut.

\*

\*

\*

Laupäewa õhtu. Päike wajub metsa peale ja weidi jahedapoole õhka, mis kergesti segatud metsa

weerul walmitva rukkilõhnaga, laguneb laiali mööda põldude wahel olewat wainu. Koplis pandi täna esimesed saod kokku ja nüüd puistawad need õhku hoolimata küllusega magust wärske heina lõhna.

Inimesed jääwad töö juures wahetewahel seisatama ja waatawad wana kiriku poole. See seisab ümber piiratuna madala müüri nõtme künkal. Ohtune päike kallab ta niiwõrt rohkesti walgusega üle, et isegi akende wäikesed, hallitusekorruga kaetud ja aastakümnete jooksul päikesepaistel tuhniks põlenud tinaraamide wahel olewad ruudud lööwad läikima. Jumalakoja krobelised müürid wälendawad nagu lumehanged. Võiks arvata, et need küljed ja kiwist torni-osa alles sel nädalal on üle kallatud piimwalge lubjaweeaga.

Ka jeda wõidakse näha, kuidas torniluugid ümberringi lahti lükatakse, ja nüüd kuuleb igaüks kirikukellade heli.

Need helid, mis õhus ruttu laiali lendawad mööda kihelkonda, toowad häid sõnumid ja wanad mehed terwitawad neid kergitades mütsi. Künni-mehe hobune jääb seisma ja tüdruk, kes linast umbrohtu katkub, lööb oma triibulise seeliku puh-taks tudrist.

Igal pool lõpeb tiidus töö.

Tolmusel tänawal tundub köetud sauna haisu. Lahjapoose künnihobuse järele käiwale sulasele, ohjad hooletult kaela peal, kerkib jeda tundes järgmine pilt filmade ette: toober on keewa wett täis,

selles seisawad üksteise kõrwal audumas pehmed,
 haljad, mõnufasti lõhnawad wihad. Tormal nur-
 gas õõgub kuum keris, kuhu langeb pragonal weji.
 Ahjujuust paistawad ühjikud õhkuwad sõed. Sauna-
 wajas seisab suur pada kiwimüüris ja tema kohas
 lae all õetjub kerge pilwewinetise kujuline auru-
 pilweke. Ajajooksul on weeaur ja suits lae üle
 wõõbanud hiilgawa nõe korraga. Saunawaja ot-
 sas paargus on koogu otsas suur pudrupada. Aeg-
 ajalt tõuseb tiheda kaane wahelt aur ja see täidab
 kogu paargu iseäralise isüaratawa meeldiwa
 lõhnaga.

Oue on juba pühitud ja nüüd on noored ini-
 mesed kibedasti tegewuses tänawapuhastamisega.
 Ümmardaja, kelle käewarred, jalad ja sääremarjad
 alaline töö on tugewaks kaswatanud, kelle ühtlane
 mehekehja ja kaugeleulatawad udarataolised rinnad
 awaldawad töölooma jõudu, lükkab rehaga prügi
 hunku. Laupäewa õhtu annab ta pikaldasele nüri-
 dale olekule ja liikumisele iseäralise filmatorkawa
 wilkuse.

Lühikese aja jooksul omandab terve talu ja
 selle ümbrus hoopis uue kuju. Talle on mõne
 tunni jooksul üle aetud pühapäewa-ülikond. Puh-
 takspühitud õues oleks astuda nagu weidi wõõ-
 ras. Ouepealne on äkitselt muutunud nagu mõ-
 neks puisteeks, kus siledal, ülekriipsutatud peh-
 mel liiwal järele jääwad jäljed. Puhtaks küüritud
 kammer kõrgeks hõhendatud wooditega ja pestud
 aknaruutudega kutsjub meelitawalt ja sõbralikult.

Ka hinge poolt muutuvad inimesed laupäeva õhtul uueks. Wana julane, kelle näo pealt palju pakitud pilwed ei lahku, istub pinu ees raiepaku otjas ja hooletab wäikesele poisikesele pakist männakorbast hobust. Hobuse kuju ta oma teosele küll ei suuda anda, aga kui wäike poiss seda piitsutab, teda nõelõngast ohjadega kinni hoiab ja sellega isegi tuhatnelja kihutab, siis on see ikkagi hobune ja naeruwine hiilib wana julase tufasele näole.

Loomad on karjaaias maha heitnud ja mäletawad rahulikult, seal juures kellaga kõlksutades kindlas taktis. Wäike wäiskas tuleb karja-  
aia wärawa juure ja waatab warbade wahelt hoolega õue.

Nende inimeste mälestuses peab olema üks koht tühi, kes peale nädalast orjalikku tööd ei ole käinud talusaunas. Kas need inimesed wõiwad seda tunnet, mis meie sõnaga „mõnus“ ära tähendame, täies suuruses mõista?

**Oi, kui mõnus on saunaalawal.**

Sa wõtad saunaawajas riided ält ja see tekitab imelikku wõõrastawa, kuid sellegipärast meeldiva tunde. Ohk tungib kelmlikult kõdistawa helisega, kuid hästi wärskendades ju keha wastu. Sa oled korraga uueks muutunud, nii kergeks, et igal silmapilgul ähwardad tõusta õhku.

Sa wõtad keemas wees pehmeks autud aurawa wihha, wiskad wett kerisele ja astud siis pikkamisi üles lawale. Kohe tunned, kuidas kuu-

mus ju kehha tungib, muutes liikmed pehmeks, rammaks. Sa ei suuda ennast liigutada ja lamad magusas rammestuses. Wahetewahel lööd lõhna- wa wihaga õrnalt hõigiga kaetud ihu. Kui nõnda tükk aega oled wiibinud lawal, lased weel heita kibuga wett kerisele. Kohje tungib soojus palju suurema hõoga lawalle ja nüüd hakkad ja agarasti wihutama pehme wihaga. Sa wihud nagu hullumeelne ühe koha peale; ja wihud oma keha ümberringi, wihud nii kaua, kuni langeb ju käsi nõrgalt alla.

Sa oled jäänud niiwõrt rammaks, et juure ettewaatuslega pead lawalt alla astuma. All sirutad oma liikmed wälja ja paned wilu wett kuumale ihule. Tuntawalt toob see rammaks muutu- tud liikmisse jõudu ja erkust.

Peab ütlima: Sauna teil on taewa anne ja wõib olla, wäärtuslisemigi weel kui igapäewane leib. Istudes lauda teewad inimesed küll ükskord palwet, aga saunallawal peawad lapsed tänama iga wihalöögi eest.

Seda nõuab wiisakas komme.

Ka söömine on laupäewa õhtul pidulikum, pühalikum, suurtsugusem kui argipäewal. Argipäewa õhtul istuwad nad nagu orjad laua taga ja täidawad ilutult, aplalt wiletsa igapäewase leiwaga oma kõhete. Nende pilkes ei nähta midagi peale tüdimuse ja wäsimuse ja nende hõigiga raskesti läbi imbunud jämedad riided haisewad inetult. Ja söögipalwe on argipäewa õhtul lühki-

kene, mõnesõnaline lobisemine. Waewalt arwatakse tarwitikkuks panna selle palwe jaoks käsi risti.

Laupäewa õhtul paistab nende nägudelt magus rahulolek. Nad istuwad lauda, puhwad walged särgid üll, mis laiali laotawad kerget, õige meesõiwat linaseriide lõhna. Wana julane ei ole oma särgi kurgualust kinni pannudki; särgi sõlmeded ripuwad nagu rotisabad ta pruuniks põlenud paljale kortsulisele rinnale.

Kui pere lauda istub, lauldakse jõogi alla. Saul kostub siin täie jõuga, nii et helisid wõib kuulda isegi üle õue tänawasse. Keegi ei tihka waikida. Olgugi, et wana julase laulu küll keegi ei ole kuulnud, aga nüüd waatab ta oma ette maha ja weab jämedat, helita wiit.

Peale jõogi jääwad wanad mehed ejalgu istuma, põletawad piipu ja waatawad läbi akna, waewalt puude latwade wahelt paistwat kustumalööwat ehha. Noored inimesed on õues, kus õhtusel jahedusel maha on heitnud kaste, mängitawad noore koeraga, wõi püüawad ümberlendajat nahkhiirt. Tüdruk seisab siinpool aeda, kattes willase rätikuga oma paljaid käewarji, rindu ja õlgu, kuna naabripoiss teinepool aia wastu toetab, teda lõbustades oma elawa jutuga. Kambris on pereema korraks weel põlema süüdanud lambi ja üles otsinud wana lauuraamatu. Wiimast hoiab ta hästi tule ligidal ja loeb sealt weni-tawal toonil õhtulaulu salmi. Kui ta siis wiimaks woodi heidab, millesse pandud uued õled, teeb ta

ennemalt ristitähje padjale, paneb käed korraks risti ja sõnab wiimaks: „Kui aga taewas ka oleks nii hea!“

Enne magamaminemist tuleb pereisa korraks kambriist wälja. Ta astub lumiwalge särgi wäel mööda tänawat alla rukkipoõllu wärawa juure. Olles rinnuli wärawa nõjal, waatab ta walmiwat rukist, mis hõljub kergesti õhtuses talases tuules.

Temalt wainult kostuwad hülüded. Warsti kuulduw sealt tugew laul. Wiisi ei laulda jugugi õieti, sest ta on ise oma pead üles kaswanud küla noorinimeste hulgas nagu puu, mida keegi ei hari, mille eest keegi ei hoolitse.

Aga see on kindel, et seda wiisi nüüd lauldakse täie jõuga, täie rinnaga. Kuski peres hakkab koer haukuma juure ägedusega, kuna eental küla teel mõned nähakse tõmbawat tikust tuld.

Warsti juiguwad ka needki hääled ja laupäewa õhtu mässiib üksiku talu ja siis kogu küla pehmesse mustjashalli waipa.

\*\*\*

## Kasemahl.

Just niisama nagu lööksid ja haavad elawasje ihhu ja sealt niritseks siis veri.

Seda wärsket werd meie ihaldame, sest ilma fellela ei ole maal öieti kewadet olemaski. Sulle tuleb küllaline. Ta jalad on pikast teest wäsinud, tuul on ta keele ja kurgu ära kuiwatanud ja wäsinult laskub ta toolile. Siis pakud ja talle wärsket, kojutawat mahla. Ta joob pika söömu, leiab karastust, unustab wäsimuse ja ärksus ja heameel asuwad ta näole.

Ilma kasemahlata, ilma selge wereta, mis tilkhaawal imbub puust, ei saa ollagi kewadet.

Rüüstades on kewadised tuuled sõitnud juba mõni nädal üle määrdunud hangede, üle laiate lumewäljade ja koplis tõstawat mustawat künkad oma inetuid päid. Kõrge laan, mis kopli ümber piirab, lööb kohama, pehmelts ja tumedalt, ja mitmed tõendawad, et nad oraspõllul on kuulnud kuu lööritamist.

Seal astub isa ühel õhtul pinu afemele, kus kafehaod üksteise peale loobitud, walib sirge rüwa ja saeb selle otsast jalapikkuse tüki. Terawa noaga woolib ja ühele poole laia tahu, millele peitliga sisse lükkab sügawa soone. Otsa hooletab ümar-guseks, umbes nii jämedaks nagu auk on, mis sünnitab suur oherd. Mahlatila ongi walmis.

„Kuule, wõta sina kapp,“ ütleb ta kõige wamenale lastest, kes kogu aja seda tegewust suure põnewusega pealt waatawad, pöörab siis ümber ja lähleb kopli poole, oherd kaenla all, tila käes.

Lapsed saawad aru, et nad wõiwad kaasa minna, küsida ja kõneleda.

Koplis on juured laiatarulised kafed, tüwid kaetud paksu halli korbaga. Pealt waadates näiwad nad alles uinuwat rahuliselt talwe-unes, aga ometi on teada, et on ärrganud nendes elu. Need on wanad puud ja aastate kaupa on nad seda perekonda kosutanud magusa mahlagaga.

Isa teab wäga hästi, misjuguise puu mahl on kõige magusam. Ta lähleb otjekohe kruusakünkal kaswawa kafe juure, mille pikad oksad ripuwad wabalt nagu neiu lahtised juuksed.

Jõudes kafe juure lasseb ta puule warju poole külge oherdiga augu. Niipea, kui külm teras puutub, puu walget, sitket liha, lööwad kergesti wärisema ta narmasoksad ja haawast ilmuwad were-pisarad, mis langedawad alla mööda krobelist koort. Oherd löikab tugewal rõhumisel ahnelt pehmesse.

tooresse puusse. Niisama kui haaw inimese ihus: mida sügavamale teras tungib, seda suurema hooga walgub haawast veri. Lapsed korjawad üles ümarmargused laastud, mida sülitab oherd suust ja imewad neid.

Auk on sees, tila ees ja nüüd peab ootama mõned filmapilgud. Esmalt ilmub walge mahl arast. ettewaatlikult tila rennikesesse, walgub seal pikka-misi edasi. Nagu kardaks langeda uuesti mulla pinda, kust puu juured imesid ta alles hilja aja eest. Warsti langeb esimene tilk kapa põhja ja selle järele jookseb alguses weidi gega nirinal.

Waewalt on mahla kord katnud kapa põhja, kui lapsed seda kilkaades ruttawad üksteise eest maitsema.

Tõepoolest, ilma mahjata ei ole kewadet.

---

Mööda teed ruttab teekäija. Ta kurk on kuim ja wali kewadine tuul käristab lõhki õrna liha punasil huulil. Tee ääres kraawides pilgub wesi, mis sinna kokku walgunud sulawast lumest ja kewadistest sadudest, millega maapind puhutaks pesti talwifest kõntsast.

See wesi ei kõlba juua.

Seal näeb teekäija äkitselt teine pool aeda koptis mahlakase. Ta hüppab üle aia, joob tugewa sõemu ja rändab lustilikult edasi wärskendatud jõul.

---

Terwe talu uinub, ainult wana haiglane kaheljakümne-aastane emake on ärkweel. Ta jilmade eest käib läbi terwe panoragma oma tuhandete kirjute piltidega. Ta mäletab weel seda aega, kus ta noor, õitsew ja nägus oli ja siia tallu toodi. Aastakümneid on ta siin mööda saatnud, pikk aeg on elades saanud otsa, ta on siin õnnel hõiskanud, aga ka lõhkikistud südamega walanud pisa-raid. Astugu ta mõte kuhu tahes, igal pool leiab ta mälestuslilli — walgid ja weripunasid. Nüüd on ta aga elust nagu wälja heidetud, ta on oma oja lõpulistikust läbi mänginud ja ta saab aru, et tarwis on ära astuda näitelawalt jäädawalt.

Õo läheb talle igawaks. Kõik hingawad, ainult tema üksi peab walwama. Ta igatseb inimeste feltji, ta tahab kõneleeda, teada anda, et ta weel ei ole suraud.

„Helene, tütreke! Helene!“

„Mis ja tahad wanaema?“

„Kas ja ei fooks mulle koplif wärsket mahla!“

Noor neiu tõuseb ruttu üles, katab oma paenduwad käewarred ja kõrged rinnad juure rätikuga ja jookseb kergesti nagu waim üle õue. Kewadine õhk puudutab karmilt ta õrna, kuuma ihu, kuna kollane täiskuu maalib läbi õuepuie lehyta okjade mitmesugusid kujusid külmetanud maapinnale. Koplif lööb neiu jüda weidi kartma, sest kuuwalgel liiguwad kaskede all walged laigud. Ta kallab mahla ruttu kannu ja jookseb kiirelt tukjuwal südamele toa juure tagasi.

Wanaemake joob wärsket, kosutawat mahla.  
Waatab siis oma jägawasewajunud filmiga  
noorele neiule otša.

„Sa oled hea laps, Jumal andku sulle elus  
õnne. Ka mina olin kord sinusugune. Nüüd olen  
ma wana, aga eks seegi ole hea. Sina ju oledki  
mina.“

Ja wanake uinub peagi magama wärske  
mahla rahustusel.

Talu uinub, aga kasehaawast tilgub wahet  
pidamata kappi wärsket, kosutawat werd.

\*\*\*

## Surnuaial.

Sinna wiivad kaks teed: üks lähed külast läbi ja suurt lusti ei ole seda mööda minna. Suwel on ta tolmune, sügisel ja kewadel jälle porine. Kui lähed seda teed mööda sügisel, siis pead ette waatlikult hüppama ühe kiwi otsast teisele. Küla inimesed on need kiwid pannud aia ääre jalakäijate jaoks. Tänaawa ääres on wiltuwajunud laudad, mille palkide wahelst imbub kollane wirts tänaawa läkku. Kui sa tänaawat mööda lähed, siis waatab sind järele õue peal seisja naisterahwas. Tal on üll lühike, punaseküüti seelik, peas kahwatanud triipudega Rootsi rätik, mille otsad lõua alt tugewasti on sõlme tõmmatud. Kaua koogutab ta sind waadeldes ja kui sa wiimaks ta silmist kaod, siis lähed ta seda kui suurt uudist teistele kõnelema.

Nagu juba ütlesin, ei meeledi see tee mulle ja sellepärast lähen ikka teist teed mööda. See teine ei olegi õieti tee, wad paljas lihtne jalgrada, mis lähed läbi karjamaa ja heinamaa.

Jõuad üle okkalise aia karjamaale, kus sind tihedalt piiravad madalapoolsed, siledakoorelised ja õige lihawa okkalised männid, siis on sul tunne, nagu oleksid äkitselt suures tutawas perekonnas. Sa tead, et sind siin praegu keegi ei näe, aga ometi ei ole sa sugugi ükski. Gemal lööwad karjakellad omapäraselt muusikat ja sa kuulataid seda terawasti. Nüüd lahutad hulgist häälist iga heli ja tead ka, missugune loom kaelas kannab selle ja selle helilist kella. See teadmine ühendab sind mitmesuguste endiste juhtumistega.

Põesaste wahelt käiwad läbi Joomade tallatud teeraad; seal on karjapoiste tulease, mille ümber püsti on otjapidi maha löödud räimewardad ja ühes kohas suure männi tugewa oksa küljes ripnewad kiigeaia tükid.

See jalgrada wiib sind tiheda metsa wahelt läbi. Ülewal puie latwus kohab tuul, aga siin all on waikne nagu toas ja iselaadi karjametsa hais ködistab õrnalt su nina. Ei wõi ütleda, et see karjametsa hais oleks päris meeldiw, ei wõi ka jeda ütelda, et ta oleks wastik, ta ei ole neist kumbagi. Aga ta on tutaw.

Karjamaalt wiib sind jalgrada üle aia heinamaale, joowikule, kus kaswawad suurte mätaste peal madalad kased ja kasepõesjad ja kus tuhanded neitsitinaid katawad õreda rohu helesinise tekiga. Wilets ümargune joohein, kohati uhkete kalewitega forestatud, ootab niitjat. Kõrgete mätaste peal uhkustelewad waksapikkused kollakaswalged wor-

mipead ja pilluvad foolõhnalisesse õhku rohket mõedul magusat, weidi uimastawat wormilõhna. Keerutades läheb jalgrada ühe laia pajupõesa tagant teise taha. Ta on nagu hästikaswatatud neiu, kes ennast ei lasse suudelda, aga ometi ikka nõnda keelab, et ja teda saad suudelda; kes ju eest peitu põgeneb, aga ikka nõnda ära peidab, et ja teda leiad waewata. Wahetewahel tõuseb tee äärest põesast teder lendu ja ta äkiline tiibadewurin ehmatatab sind. Seal tagapool algab päris kätik ja seal elab ka metskits, kes oma õensa häälega mõkitab põesasmätaste wahel.

Keset heinamaad on kraaw. Seda wõiks heinamaa weresooneks mõtelda, kuhu kokku walgub ta mudane, pealt metallikarwaliselt läikiwa maakekorruga kaetud ja wastikult haifew südamereri. See kraaw on ka palawal juwel porjuw pehme ja homnikuti hõljuwad ta kohal hallid aurud, nagu tõuseb soonelaskja werekauisist õre winetis.

Warsti üle kraawi hakkab maa tõusma kõrgemaks. Seal näed juba tühje küüne ja ja arwad, et nendes elawad rööwliid, kes õõseti kokku toowad rohkesti kulda ja kalliskiwe. Warsti näed ka furnuaia männimeisa ja eemalt mändide wahelt üle lemmrohuga kaetud liiwakünkade halli, madalat kiwiaia witrugu.

Kui ja kiwiaia taha jõwad, siis pead kohtu otsima, kust üle wõid ronida. Päike, wihtm ja tuul on paekiwid katki närinud ja nad langewad hulga-kaupa maha aia ääre. Kuskilt ei taha niisugust

kohta leida, kuhu ja wõiks jalga toetada. Sa ronid õige ettevaatlikult aia peale, mis kaetud paksu sambla ja mädanenud männiokkade korraga, ja jääd sinna istuma. Waatad furnuaeda, wõtad siis mütsi peast — tõmbad aga ka rätiku taskust ja pühid higi. Sulle lehwib wastu iselaadi hais. Sa pead jeda mädanewate okkade, mööda männi külge alla woolawa waigu ja wärske, maapõhjast üleskaewatud liiwa lõhnade seguks. See lõhn ei ole wastumeelne, aga niisugune on ta, et eraldub tuhandete hulgast ja isegi tundub unenäos. Sa hüppad kergesti, nagu kartes, et kära ei sünniks, furnuaeda ja oled korraga ristide hulgas.

Ristid ja kaalmud on ridamisi, üks rida teise kõrwal. Metsaalune on neid täis, nii kaugele kui ulatad nägema; lõppu ei näi olewatki. Mõned on aia wastas just kui oleks nad omale ruumi puudusel walimud kitsa platsi, wõi jälle alandlikult kõrwalise koha, mis kellegile silma ei puutu.

Sulle tuleb äkitselt meele, kuidas furnuaiaist sagedasti on kõneldud nagu mõnest õudsest kohast. Aga nüüd näed ja, et see ei ole sugugi õige. Siin ei ole midagi kohutawat, hoopis selle wastu: päris lõbuski, meeldivgi.

Sa hakkad hauaridade wahelt läbi minema, jääd aga sammudes sageli seisatama ja loed ristidest nimesid. Wiletsalt on tähed noaotsjaga puu sisse puuritud, teises kohas klaasi alla paberile kirjutatud, mis nüüd ära on kustunud ja kosmandas kohas on rist koguni kummuuli haa peal:

wajunud, nii et ja selle pead üles tõstma, kui nime tahad lugeda. Rohtunud haudadel kaswab pikk lemmrohi, punasepeadega ja puiste wartega männililled. Nüüd juhtub sulle üks nimi ette, mille kandjaga olid omal ajal hästi tuttaw. Sa jääd ta hauakünka ette seisma ja waatad aineti seda. Tema kalmule on juba tuhandete kaupa langenud mädanenud männioikkaid ja need hakkawad ära mädanedes taimedele toiduks walmistama musta mulda. Selle inimesega olid sa kord jeltsis pidul ja mäletad isegi seda, kuidas ta sünnitas sellel korral ülewoolawas naljas teistele head tuju. Sa ei saa arugi, mis sind siin hāua juures kinni peab, aga sa waatad ikkagi aineti selle peale. Seal tuleb sulle äkitselt mõttesse, et sinu tuttaw sugugi õnnetu ei ole, kui ta siin tugewate, kohisewate mādade wahel rahuliselt puhkab, mille okstel wilgas oraw närib käbisid. Sulle tuleb arwamine, et tal siin on olla õige heagi. Sa waatad uuesti otsatud ristide hulka ja su eest on, nagu oleksid sa jõudnud ühte iselaadi walda, mille asunikud kõik siin wiibiwad rahulolles ja ühemeelel, kuna sa enese tunned olewat nende hulgas wõõra. Kui sa nüüd edasi sammud, siis astud ja tasa, ettewaatlikult. Kuidagi ei tihka sa segada siinwiibijate rahu. Wahetewahel puutuwad sulle kollased, pikerkused sõmerliiwa künkad silma, mis läbi puuoksjade wilkuwate päiksekiirte mängitusel omandawad otse kollase läike. Sa näed nende hooliga terawatesse kantidesse löödud külgilt ruudulisi labidajälgi.

Sa lähed edasi. Juba eemalt näed ühe kõrgema koha peal kõrwuti kaks musta risti. Wõtad mütsi peast, lasjed põwili rohtuma lõõnud kalnude wahete ja jääd selles olekus sinna tükkiks ajaks. Sa ei saa sugugi enam aru, mis furnu tähendab, sest sa oled ju praegu oma wanemate juures. Nad puhkawad rahulijelt, just niisama, nagu sa elus neid mitu korda oled ennemaltki näinud uinuwat. Tõepoolest, sa arwad isegi kuultwat nende tasast, mõedukat hingamist ja waatad nende kortjudega kaetud ja ikka lahkesti sinu poole naeratawaisse paledesse. Sa istud wiimaks hauakünkale, lasjed pea rinnale wajuda ja jääd sinna niiskauaks istuma, kuni päike juba langeb alla heinamaa kaskede ladwule ja ta kiired hiihgama panewad tugewate mändide kollase koore. Susse heljub wastu wilupoolne õhk, mis tugewasti on täidetud mädanewate okkade, mööda männi külgi allawalguwa waigu ja wärske, paapõuest wäljawisatud mulla haifuga.

Sa tõused wiimaks haualt üles, toetud weel korraks tugewa risti najale, surud käega künka küljest weidi eemale wajunud turba tagasi ja lähed siis selle peale, ka mujale furnuaeda waatama.

Siin metsanurgas on ka mõned uhked hauad. Just niisama nagu ikkagi. Enne nad elasid ühes ka nüüd puhkawad ühes. Kuid nad püüawad ka siingi endi ja teiste wahete teha võimalikku wahet.

Seal on wana pentsik rüütlihaud, kaks lendaawat hobust kiwisse raiatud. Seda hauda teab

terwes kihelkonnas iga poisike, sest sellel mehel on legendadega läbi koetud elulugu. Ernespuu pöestastest paistawad marmoristi ristid, mustad jooned ja plekid siledal kiwil, kuna kuldtähtede juurest alla jooksewad roostetanud triibud nagu must tardunud weri. Sealhomas juba maandunud haaukünka juures seisab pool otseti tugew kiwirist. Ta hoidub nagu kangekaelselt püsti, kuna ta on kaetud halli sambalakorraga. Paremat kätt on jälle pikk, läikiwaks wärwitud edew raudrist oma mitmekujuliste wiguritega, kuna sellest paar sammu eemal seisab wõib olla wiiekümne aasta eest sinna püsti pandud lauast mingisugune risti järele aimaw mälestusmärk. See on sügawasti maa sisse waju-  
 nud ja nüüd näitab ta olewat niiwõrt alandlik, nagu peaks ta oma siinolemise pärast igal silmapilgul kartma käremaid etteheiteid. Siit ja sealt paistawad haavad, mille peale lilled on istutatud, muidugi leinalilled. Ja kui ja seda silmitsed, siis näed, et meie furnuaed kannab halli karedat kuube, millele sinidielised sametised lilled on peale õmmeldud alandlikudena ja meeldiwatena ehtetena.

Ilma et tähelegi oleksid pannud, märkqd ähki-  
 selt, et loojenemas päike ja astudes kõrgemale ko-  
 hale, näed ta kiiri wilkumet puie latwade wahelt. See on siin puhkajaile wiimaste terwituste soow. Karjamaa poolt tõuseb soomändide wahelt kerge, läbipaistew hall udu ja paremal pool teel kääksuh wäraw, mida lappukene awab linnasttulijale. Ta ju loodab, et wankrilistuja wiskab temale ta waewa

eest wähest poolekopikalise saia. Nüüd kuuled ülewal puie ladwus tiibade sahinat ja näed seal paari warest, kes oma päewatöölt on tulnud siia puhkama.

Sa lähed haudade wahel pikkamisi sammudes aia ääre, wiskad kord weel pilgu tagasi furnu- aia poole ja hüppad siis üle aia kõwa heinamaa pinnale.

Kui sa nüüd eemale jõuad, jääd seisatama ja waatad seda suurt männimetsa, mis hakkab ühine- nema õhtuse ämarusega. Ja nüüd tõuseb ilma kut- sumata igatsus: „Seal on hea puhata. Saaks kord ka sinna!“

奈奈奈

## Käiv ölu.

Uegi karaskuse kihutuse koosolekul tuleb see lugu mulle meele. Kui agarad kõnemehed kirjeldavad elawais piltes joomise hädaohju ja iseäranis karwapealt üles arwawad koduõlle kahju, siis hiilib see mälestus taha, nagu üliettewaatlik waras mu juure, wõtab mind kaasa ja wiib ühes suure tõrre käre, milles käib walge, kobrutaw koduõlu.

Õlletegemine oli igakord kogu talupidamises sündmuseks, mis andis talle iseloomu ja kuju ja mille kõrwal teised sündmused kaotasid sellel ajal oma tähtsuse. See oli aeg, kus mehed wõtsid korraks paargu oma walitsemise alla ja sellel tegevusel ei olnud harilikku, igapäewase köögi talitusega mingit ühist. Ta oli palju mehisem, laiapiirilisem ja isandlikum.

Päris õlletegemisel olid oma eeltööd. Näitas, nagu ei oleks see sünnis talus korraga luua uut korda, waid seda tuli sisseseada pikkamisi samm-sammult. Sulane lõhkus paar päewa järgemööda

puid halgudeks, mida ta ladus hooljasti paargu kõrwale wirna. Neid pidi olema niivõrt rohkesti, et jatkus mitmeks päevaks. Olleankrud toodi hagerikuft välja. Tüdruk nühkis nad pealt liiwa ja orasrohu juurtest kokkukeeratud muustikuga puh-taks, neisse walati keewa wett ja siis pandi nad püsti lume peale üksteise kõrwale kui sõdatid ritta.

Juba hommiku wara kuuldus käsikiwi-kamb-rist wahetpidamata tume mürin. Seal jahwatati linnaksid. Olgugi, et omal oli tuulik, mis wäga hästi kogu talu wilja jõudis ära jahwatada, ei wiidud linnaksid mitte sinna. Käsikiwid seisid kuude kaupa ilma tööta, ainult selleks, et jahwatada linnaksid.

Kui siis mürin wahest korraks waikis, tuli käsikiwi-kambrist lall välja, habe, juuksed ja silma-ripsme karwad paksu jahutohmuga kaetud.

Äga weel ei pannud isa oma käsi külge — tema tund ei olnud weel tulnud.

See oli umbes nädal wõi poolteist enne jõulu, kui isa ühel õhtul heitis magama õige warakult. Sellel õhtul oli suuresti piiratud laste harilik wa-badus.

„Homme wara algab õlletegu. Ärge segage isa und!“

Nõnda ütles ema.

Meie olime ärewuses, sest selles teates oli roh-kesti uudist, iseäralikku. Meie teadsime, mis see tähendab. Sellejärele tulewad jõulud ja nüüd aru-

tasime isekeskis kõik selle läbi, mis jõulud enesega  
kaasa toovad. Siinjal kõnelesime sellel õhtul poole-  
ööni. Mõtsime koguni nõuks jääda terveks ööks  
välwele, et siis õlle tegemist näha. Kahjuks ajas  
kavalalt pealetükkimä uni selle ettevõtte alati nurja.

\* \* \*

See paistis eemalt nagu lõõmaw ahju juu.  
Meie sejsime hommikul akna peal ja waatasime  
aineti. Oues oli pime ja paargust paistew hele  
walgus paiskas helki üle lumise õue kuni toani.  
Wahetewahel nägime musti warjusid edasi-tagasi  
liikumat selles heledas walguses.

Need olid mehed, kes tegiwad paargus õlut.  
Oi, nad olid juba esimesel kuke-laulul jalul.

Kui sa hommikul üle lumise õue, kus külm  
tuul ruttu tungib riietest läbi jooksed paargu, siis  
jatud seal meeldiwasse, weidi suitsuga ja tiheda  
weeauruga segatud soojusesse. Sa tunned, kuidas  
soojust pillawalt eemale õhkub kuumaks aetud  
katlamüür. Suure paja alune on walgeks aetud  
ja kui sinna toores, lumine puutükk wisatakse,  
siis kargab see ruttu põlema, nagu oleks üle wa-  
latud tuleõliga.

Kibe tööhoog on juba möödas ja isa paneb  
sulle tule lähedale (muidugi ikka tarwilise kaugu-  
sesse) jämeda paku, kuhu peale wõid istuda. Sa  
waatad nüüd leekesse ja näed kuidas need maialt  
noolides üles kerkiwad suurt müürisest pandud  
pada mööda. Paja kohast tõusewad ühtelugu pak-

Jud aurupilved lae alla, kus nad üle wõitawad suuri nõetükke hiilgawa lättekorraga.

Isal enesel on nüüd ka weidi aega. Ta istub tule lähedale pakule, wõtab pilpaga tulesõe ja paneb selle piibule. Ta palgel wiibib mõnus rahulolemise ilme. Wahete wahel annab ta sulasele, kes teeb mõnesugusi wäikseid korraldustöid, üksikuid käske.

Sa waatad seda talitust ja imestad, kuidas isa seda kõiki oskab teha. Kui suurt tarkust ei nõua küll see keeruline töö! Ta ei ole mitte niisugune mees, kes peaks kahtlema lõõma. Ta hakkab peale ja teab, et kõik läheb ta käes hästi korda. Sa ei saa seda sugugi aru, kuidas inimene wõib olla nii tark. Aga siis tuleb sulle ka meele, et mitte kõik külas ei oska head õlut teha ja mitte keegi nii head kui sinu isa. Seda oled sa sageli kuulnud nii mitme inimese käest.

See mees tõuseb su eest äkitselt ülisuureks, kõrgeks ja sa waatad aineti ta näkku.

Nüüd otsib ta ise sawikruusi, läheb tõrre juure ja wõtab sealt kollakat wedelikku. See on paks, weniw ja wäga hea lõhnaga. Kui see wedelik su käte külge puutub, angub ta ära ja kleebib niisama kui liim.

See on meske ja juues on ta raskemagus.

Sa jood seda pika sõõmu. Siis tõstab isa kruusi uuesti täis, annab su kätte ja ütleb: „Wii emale, aga waata, et sa maha ei kuku!“

Kandes meske kruuji paisub su süda rinnus juureks. Heameel ja õnn ei taha hästi mahtuda su rindu, ja tahaksid hõisata. Uhkuses annad sa kruuji ema kätte ja kui ta seda wastu wõttes sulle korraks otša waatab ja ütleb: hea laps, siis tunneb su hing selle juures arusaamatut magusust.

Õlletegemise uhkus, ilu, ta kõrgem põnewuse punkt on käiw õlu. Isa on nüüd üksi paargus. Suure paja all läbipõlenud tukid leegitsewad wae-walt. Ei ole enam keewa wett paja täit paja-täie järele waja, sest õlle jagu on käes. Õlu on koos suures torses ja see kattub ikka enam ja enam walge winetisega. Risti-rästi jooksewad walged triibud nagu pärli read üle sameti karwalise pruuni wedelikku, tõusewad mõnest kohast juba kühma ja koonduwad pikkamisi lumiwalgeks õre-daks wahuks. Warsti omandab käärimise protse-ssis suures torses niiwõrt kiire käigu, et ta paneb liikuma kogu wedelikku.

Kui nüüd lapsed paargusse jooksewad, köidab nende tähelepanu huwitaw ilus pilt. Kogu tõrs on kaetud üleni kõrge, walge wahukorraga. Lihtsal wõrdlusel üteldakse: jõulupoisil on tatwemüts peas. Nus on see müts — kerge ja õre, nii et sa käega puudutades teda ei tunnegi. Ainult su käe külge jääb meeldiwalt lõhnaw wahukord. Ore wahit muudab kiiresti kuju, isegi üle tõrre ääre paiskab teda saladuslik wõim.

Nüüd teewad perekonna liikmed heameelega paargusse asja: ühel on sinna midagi tarwis tuua.

teisel sealt jälle ära wiia. Mõõda minnes wõtawad nad kruusiga, lühkates ettewaatlikult kõrwale wahtu, õlut ja joowad pika sõõmu. Juues pais- tab nende nägudest lõbutunne.

Seal tõuseb isa paku pealt üles, wõtab lüpsiku ja tõstab selle wärsket õlut täis. Nüüd kutsu- ta oma armsama lapse ja kähib maitseks wiia naabrile õllelaotist.

Seda käsku täidetakse harilikult kõige juu- rema rõõmuga sest laotise toojale annab naabri- perenaine uued fukad ja peremees walge hõberaha.

茶茶茶

## Pühapäewa hommik.

Kaks hommikut. Ühte mäletan neist nagu waenlast, südamega piinajat, kes inimesi alati luurab ja just siis tabab, kui nad tema eest endid arwawad olewat kõige julgemad. Teine läheneb, ehk küll harwa, aga siiski alati heana sõbrana. Ta inimesearmastaja nägu on naerul ja alati sunnib ta ennast igatsema, plüüfilmi ootama.

Udu seisab alles wäljadel, paks rohi nõretab kastest ja puulehtede hambuliste äärte küljes ripuwad jämedad tilgad.

Siin ja seal tõusewad orjad-inimesed oma kõwilt asemilt ja jääwad weidi totraht wahtima hommikusesse niiskesse uttu. Nad hoiawad oma silmad weidi pilukili ja nähtawasti wiibiwad nad weel praegu selle pool surmasarnase oleku mõju all, millesse nad kohe wajusid, kui eila õhtul hilja langesid oma kõwaks magatud asemile.

Ometi oli neil katkise warba, wana palitu wõi kasuka all mõnus ja soe. Nüüd on aga wilu

ja keha lööb wärisema. See öö oli nii lühike, nagu ei oleks teda olnudki.

Juba enne teisi on pereema wäljas. Ta käib liitfesti õues ringi, hattul kasukas seljas, ja ajab wafikaid kopli, kes aga unisest peast kangekaelsed on ja wastu panewad.

Õhtul oli see inimene wiimane, hommikul on ta esimene. Sellest inimeselt nagu oleks kuri südametunnistus rööwinud une, sest ta liigub alati kodukäijana talu õuel.

Hommikune wilu, mis läbi tungib jämedatest, karedatest riidest, paneb need unised inimesed weidi wirguma. Nad mässiwad oma jalad inetult nartjudesse, wõtawad moonakotid ja joogilähkrid ärale ja lähewad siis kõikuwal, aeglasel kõnnaul mööda tänawat tööle.

Nüüd pääseb ka tõusew päike pilwe tagant walla ja lööb taluhoonete katuseharjad, waltstrate, saarte ja poopuude ladwad kuldseesse koesse. Ainult siis, kui neid tufaste nägudega inimesi enam talus ei ole, leiab loodus põhjust naeratada.

Nõnda kestawad need argipäewahommikud alaliselt, inimese ea lõpuni,

Nendele täieline wastand on pühapäewa hommik. Harwa ta tuleb oma anarhiistlike mõtetega ja wiisidega ja teda oodatakse kui kõige paremat lõpra.

Päikesekiired tungiwad harilikul wiisil akendest läbi, karglewad kambris ja jääwad inestama. Ikka leidfid nad siin kõwad tühjad woodid eest.

tuba oli tühi, ainjad hingelised olid nälgas käre-  
fed, kes sumisedid määrduud aknaruudu wõi jälle  
tülitsefid lauale jäänud leiwa koorukese kallal.

Täna hommikul on aga inimesed weel wo-  
dites. Magajal tõuseb ja wajub rind. Korraks  
katkestab ta oma ühetoonilist hingamist, awab  
silmadki, sirutub tugewasti, aga warsti wajuvad  
Iaud uuesti kokku. Endisel wiisil kuuldu ühetoo-  
niline mehaanilisk hingamine.

Kogu küla wahel walitseb waikus. Tuult  
ei tundu. Peenike hall tolm lasub rahulikult tee-  
del ja põesad ja aiateiwad wirwendawad hommi-  
kuses õredas, silmipimestawas walguses. Päika  
paistab oma täies suures mõni süld üle kuuse-  
metsa ja jagab soojust ja walgust nii suure hel-  
duse ja rohkusega, nagu tahaks ta korraga selle  
heaks teha, mis kuus argipäewahommikut on lei-  
nud nendele inimestele ülekohut.

Kaste põgeneb päikesekiirte eest. Ainult oras-  
heina helerohelisel ladwal ja krookselehe sügawate  
kurdude wahel südandawad jämedamad tilgad  
kauemine wastu panna. Tõuseb weidi tuult. See  
paneb klaperdama laiad, pikawarrelised haawa-  
lehed ja kergesti lainetama walniwa rukki. Kana  
on poegadega pinu asemele tulnud, kus ta wah-  
wasti laiali loobib mädanenud musta mulda ja  
sealt alt hoolitseb oma perele suupäralist hom-  
mikueinet. Linawästriik lendab lombi ääres ja kõi-  
gutab muretalt oma pikka saba.

Pererahwas tõuseb üles. Pereema, kes ei taha anduda uue korra alla, on ka täna Hommikul waremalt wäljas; walge jakk üll, juuksed selja peal lahti, talitab ta päikese paistel. Mehed ajawad istukile, jalad hooletult üle woodite äärte rippumas, särgi rinnaesised wabalt lahti. Nad suitsetawad piipu ja waatawad mõttes oma ette pörandale, kus päikesekiirtes jääskedena sõeluwad miljonid tolmukübemed. Lapsed jooksewad särgiwäel õue. Nad otsiwad seal niisuguse nurgakese, kuhu päike puistab piiramata heldusel soojust ja walgust, kükitawad seal ja waadawad pilulsiilmil päikese poole. Teenijatüdruk, jämedapoolne, laiatribuline lühikene aluskuub üll, seisab keset õuet aia ääres. Aia peale on ta laotanud oma uue kurdus kuue ja nüüd seab ta kõwanahaliste, pruunikspõlenud ja mõnest kohast kestama lõõnud sõrmedega neid kurde korda. Ta mõtleb, kuidas ta täna läheb kiriku, siis otsekohe läbi heinamaa käiawat jalgrada mööda tagasi tuleb, kus ta siis ülesoo aial kohtab Jaani. Jaanist ei kõnelda mitte head: teatakse, et ta laataldel tüli tõstab ja sagedasti raskesti purju joob. Ka tema teab kõiki seda. Aga ka seda teab ta, et Jaan tihti on liig hoolimatu ja pealetükkim. Ta mäletab juhtumisi, kus ta tema keelust midagi ei hooli, kus ta tagajärgedest mitte midagi ei taha kuulda ja otse murdja agarusega asub oma tahtmiste läbiwiimisele. Aga selle kõik unustab neiu ära, sest ega tema siis ometi lähe juuksekarwaga möötma head ja kurja.

hoopis enam. Ta jüda lööb tüksunta, ifegi ta raskesti päewitanud näole asub kerge puna, sest — wõib olla — ehk tuleb ka temalgi kord aeg, kus ta niisama wõib oma ette talitada, nagu see perenaisel praegu wõimalik.

Ja selles magusas, meeldiwas lootustepette-mängus seab ta hoolega oma uue triibulise kuu kurde joonde. Wana Mart, kes siin peres kakskümmend aastat on teeninud, käib pikkamisi mööda õuet, takused püksid põlwini kääritud. Ta juured jalad on muhklisteks kaswanud ja sääрте küljest paistawad jämedad, üleskerkinud sooned.

Sellele mehele walmistab pühapäewahommik pettumustunnet. Tänane hommik on nähtawasti ta rahu rööwinud, sest see on uudis, et ta pikad käed ja jämedad, sisepoole kooldunud sarwenahaga kaetud sõrmed peawad seisma talitujeta ja tööta. Ta käib ringi nagu otšides kadunud asju, waatab üht ja teist tööriista, silmitses aia lähedal kaswawat õunapuud, mille lehtede wahelt paistawad wäikesed rohelistes nupud. Seinä ääre mahawisatud wikati tõstab ta üles, kirub seal juures kurjalt inimeste hooletust, ja paneb selle rippuma katuse alla pennipuu taha.

Kui ta wiimaks enam mingisugust tegewust ei leia, läheb ta pinu ette, istub sinna päikesekiirtesse raiepaku otša ja jääb seal oma muhklijalgu ja kõwerakskaswanud warbaid hoolega waatlema, liigutades wiimaseid päikesepaistel mehaaniliselt.

Kuuldub äkitselt kirikukella heli.

See toob erutust ja äratust.

„Kas esimesed või teised kellad?“

Waadatakse aida seinapalki. Kuuenda palgi pealt hakkab räästawari alla libisema.

Seega on need juba teised kellad. Kes tahab kiriku minna, see rutaku.

Noored inimesed ajawad uued riided üle ja lähewad kiriku.

Nüüd jääb talu hoopis ükski. Wasikas tuleb koplitärawa taha ja ambub wahetewahel oma rumala häälega.

Wana Mart waatab ja liigutab weel weidi aega oma warbaid päikese paistel, tõuseb siis aeglaselt üles, astub läbi wäriku aeda, heidab tuule wariju päikesepaistele pehmele rohule ja warsti teatab ühetooniline raske norin, et ta on langedud sügawasse unne.

\*\*\*



## Wainul.

Sealtsamast kуст üles tõuseb rõngamoeline suitsujuga piramiidkujuliste kadakapõesaste wahelt, kuulduwad wäljud wõitlushüüded.

Seal peetakse sõda. See ei ole mitte järeletehtud wõitlus, waid tõsine lahing. Higi woolab, silmad säravad, palged lõkendawad — kaotada ei tahta kumbki pool.

Siinpool ja sealpool on oma juhataja, oma ülemus, kelle mõjuwõimust üksikud wõitluseosalised peawad suurt lugu. Juhatajad käsutawad. Ja need õngi ülemuste hüüded, mis kaugele kostuwad ja mida kajana tagasi heidab põllu taga olew paks metsaparras.

Ketas jookseb huludes läbi õhu. Ta tantšis siledal murul metsikut tantši, kuna ta madalamalt kohtest suure hooga üle hüppab, pildudes tolmuks jahupeenikest walget liiwa. Isegi oma elu ei pelga julged wõitlejad tarwilisel korral kaalule panemast, kui aga see tooks omapoole

meestele wõidu. Kui ta oma kehaga tabab kiiresti edasi lendawa ketta hoo pealt, siis walguvad küll walu sunnitusel pisarad silmi, kuid huulile tekib naeratus ja täiest rinnust tungiw hõiskamine annab sisetsest rõõmusest tunnistust, mida suudab inimeses luua eneseohwerdamise teel saadud wõit.

Wõitlus wenib pikale, sest mõlemil pool on ühepalju jõudu. Külasse kostuwad wõitluse hülited ja sealt tulewad wanad mehed lahingut pealt waatama. Olgugi nad küll wanad, aga külawainu ei ole nemadki weel unustanud. Nii wanaks inimene wistist! küll ei elagi, kus ta enam ei mäletaks neid poislikesepõlwe lugusid.

Wanad mehed seisawad eemal, pikkade, paenduwate wartega piibud juus, mitmel need toradasti üle wafetud, kuna mõnel hooletult taskust ripuwad tubakakoti paelad tuttidega.

Aga wahetewahel omandab wõitlus niiwõrt rohkel mōedul külgetõmbawust, et ka pealtwaadates wanadki ei suuda tagasi hoida julgustusehülitedeid. Wana, tardumalööw weri joeneb uuesti ja omandab hoopis kiirema jooksu.

Wiimaks ometi — wõit on sinnapoole kaldu-  
nud. Wõidu saamisega lahkuw ka wõitlenijewaim. Kõik tulewad seltsis piramiidikujuliste kadakate wahete, kus on päikesepaisne ja tuulewari ja kus pisikesed poisid otsiwad agarasti tulele mõnujat moonu.

Paarid astuvad kordamööda ette ja pealtwaatajad teewad igasugusi wõitlejate liigutusi järele. Loodus ise on üle laotanud wõitluseplatsile roheline, pehme sambalaga kaetud murupinna. Niipea kui kokku langewad sikked, painduwad lihaksed, kaob wastaste nägudelt naeratus. Iga mees on oma au, oma wõidu eest walmis kõik ära andma. Paenduwad kehad wäänsewad üksteise kaenlas, muuduwad wälgu kiirusel oma kuju ja seisukohti. Seal on üks pool alla langemas, pealtwaatajad hoiawad otse hinge kinni, aga weel wiimasel silmapilgul wõtab ta oma jõu kokku ja pääseb hädaohhtlikust seisukorrast. Pealtwaatajad silmitsewad aineti ja Roki Toomas ei pane isegi seda tähele, kuidas elaw süü, mis ta piibu peale pani, tuule õhutusel on ära põletanud uue piibu küljed.

Wiimaks lõpeb wõitlus teise poole allalange misega. Kaotaja nägu on tursane ja ta katsub heameelega teiste tähelepanemise eest kõrwale põigelda. Wõitja astub püsti peaga pealtwaatajate hulka ja tõmbab täie rinnaga wärsket õhku. Ta oleks oma wastasest juba enitemalki jagu saanud, aga kahju — ta jalg on täna haige. Ta pidi seda kangesti hoidma. See wiimane tõendus suurendab muidugi ta hiilgusära.

Kuid seda kõneleb ta niisuguse iseteadwusega, seal juures ka tagasihoidlikkusega, nii et kellegil ei ole waja arvata neid sõnu enesekiituseks.

Wõitlused on juba ära tüüdanud, tagajärjed ja kummagi poole taktika head ja wead läbi haru-

tatud. Nüüd nad istuvad tule ümber ja mitmed waatawad wana Karla otsa. Wana Karla wiibib alati wainul poisikeste hulgas. Ta tuleb ikka hallis sinelis, millesse koid on söönud aastate jook- sul rohkesti auke ja mille rinnal määrdinud lindi küljes kõlgub prongsiist auraha.

Ta kõneleb Poola mäsjust lugusid, sest et ta ise sellest mäsju allajurujana osa wõttis, mille eest talle kroonumõisa wälja äärest wäike maatükk anti, kus ta elab oma „losjis“ ja parandab saapaiid.

Karla wiib pealtkuulajad Poola paksudesse metsadesse, kus nad ümber uitasid kümnete päewade kaupa janus ja näljas poolakaid tagaajawad ja kätte saades neid armuta maha tapawad. Wähjast ekshiwad nad piiritutes laanedes ümber, kus siis janupiina mõjul walmis on üksteise werega oma janu kustutama, mida nad muidugi ka teeksidki, kui mitte wiimasel silmapilgul abi ei tuleks ootama- talt ja imelikul kombel.

Poola metsad ja rabad on wana Karlaga küm- neli korrale läbi käidud, aga kui ta wainul küla- noored õhtul uuesti kaasa wõtab, siis ei leidu üh- tegi, kes kõige suurema rõõmuga walmis ei oleks temaga ühes minema.

Karla jutt on igakord jälle uus ja omapärane.

Kui ta juba lõpetab ja ehja kustuma lööb õhtu kaaril, kui piramiidikuuliste põesaste tagant mustaw pimedus hiilib taha tule lähedale, küsib keegi:

„Aga kuidas jelle naisterahwaga jäi?“

„Ah jelle naisterahwaga? Seda olete ju kuusnud.“

„Olguigi, mis jellest. Kõnele ometi!“

„Müüd on juba hiljaks jäänud.“

„Ei ole wiga. Jõuab küll. Kõnele!“

„Ah see — jah see on mul nii selgesti meeles, just kui oleks olnud alles eila. Ega see enne surma meelest lähegi. Meie rändame, õigem poeme, suure metsa all edasi. Oli paks kuusemets, ei näe õieti ette kolme sammugi. Igal pool pime: ees, taga, kõrwal, ülewal. „Poisid — siin silmad lahti!“ hüüab ülem. „Poisid walnis! Kes aga iganes ees liigub — tuld!“ Need poolakate narakad wõiwad nagu hundid iga põesa tagant kallale tungida. Poeme nagu rebased kanalauta. Ei tohi piipe põlema panna, wõib olla — nähakse tuld. Ja nii kange suitsetamishimu. Wiimaks tõuseb kuu. Aga ega sellestki kasu ole, õudsemaks muutub metsaalune. Näed äkitselt puude all imelikke musti kogusid. Isegi kõiguwad. Ei saa aru, kas on inime. Paned püssi palge, astud ettevaatlikult juure ja näed: paljas põesjas. Tüütab kangesti ära. Uni tikub peale kui hull. Waata aga, silmad wiirastawad püstijalul. Seal jõuame wiimaks lagedale wälja. Tuul pääseb metsa tagant walla ja jahutab weidi kuumu keha. Üle lagendiku paistawad kuuwalgel hooned, seal on tuled sees. Läbi akende näed, kuidas inimesed liiguwad tubades. „St“, reeb äkitselt ülem ja meie jääme nagu üks mees seisma. „Siin on poolakate pesa“ kõneleb ta. „Meie häwi-

tame selle ära. Siis poisid wõite poolakate figarid suitsetada, nende wiina juua ja wiimaks Poola sakste pehmetesse wooditesse heita. Ma ei keela. Aga enne seda — wiimane kui üks!" Seal astub ta siis mu juure. „Kuule Karla, mine waata ja järele, kust kõige paremini ligi pääseb!" Lööb weel mulle käega öla peale. „Ma tean ju — tuleb neid narakaid kümme tükki ju kallale, ja pillud nad laiali, nagu ölekõrred.“ Ta teadis seda. Seda teadis polgus iga mees.“

Wanamees peatab ja paneb elawa sõe piibule.

„Noh, kuidas oli selle naisterahwaga?" küsib keegi kärstitult.

„Dota ikka, ka see tuleb. Ma lähen, õigem rooman mööda kraawiäärt. Kraawi põhjas wilgub weji. Jooks, aga ega ja tohi — wõib olla panid kihwti wette. Jõuan wiimaks aia ääre, kalpsan üle, ikka püüs käe peal. Kuradi pärast — just õunapuu all. Õunad puutuwad pähe. Ei ole paaril päewal iwa hamba alla saanud, sööks — aga sõdati käsk. Eks siis saa, kui kõik oleme wagaks teinud. Hiilin, hiilin. Jõuan wiimaks hoone lähedale. Süda lööb tuskuma, aga see on muidu niisama. Ega ma ju ei karda. Saaks aga neid poolakate-narakaid vähemaks, siis lõpeks see tagaajamine ja tuleks rahuaeg. Ma jõuan wiimaks akende alla. Kuulan. Toast kostuwad hääled. Waatan ringi, uurin ümbrust. Teated, mis wiin, peawad muidugi olema karwapealt õiged.

Seal näen äkitselt — mu ees seisab põesa ääres naisterahwas. Ega ma teda ei karda — aga wärisema lööb süda. Üleni walge, just kui koolja, ja waatab mulle otja. Mina haaran püüsi — tema nagu tahaks panna jooksuma. „Seisa!“ kähistan ma. „muidu lasen!“ Ta sai mu jutust aru, waatab mulle otja ja astub äkitselt mu juure. Nus on ta, ei wõiks uskudagi, et see on inimene. Wõiks arvata, mõni Poola kodukäija. Aga seal hakkab ta äkitselt kõnelema. Ta ütleb: „Sa oled Wene soldat?“ „Jah muidugi“ wastan ma. „Ah teie tahate siis meie kallale tungida ja meid kõiki ära tappa?“ Tee mis tahad, aga mul on weidi pimlik, sest ka soldatil on ju rinnus inimese süda. Omafugune — see on ise asi. Aga niifugune wäeti naisterahwas — ma wõiks ta siinsamas ühe käega puruks murda, just niisama kui seene kergesti katki tallata. Ma ei tea mis ütelda. „Andke meie armu,“ ütleb ta. Oi, see ajab juba südame täis. Waata, mis ta ei oska. „Ära räägi nõnda,“ kähistan ma, panen püüsi palge ja ütlen: „Sa pead siinsamas surema!“ Ta waatab mulle otja, naeratab, astub siis mu juure ja surub oma palge otse minu näo wastu. Ta kuum hingeõhk lehwib mulle wastu nägu. Ma astun paar sammu tagasi. „Ma ei ole niifugust Wene soldati weel näinud. Sa oled selleks liig hea ja aus, et walada süütut werd. Seda tunnistas ju nägu. Sul on kodus omaksed ja ega need ei taha, et sa lähed nende juure werest määritud kätega. Ma ei nõua omastese muud, kui

ainult mõni minut. Selle aja jooksul jõuame ära põgeneda. Kui sa meid ühes ei anna, siis annan sulle need kuldükid. Ma annan sulle ka oma sõrmuse ja kõrwarõngad." „Ei, seda ma ei taha. Ma ei ole rõõwel!" „Aga ometi," ütleb ta, „oma elupäästjat võin ma ju ikkagi tänada." Võtab siis äkitselt mu kaelast kinni, surub mind nagu meetu oma rinna vastu ja suudleb kaua aega tüliselt ja kuumalt. See sündis kuumalgel, soojal juuvisel ööl, õunapuude all, mis ägasid valmis vilja koormate all. Siis laskeb ta mu kaelast lahti, waatab veel kord tungivalt oma suurte, sügavate silmadega mulle otša ja — jookseb ära. Veel keerab ta kord tagasi ja hüüab: „Vaata, suures toas on laud, seal taga sahtel. Tõmba see lahti!" Ma oleksin pidanud panema püssi palge, temale andma tuld, ma tahtsingi seda teha, aga mu käed olid nõrgad, just kui halvatud. Süda walutas, aga sellegipärast täitis rinda iseäraline rõõm. Ma seisin ja waatasin hulk aega temale järele, olgugi et ammugi teda enam ei näinud. Seal kuulsin äkitselt kostvat majast hääli, jooksu, nägin, kuidas inimesed ruttu liikusid, ülepea kaela, nagu hullumeelsed. See äratas mind unest. Keerasin ümber — aga ei taha kuidagi leida tulnud teed. Seisatasin — läksin, jälle seisatasin; higi otšal. Äkitselt tõusis mõte: Kui hea, kui mul ei oleks tarwis minna sinna mustawa metsa ääre, kus mind oodatakse. Aga võimata — soldat on wandunud. Ma lähen — lähen, aga jalgades just kui tina. Kuulsin äkit-

felt öökulli hulkamist. Sain aru, see oli ülem —  
 ta kutsus mind tagasi. Jõudsin wiimaks oma põlgu  
 juure ja näitasin neile, kust poolt võib peale tun-  
 gida. Ta tülitse minuga, et nii kaua olin ära ol-  
 nud. Kogelestin midagi vastu, olin just kui purjus.  
 Tuli paistab akendest. Meie mehed hiiisid tafa  
 just kui rebased, püüsid iga silmapilgul käe peal  
 laskmiseks valmis. Ülemal magus naeratus näol,  
 sest niisuguse teo eest antakse harilikult salga-  
 juhile raha rindu. Mu süda peksab — walutab,  
 niisama kui oleks keegi terariistaga löönud sü-  
 damesse sügawa haawa. Piirame nüüd suure ette-  
 waatuslega maja ümber, tungime sisse, aga — kõik  
 toad tühjad. Mu südant täitis äkitselt suur rõõm.  
 Ma oleksin rõõmu pärast laulnud ja tantsinud.  
 Mulle tuli äkitselt ta ütetus lauast ja sahtlist meele.  
 Otsin selle ruttu üles. Just niisama nagu ta ütles.  
 Tõmban sahtli lahti. Seal on tema pilt sees. Need-  
 samad riided, seesama nägu, needsamad huuled.  
 Uuesti hakkab mu süda peksma kui meeletu. Ja  
 pildi kõrwal täis kuldraha kott. Olgugi, et ma  
 olin sellel õhtul surmani wäsinud, ei jäänud ma enne  
 magama, kui päike juba hommikul kõrgel paistis  
 ül: Poola metsade.“

„Aga kas nägite pärast weel seda naiste-  
 rahwast?“

„Jah. Kui juba rahu oli tehtud, tulime läbi  
 Warsfawi linna. Seal tuli ta mulle kaaleskas sõites  
 vastu. Ta tundis minu ära, terwitas ja kadus.“

Kui Karla lõpetab, piirab hiliseid wainulolijaid ringi sügaw, pehme, suwe-öö.

---

Tänawa suus lagedal murul mängiwad sinimäliste tüdrukukesed, ja wilkad, nagu tulesäde-  
med, poisikesed kullimängu. Aegajalt lendawad nad paarikaupa noolekiirusel rea otsast wälja ja kauge-  
gelt kostab nende hele kilkamine. Need, kes järke  
ootawad, wärisewad ärewuse mõjul.

Nad mängiwad nii kaua, kuni allalangewa  
päikese helk kaob kuuskede ladwult.

Isäranis pühapäewa õhtul walitseb wainul  
kühaw elu. Külawain kasvatab üles oma jüles-  
uued põlwed, õpetab neile wiisid ja kombesid. Pä-  
rastises elus hiilib tihti see wainupealne waimus-  
ette ja sa näed teda nagu päratu pildigalleriid,  
oma sadade sündmustega, nende tuttawate nägu-  
dega, keda sa kümnete aastate jooksul ei ole näi-  
nud, kelle nimesidki sa enam ei mäleta, keda ei  
ole wähest enam eluski.

\*\*\*

## Kewadel.

Esimesed südameöögid peale kauawästawat uinumist. Kui ja surud käe emakehe-maa rinna wastu, siis tunned ta soontes kiireltwoolawa were karglewät tantsi.

Seda sünnitab temasse tagasi tulnud uus elu.

See oli ju alles üleeile, wahelt weel eilegi, kus sadas laia, inetut lortsi, mida wali tuul raagus puie oksade wahelt sulle hoolimataalt ja isegi hirwitades loopis wastu nagu. Raske oli hingata. Sul oli tundmus, nagu oleks sulle keegi wägiwaldselt toppinud pähe märja koti. Inimeste nägudel wedeles hall tüdimus, pahur tusk ja sagedasti panid nad käed suu ette ja köhised.

Kiruti meie maa wiletsaid, halle, niiskeid ilmu.

Täna paistab juba hommikust saadik päikese naerataw pale. Kui ja üle heinamaa lähed, kus rahulikult uinuwad pikad walgekoorelised kased ja kaugele allarippuwate narmasokstega leina-

kašed, tunned ka seal kewade lähnemist. Oligugi, et ja mingit kindlat märki weel ei leia, kuid sellegipärast tundub, kuidas kewade su juurepoeb, läbi paljusu tihniku, läbi põesaste, läbi maapinda katwate repetanud lehtede. Käorautaja wiilib roheliſe kuuse otsas metsa ſerwal, aga ta wiilib taſa ja tagasihoidlikult oma ühetooniliſt wiiji.

Ainult waresed on need rumalad linnud, kes juba waraſel kewadel ei ſuuda taltsutada oma tundmuſi. Nad tõuſewad ühtelugu lendu oma nüride tiibadega, uhjutades neid aeglaſelt, lendes üksteiſt taga ajades kaſelt männile, männi otsaſt kuuse latwa, wahiwad ſiis pätkese poole ja kraakſuwad.

Maa magab alles maguſat koidu-und. Siit ja ſealt käiwad üle murupinna mustad wermed inetult palistatud tarretanud werrega. Kare talw on lõõnud need wermed ja kewadiſed tüuled kiskunud nad paljaks.

Aga õhtul. Sa näed, kuidas kohati maakeſe rinnalt kerge ſinine udu kerkib üles, nagu õrn ſuits. See hõljub kokku, laguneb laiali, tekitab ſoo ſerwale loomade kujud, ſambad, piramiidid.

Aga kui maa ärkab ja on nukerdanud oma ſilmilt une, hakkab ta ennaſt kohe ſuure rutuga ehtima. Siis on maa nagu edew naine, kes alati tahab, et teda peaks nähtama ja temaſt kõneldama. Ta on nagu piduſemineja neiu, kes oma ehtimisetoas peegli ees ſeiſab, walmiſtudes kiireſti pidu waſtu. Talle on iga ſilmapiilk, iga minut kallis. Ikka ja ikka leiab ta tarwiliku olewat

midagi uut, midagi silmapaistwat enesele ümber panna ja ta edewusel ja meeldiwuspüüdel ei ole piiri.

Kui sa ärkad peale lühikest kewadist ööd ja wälja lähed heinamaale, aasale, siis leiad, et maapind on pistnud oma juustesse jälle uued lilled. Eila kollendasid oja kaldal noores rohus lühawad, tumeroheliste laiade lehtedega warsakabjad, kuna täna lagedal aasal endid on awanud kullakarwalised kullerkupud ja metsa weerul sõbralikud kookatsad.

Maakefe edewus ja meelitus awadab su peale mõju. Sa igatsed teda, sa käid kui haiglane armastaja ringi, kes silmapilgukski sellest ei raatji lahkuda, kes ta ainuke mõte ongi.

Kewadine öö! Taewas on tume. Ainult mõni täheke on jäänud hälbima talwe pärandusena üles taewawõlwide. Kuid tähes ei ole enam talwist heledat hiiulgust.

Mepea lendawa linnuparwe tiibade wingumine, kärestikul woolawa wee kohin, rabast kostwa metskitse õones mökitamine, soost kuulduw konnade kontsert — kõik see sulab kokku kewade-öö-kõneks.

---

Mulle tuleb ikka meele jutt surijast noorest mehest. Ta wiimased silmapilgud tulid siis, kui kõik loodus oli üle riputatud õitega ja terve õhk täidetud õielõhnaga.

„Olge nii lahked ja kandke mind akna alla,“ ütles ta ümberseisjatele omastele. „Ma tahan weel kord näha kewadet.“

Ta asendati akna alla, kust paistisid lumiwalged õunapuud, pihlakad ja poopuud. Aia ääres suurte puude all edwistastis pööskaskawud oma lahtilöönud õitega. Noormees waatas seda lõbusat wärwidemängu ja heitis siis hinge, naeratus huulil.

See lugu tuleb mulle meele ja näitab, et ifegi surm kewadel surm ei ole.

Kewade kirjeldamiseks on kõige paremad wärwid ikkagi tuhmid, kewade ülistamiseks on kõige ilusamad sõnad ikkagi labased. Sa lähed wabal tunnil loodusesse, istud seal, waatled ja tunned siis, nagu oleks see kewade pannud ennast sinu pärast pidu-ülikonda, nagu pakuks ta sulle sõbralikult kätt ja juudleks sinu huuli. Ta on nagu naisterahwas, kellel omandatud wõrgutamisekunst kõige kõrgemal määdul ja keda sa igatset nüüd igal silmapilgul.

Kewade wõidab su hinge täiesti omale ja sa ei saa ennast temast lahti kiskuda.

Ja kui sa enese ümber waatled, siis näed, et kogu ilm on ennast muutnud: ta on oma siimaasse rahu kaotanud ja kõikide palgedel kumab närwilik puna ja ihaldades waatawad silmad.

Talwe läbi oli neiu hing tasakaalus, waba juurest tõusust. Aga nüüd kewadel ei tule und. Ta astub akna alla, awab selle praokside ja waa-

tab õhke, kus sahisevad noored tapulehed. Ta ootab. Viimaks ilmub akna alla nooremehe kogu. Nad waatawad weidi aega üksteisele otsa, noor-mehe lööb ta walgeid käewarsti magujastelõhnawate pihlakadõitega. Viimaks kihub ta akna lahti, kaob läbi awawuse kambri, kus nad juudlewad juure kirega.

Nii on kewadine öö.

Sa ei näe kõike, mis kewadel sünnib, ja iga salakõnest aru ei saagi, aga kui sumi tuleb ja wäljadel wili lainetab ja puud ägawad wiljakoormate all, siis tead, et kewadel just selleks loodus ehtus ja wäsimatalt edwistas.

茶 茶 茶

## Heinamaal.

Kõrwetaw päike, tolmune tee ja alaliselt lõet-  
huv kuiw tuul olid meie reisiwainustust suuresti  
jähendanud. Kui nüüd kiwisel teel wankriga meile  
wastu tuli talumees, peatasime teda ja küsisime:

„Kuulge küllamees, palju siit on weel Paju  
küllasse maad?“

„Ah küllasse — noh mis siit saab? Eks ikka  
wersta wiis, ega vähem ühti.“

„Wiis wersta? See on hulka maad. Aga kuhu  
teie sõidate?“

„Ah mina — ega ole minna kuigi kaugele.  
Upr... näe nüüd looma, kas siis oled nii tühi?“

Ta tõmbas ägedasti paremat ohja haru, sest  
loom ruttas ahnima tee kaldalt lihawat rohku  
ja ähwardas wankri wedada kraawi. „Mina lä-  
hen siiasamasse heinamaale.“

„Kas heinamaa on kaugel?“

„Ei ole. Kuulete! Seal nad ju ongi.“

Pahemalt poolt tee kõrvalt kostus wikati-  
luiskamine.

„Kuulge, kas võiksite meile oma juures öömaja anda?“

„Kuidas öömaja?“

„Niisama. Teie lubate meid oma heinamaal puhata wärskeil heintel, ja kui võimalik, annate õhtul ka weidi leiba kehakinnituseks.“

„Mis mina sellest keelan, aga ega meil ole siin siis midagi.“

„Ei ole wiga. Meie magame heameelega heinte sees. Teile ei taha meie olla kuidagi tülik.“

„Kui aga ise lepite, mis mina keelan. Kui Jumal ilusa ilma annab, siis saame juba homne õhtuks kuhja walmis.“

„Nii siis. Sõitke eel, meie tuleme järele!“

Ta keeras tee pealt üle hagudest tehtud silla madalale heinamaale. Wankri rattad olid löiganud sügawad kraawid pehmesse maasse, just kui musta seepi, ja siin ja seal roomasid laiad paju-põesad mööda wehst kamarat üksteise juure.

„Teil näib olewat õige madalapoolse heinamaa? Soomaa?“

„Muidugi soo. Eks küllameestel ole kõigil jooheinamaad. Näete sealt, kus lähed mets kõrgemaks, hakkawad mõisa maad. Seal on ilus aruhein, aga küllamehed on kõik aetud johu.“

„Aga kui teie wee ära laseksite, siis läheks wahest ka selle heinamaa pind kõwemaks ja hakkaks kasvama parem rohi.“

„Wõib olla, et see ka hea oleks.“

„Aga jeda tuleks muidugi teha. Kui üks ei  
jaks, siis ... jõul.“

„Eks jeda tuleks ikka teha küll. Nöö, tõmba  
ikka, tõmba!“

Ja suure waewaga wedas wäike hobune  
sügawasewajunud wankrirattad wälja sitkest  
mudataolifest mullast.

„Pole wiga, warsti jõuame pärale.“

Maa tõusis weidi kõrgemaks ja kased muu-  
tusid küngaste otsas lihawamateks ja walge, sileda  
koorelisteks. Päike seisis eemalolewate kõrgete  
kuuskede ladwus ja jahenenud suwine tuuleõhk  
kandis eneses rohkesti magusat wärsket heina  
lõhna. Kaste oli lühikesele rohutüüle heitunud ja  
pesi puhtaks meie saapad walgest teetolmusest. Siit  
ja sealt kuuldusid wikatiluiskamise helid ja wa-  
hetewahel kandis tuul enefega saladuslist niidu-  
kahinat, mis kuuldus nagu hügialooma suutäite  
kaupa rohu ahmimine. Wahetewahel hüppas meie  
ees konn putukaid taga ajades üle rohutüü.

Puhas õhtune wärskus mõjus karastawalt ja  
elustawalt. Meie püüdsime isegi jeda kiinitada,  
et nüüd aru saame, mis maameest köidab ta ko-  
dukõha külge.

Jõudsin kuusemetsa ääre. Siin oli maa hästi  
kõrgem, murupind kõwa, nii et rattad sisse ei  
lõiganud. Sellel põhjusel oli ka siia asendatud  
kuhjalawa. Selle ümbrus oli otse üle külwatud  
jaadudega.

Meie lähime niitjaid vaatama. Nad löid wiimaseid kaari. Paar naisterahwast ja nõnda sama palju mehi oli tööl.

Meie ilmumine eksitas weidi töötajate kodu-korda. Üks naisterahwas laskis koha oma punase-triibulise seeliku alla, nii et see kattis ta paljad jäared, kuna teine põesa pealt wõttis roosilise sitti-jaki ja üle ajas.

Niitmine läks peale jõuandmise ja jõu was-tuwõtmise endise hooga.

Päris mängutöö — vähemalt pealtwaataja meelest. Kergesti käib wikat läbi rohu, nii ker-gesti, et see waadates sünnitab täielist löbu. Ohtu-dest kastest niiske rohi hakkab ühte ja koguneb ilusasse kaare. Kaared on asendatud mõedupära-liselt üksteise kõrwale jilidakshööwedatud heina-maal. Wahetewahel jääb niitja seisatama, wõ-tab maast peotäie niisket rohku ja pühib sellega üle wikati tera. Selle peale kuulduw hele, taktis-kostew luiskamise heli.

Just on see niitmine, pealt waadata päris löbus. Ainult see on tal weaks, et muutuwad käenahad seest sarwe- ja pihtade sooned keppide taolisteks.

„Hea küll,“ ütles wanem mees, jättes niit-mise pooleli. „Palju enam ei ole, saab hommikul kastega kord weel wikatid teritada.“ Ta wõt-tis maast peoga rohku ja pühkis sellega üle wikati.

Wikatid wisati kuhjalawa juure kaskede otja ja tüdrukud jooksid kuufemetja poole.

Marsti muutus metsa all elavaks. Siit ja sealst kuuldufid tugewad hüüded ja need kaswasid peagi kõrgeks, kriiskawaks wiisiks:

„Sealt ju mu kullake paistab su maja.“

„Kuhu tüdrukud jooksid?“ küsis peremees, korjates põesast kulu ja raage ja süüdates neid põlema.

„Allikale,“ tähendas noormees, katkus siis pahaspuu oksjalt lehe, pani selle huulile ja sammus lehtpilli läües metsa poole.

Iselaadiline, täiesti omapärane on õhtu heinamaal. Sellel silmapilgul unustatakse korraks wäsimus. Kõrwutijookswatelt heinamaaribadelt tulewad noored inimesed kokku, naljatawad, lõbutsewad ja isegi tantsiwad. Terve heinamaa on nagu üks suur pere, kes unustab oma igapäewase töö raskuse õhtuses üürikeses lõbutsemises.

Peremees oli toonud hea hulga kuiwi hagu ja tuli kargas heledasti põlema. Ta kollakas leek tõusis nagu mängides üles, kuna hall suitsujuga tõustes püstjoones kõrgemale ikka enam ja enam jegas õhtuse halli õhuga ja wiimaks hoopis kadus.

„Noored inimesed magawad heintes,“ jutustas peremees, „aga minul on siin tule ääres parem. Sääsed tliütawad seal, aga siit peletab suits nad ära.“

„Üks neiuke, küll kurb ta meel,

Sest peig on eksind kosjateel“

kuuldus jäme, laisalt weniw wiis. See wiis hulкус esmalt üksipäini, aga weidi aja pärast ase-

nes talle teine poolt hese, kõrgelkäiw wiis kõr-  
wale, kuni nad wiimaks julasid ühte ja lagu-  
nesid rõõmsaks wallatuks naeruks. Mitmelt poolt  
paistis läbi sakiliste udujoonte kollased leegid ja  
nende ümber liikujad inimeste kujud. Just kui  
rahatuled, nagu neid endistel aegadel nähti foodes,  
mille ümber kurjad waimud kaitsefid mullapõue  
peidetud warandust.

See elu, mis wiivuks awaldub õhtul heima-  
maal, waikib peagi. Ta on õetuli: tõuseb kõr-  
raks, pildub jädemeid, aga wähib ruttu.

Änimesed kogusid tulede juure ja hakkasid põ-  
ma õhtust. Selle juures olid nad waiksed ja kii-  
red. Wihaselt ja ilma armuta wajasid nende tu-  
gewad hambad leiwasse. Ilma armuta häwitati  
wiletsat lahja toitu, isegi nagu juure wihasa,  
kätte tasuda selle eest, et ta alaliselt taga ajades  
riisub inimestelt igajuguse elulõbu.

Nende söömist waadeldes wõis aru saada: see  
wilets toit ja inimene on wertwaenlased, kes üks-  
teist häwitades ilmaski kokku ei lepi.

Söömine kestis kõigeft paarkümmend minutit.

„Kuuige,“ ütles peremees tüdrukutele, „eks  
tehke wõorastele ase wärsketesje heintesse.“

Meie palusime, et nad endid meie pärast ei  
tülitaks, sest meil on hea olla igal pool.

\* \*  
\*

Nad magasid teinepool fuurt saadu, meie jälle teinepool.

Mulle ei tulnud und. Wajudes sügawasti wärsketesse heintesse waatafin taewa poole, närisin selle juures kasteheina kõrt ja imefin selle magusat mahla. Kuu oli üles tõusnud ja seisid kuusiku kohal, nagu oleks ta riputatud puie latwu haruldaseks ehteks. Kui kuu kõrgemale tõusis, waatas ta minule aineti otša, kurwapoolne naeratus kolletanud näol. Oi, oleks ma luuletaja, siis oleksin aru saanud kuu jutust. Igatahes oskan nüüd ettekujutada, mis põhjal kuust nii palju armastatakse kõneleda. Ta võib jutustada, tarwis aga teda mõista.

Kaua ei lastud mind kuu peale mõelda. Mulle lähenes keegi oma ühetoonilise wingumisega. See oli jääsk. Ta piriõmine oli wali, ütlesin nagu lõwi mõirgamine. Ta istus mu kulmule ja ruttu suruski oma nina läbi naha were järele. Ma ajasin ta ära, aga peagi tungis ta uuesti mu kallale. Niisugune meeletu julge pealetükkimine, see piiratu werejanu ajasid hinge täis ja ma katsusin teda furnuks lüüa.

Mulle ei tulnud und. Aga ega ma und ei oodanudki — nii mõnus ja hea on lamada wärskes heintes. Kogu elu libiseb ju filmade eest mööda, taga ajades just niisama kiiresti ükssteist nagu kujud elawate piltide teatris pingulistikstud linal. Seal lõpewad pildid äkitselt ja lõwendile ilmuwad mitmed järawalt walgustatud küsimused: Mis see

inimene siiski on — kas mitte niisama kui see  
kõkkukuiwanud neisitina õis sao külljel. Kus on  
kõik need endised seltsimehed? Kus need töotused,  
lubadused, ühised wanded? Kõik kadunud — nii  
kadunud, nagu ei oleks olnud midagi. Ja kas 'el-  
lest on siis kahju? Ei tea. Aga elada tahawad  
kõik? Kas kõik — kas ka need, kellele elu ei  
paku mingit lõbu? Neid ei olegi; igaühel on elu,  
iga mees hindab teda kõige ülimaks ja iga mees  
leiab temast ka kõige rohkem. Aga siiski — kõik  
oleme niisama nagu see sakiline uduwiirg seal  
pajupõesaste wahel. Tuleb tuul — ta on kadunud,  
ja kes teab siis, milleks oli teda just tarwis.  
Aga wõib olla, ehk oli ometi!

Seal äratas mind äkitselt kerge kahin. See  
kuuldus teinepoolt saadu.

„Mine ära!“ hõljus õhus hingedõhk. „Siin on  
ju ka teisi.“

Nüüd sain ma aru, et keegi tugewate käe-  
warte peale tõuseb ja salamahiti waatab sao tagant  
meie peale. Olgugi, et ma sügawast heina seest  
midagi ei näinud, tundsin ma siiski tema waadet,  
ta silmi.

„Nad magawad. Nad ei kuule midagi. Ennä,  
kui kuuleksidki, mis siis. Need on ju wõõrad. Kas  
ja ei luba mind siis olla oma kõrwal?“

Waikus. Ainult ilgelt häbemata sääsk kee-  
rutab mu pea kohas oma tüütawa piriemisega.

„Kuule, Liisa! Sa ei usu. Ma tean, ja ei  
usu!“

Need sõnad ütles mees rõhutatud, katkestatud häälel.

Sofin.

„See ei ole tõsi,“ jutustas mees ägedusega.  
„Ma ju ütlen sulle. Ma lähen sügisel ära.“

„Kus ma tean uskuda. Küllap leiad mujalt kellegi teise.“

Mees tõusis istukile.

Ma mõistsin: Tüdrukku wastupanek tegi ta pahuraks. Ta pidi meelepaha alla neelama ja rahustuma. Ta jahutas muidugi oma kuuma otsusest ja vaatas metsa kohas seiswat kollast kuud. Ümberringi walitfes sügaw vaikuse, ainult jääsk lendas tüütawalt pirsedes ringi ja otsis kohta, kust ta kõige kergema waewaga wõiks saada jooja werd.

Mees pöörus tüdrukku poole.

„Ah see on sinul ükskõik, kas ma lähen wõi jään?“

Tüdruk ei lausunud sõnagi.

„Sa ei ütle midagi.“

„Mul ei olegi ütelda.“

„Ma lähen siit ära.“

„Miks?“

„Ma tahan hakata oma ette elama. Ja ma tahaksin ka sinu siit ära wiia. Aga sa ei taha minuga tulla?“

Heinad kahisesid.

„Olen ma ütelnud seda.“

Need sõnad üteldi taha, aga ometi tundus neis rohkesti õrnust ja iha.

„Sa siis tuleksid? Miks ja siis oled ikka niisugune!”

Mees langes tagasi kõige kehaga heintesse. „Kuule,” hakkas ta kõnelema nüüd suure hingega, haruldase kuumusega. „Meie läheme linna. Ma hakkam vooimeheks, käin väljas ja sa oled kodus. Meil on oma ette tuba, löödud seest tapeetidega. Ega sul ei ole tarwis seal kellegi käsku kuulda; ja võid teha, mis tahad, isegi päeval magada nii kaua kui tahad. Ütle nüüd, kas tuled minuga kaasa?”

Waikus. Ma nagu oleksin läbi heinte tunnud kuuma hingehõlku ja näinud arewusest tormiliselt kerkiwat rinda.

„Ütle, kas tuled!” sõjistas kuum hingehõhk. „Sa tuled muidugi. Ma tean, ma saan 200 rubla laenata, sellega võib küll hakata. Ma võtan sinu siis omale. Sa oled siis mu naine...”

„Ei mitte. Ma ei lasse.”

„Miks? Sa arwad, et ma petan sind.”

„Eks ole ennegi petetud.”

„Jumala eest, mina ei ole niisugune. Ma ei peta sind. Sul peab hea olema. Ma ei ütle sulle mitte ühtegi halba sõna. Ega sul ei ole tarwis teha mingit tööd. Sa paned enesele siis kübara pähe.”

„Mis ja nüüd ajad!”

„Mis siis,“ linnas käiwad kõik kübaraga. Me' tuleme wahest ka maale, nähku siis ja rääkigu! Sõrmus läks ju ka linna. Mis tal wiga. Nägid ju ise, kui maal käis.“

Waikus.

„Miks ja nii wagusi oled?“

„Mis ma pean tegema.“

„Eks naera ometi. Ega ja mind siit enam ära ei aja. Ega ja enam ütle, et ma sind petan.“

„Miks ma ei aja, aga sina ei lähe ju.“

„Muidugi ei lähe. Waata nii!“

„Ära hulla...“

„Sa pead ju omati teadma, et ma sind wiin linna. Ma wiin tõesti — ma ei peta. Ma ostan sulle kübara... Ja mis sestki, kui nüüd... ega ma ei jäta sind maha.“

Wõtaks saatan neid jääski. Paar tükki olid endid just minust werd täis imenud ja nendessee kohtadesse tekkisid muhud.

\* \*

\*

Soojad päikesekiired äratasid meid hommikul unest. Üle heinamaa minnes nägin neid kaht üks-teise järele niitwat karest läikiwat rohku kaaridesse. Küllap nad praegu weel elasid nende magufate lootuste wallas, kuhu kandis neid ilus juwe öö.

\*\*\*

## Teel.

Suwine põuatuul jättis järele alles päikse loode ajal oma hingeldamisetaolise lõõtsumise. Jõudes seljandikule, kus metsatee jookseb mööda kitsalt kõrgelekerkiwat selgroogu, nägime veel koraks werewat päikeseserwa.

Tulin isaga kalarannast, kus kalasaak oli sellel puhul väga hea. nii et meie wanker rakisus raske koorma all. Tihti langes ratas halwal teel sügawasse roopa, ja niisugusel puhul kartsin, et meie sõiduriist langeb hoopis kokku. Aga ta pidas ometi vastu. Wäike leppruun noogutas peaga, surus oma keha sirgele, nii et wälja kerkisid ta jämedad lihaksed ja tõmbas ratta wälja sügawast roopast.

Mäletan seda wäikest wana hobust väga hästi. Ma ei olnud teda teistsugusena näinudki. Olgugi, et meil weel oli teisi hobusid, ilusaid, rammusaid, wallatuid loomi, siiski suutis ainult tema wõita isa lugupidamise. Kui teised hobused wäljast taga aja-

sid õues wafilkaid, wõi jälle purustasid kergelt ette-  
pandud wiljapuu-aria wärawa, siis ei wõidud leppu  
ilmaski tabada niisugustelt tegudest.

„Nüüdsed hobused on kergemeelsed ja rumal-  
lad,“ ütles isa, ja ta tarwitas oma teekäikudel  
ainult wana leppu.

Ei olnud teed, mida ta ei oleks tunnud ja ei  
tulnud seda kordagi ette, kus ta õigelt teest oleks  
kallanud kõrwale. Ta tundis kõike käänakud ka  
kõige kõrwalistematel teedel ja wärawa taga os-  
kas ta alati seisma jääda õiges kauguses. Kuigi  
ta päewal oli saanud ainult ükskord kuiwi heinu  
ja kogu päewa palaw päike teda waewanud raske  
wankri ees, ei suuda sügawa kraawi kaldal kas-  
waw lihaw rohi teda siiski kõrwale meelitada  
teest.

Ta ruttab wääramatult, kõrwalekaldumatult.

Pooleski ei ole wana lepp nii nägus, nagu  
need teised, kelle lühike karw hülgab päiksesepais-  
tel ja kes noorskades ajawad laiali oma helepunased  
ninasõõrmed. Ta pikk karw on segamisi, ilma  
läiketa, ifegi ära wanunenud ja ta katkenud lakk  
on just nii, nagu see juhtub olema. Ei ole wist  
keegi seda lakka põiminud, ega ka sügenud ta kül-  
gedel karwa. Ka ei ole ta jooksus mingisugust  
uhkeldawat kergust. Ta paneb ikka oma jala tuge-  
wasti maha, nagu peaks ta alati kahklema, kas  
on jalgealune ka küllalt kindel.

Aga need jalad on juba käinud paarkümmend  
aastat mööda auklist ja kiwist teed, ja tänagi ei

wäärata nad tolliwõrra. Kui ja eemalt kuulad, siis ei leia ja wankri mürinat mingisugusid järske tõmbeid, waid see kestab tundide kaupa ikka ühesuguselt. Kui noored hobused kuuldes piitsaplaksu tõstawad päid, just kui uhkustaksid nad sellega, et neile nende kohusi meele tuletatakse piitsaga, siis on wanal lepul selle kohta hoopis teisitsugune arwamine. Tema põlgab piitsa, isegi puuoksakest, olgugi sellel küljes pehmed, õrnad lehed. Kui isa tahab, et ta peaks astuma kiiremini, siis ei ole tal tarwis selle juures liigutada ohjegi. Ta ütleb ainult nõnda: „Kuule, ja pead wististi weidi kiiremini astuma. Nõnda ei saa meie ju päewaloodeks kojugi.“ Sellest on siis ka küll. Ta tõmbab oma saiadest ninaõrmetest korraks tugewasti tuult, ja warsti kuulukse wankri mürinat ägedamas, kiiremas tempos.

Nõnda on ta teed käinud aastakümned ja ei teata talle mitte ühtegi juhtumist ette heita, kus ta ei oleks jõudnud eesmärgile. Wõib olla, et see isegi mõne juures kaastundmust äratav, kui ta waatab, kuidas wäike loom hakkab wedama rasket koormat mööda aukliis teed. On ju teada, et ees seisab kolmkümmend wersta, wiiskümmend wersta. Ei ole sugugi ülekohus arwata, et ta seda teed ei suuda wastu pidada, et ta teel seisma jääb ja kibedatest lõõkidest hoolimata edasi ei liigu. Aga need kartused ei lähe täide. Tema sooned on terasest taotud ja raske päewa lõpul on need ikka ühtemoodi sitked ja painduwad. Ja samm-sammult hä-

witab ta kolmkümmend, wiiskümmend ja enamgi wersti. Kui ta jõuab õue wärawa taha, raputab, ja hirnub kord heleda häälega. See on wõidu- hõiske raskuste ärawõitmise järele.

Nii tuli ta ka tänagi raske koorma ees.

Pea ei paista enam jelsandikultki päikese serw. Taewakaarel on paksud ööpilwed nagu hooletult kokkuloobitud katkised willased waibad murdes. Meie wajume kogu oma auklise teega, mäesjelsandikuga pehmesse, paitawasse ämarikku. Taewa wõlw mis päewal pilwita ja helesinine, muutub tuhakarwa halliks ja tõuseb ikka kõrgemale ja kõrgemale. Meie peade kohta asub piirita tühjus. Wäga kõrgel wilgub mõni tähekene tuhmit.

Tee ääres kasvawad kummagil pool lihawad lepad, mille wirwed ja leherootsud on kaetud walge lepapiimaga. Algaw öö on teinud leppade laiad lehed pehमेks ja niiskeks ja need ulatawad wankri- rile paitama meie palgeid. Harwa tõuseb tee serwalt mingisugune lind murinal lendu. Meie wankri mürin peletas ta õhtuse uinatuse.

Jõuame mäeweerule, kust algab karjamaa. Mäe alt paistawad kuused, suurte mustade tompudena taewa poole. Sealjamas kuuskede all magawad loomad, mäletsedes masinlikult mälu ja nende kellatilgutid liiguwad kindlas taktis. Karja keskel seisab tugew härg hoolega walwel, seni kuni ta walwekorra annab sellele edasi, kes wõitnud karja juures usalduse.

Karjamaa poolt liugleb mööda sihti tuuleõhk. Selles tundub loomade hingeauru. Kaugemal mäekallakul seisab talu, mille mustawad hooned paistawad puude wahelt. Talu koer, kes siitamaale rahulikult uinus, ärkab unest, tõstab pikaldast, weniwat hulgumist, mis pika peale jaguneb üksikute juutäite kaupa haukumiseks. Selle peale jookseb ta mõned korrad ümber hoone ja heidab uuesti magama, arwates, et ta on küllalt hästi täitnud oma kohuse.

Nüüd jõuame seljandikult alla ja meie tee poeb paksu kuusiku. Näib, nagu tahaks ta meie eest end ära peita, arwates, et siin walitsew pimedus meid peaks tagasi kohutama. Kuid hobune leiab ka siin teed ja isa lasseb ohjad hoopis lõdwale, usaldades ennast täiesti looma hooleks.

Siin on waikne ja soe. Ööfine jahedus ei suuda läbi tungida paksuist kuuseoksjist, sest need katawad meid kautsena. Meie ümber heljub weidi lämbunud metsaõhk. Niisuguse õhu tekitawad puude all mädanenud okkad ja sammal, ja ja tunned, kuidas ta mõjub raskendawalt, ifegi nagu uinutawalt. Wankri rattad langewad ühe kuuse juure pealt teisese. Need juured käiwad üle tee. Nad on mulla seest wäljas, nagu wana inimese sooned, kes on kannud ilmas palju raskusi ja väga lahjaks jäänud alatise surwe all. Weidi kohutawalt kostab meie wankri mürin ja see on mu eest nii wali, et seda peaks igatahes kuuldama üle kihelkonna.

Ja istub mu kõrval. Ta on küünar-  
nukid toetanud tugewasti põlvile, waatab aineti  
oma ette, tugew pea langenud weidi rinnale longu.

Mis ta peaks küll mõtlema? Ma ei suuda seda  
enelele sugugi ette seada. Niipalju saan ma aga  
siiski aru, et see mees on küll väga rohkesti läbi  
elanud. Ta keha on raskesti wimmas, tugewad  
liikmed kanged ja paks habe hall.

Ma waatan teda kõrvalt salamahiti — nagu  
wargfelt. Miks on wanad inimesed hoopis teist-  
moodi kui lapsed? Meie hõiskame, kargame, kiise-  
dame, aga nemad on waiksed ja tõsised. Wäga  
harwa, kus ma teda olen näinud naeratawat —  
aga pilwes nägu selle eest üsna tihti. Kui ma  
üksi oleksin, siis kardaksin ma siin. Aga kas tema  
ka kardab? Ta on ju tihti õõjiti üksipäini teel.  
Ta ei karda wist tontigi, ka wist seal kohas ta ei  
kardagi, kus rändaja kaupmees furnult leiti ja  
kus kuuse küljesse on raiutud rist.

Nüüd tulewad mulle mitmesugused lood tonti-  
dest meele ja ma waatan hirmul kõrwalolewase  
pimedusesse. Seal kuuskede wahel on küll keegi  
püsti — seal on mitu; seda wõib selgesti näha,  
kuidas nad liiguwad. Nüüd näib, nagu oleks mu  
isa jäänud magama — wõib olla, ehk on äragi  
surnud. Mul hakkab hirm. Wanker langeb kõrge  
juure otjast suure hooga awku. Ma haaran äge-  
dasti kinni isa käewarrest.

„Mis sul on? Jäid tukkuma? Waata aga  
poiss, et sa ei jää magama.“

„Isa hää! julgustab mind. Mul on hea meel. Ma ei taha aga enam tagasi langeda üksilduse-  
hirmu tundesse.“

Kaugelt, kaugelt kuulduv midagi hulumise-  
taolist.

„Mis see on? Kas hundi hulumine?“

„Ei. Praegu nad ei hulu. See ei ole nende  
aeg. Nad saavad nüüd süüa küll.“

„Kas ja oled nende hulumist kuulnud?“

„Küllalt.“

„Millal?“

„Ennemalt oli neid rohkesti. Mitukümmend  
ühes karjas; istusid lume peal ja hulusid — suud  
ülespoole. Nad ootasid oma andi!“

Seda olin ma kuulnud, kuidas neile taewast  
leiba wisatakse. Kellegile külamehele kukkunud  
tükk ree peale ja alles siis, lahkunud hundid ta-  
järelt, kui neile kätte heitnud nende osa.

Rohkesti saladuslikku oskas rahvas huntidele  
ümber punuda ja lapsed kuulasid neid jutte ma-  
gusa hirmuga. Ka täna kõneles isa sellest, kuidas  
soolt hundi silmad hiilganud sügisel ööl küünla-  
tuledena. Hundid ajanud taga külma kinga. Rahva  
suus ei ole hundid pooleski lihtsad werejanulised  
murdjad, waid neil on täita kõrged üllesanded.  
Isegi kord aastas tulewad nad juurena karjana la-  
gedale wäljale, kus siis koos aru annawad oma  
tegewusest.

Niifugusid koosolekuid on nii mitmedki nägema juhtunud.

„Aga ütle mulle, isa, kas oli meie koht juba siis niifugune, kui olid alles noor?“

Ta waatab kord mu peale, nagu imestades, kust wõtan ma selle küsimuse. Siis waatab ta uuesti jälle oma ette ja hakkab jutustama. Ta kõneleb nüüd üksipäini wabalt neist raskustest, mis ta on läbi elanud ja mis wimma on wajutanud selle tu-gewa mehe. Kui ta algas, siis oli koht harimata, waene ja ta pidi tegema tööd ööd ja päewad. Toli-tollilt nihutati edasi — iga päew tuli uuesti minna lahingu. Rabadesse pidi laiendama koha piire, tuli wõidelda tuiskawa liiwa vastu, et see tehtud tööd oma alla ei mata, ja seal juures jäid järele kehwa toidu wõtmiseks lühikesed waheajad. Terwe pikk eluaeg on siin maetud mullapinda, ei ole siin sündinud midagi kogemata wõi iseenejelt. Kõiki ettewõtteid tuli tublisti niisutada hügiga. Muidugi ei ole endise ja nüüdse koha wahel enam midagi ühist, aga ometi kõige selle juures on ta ise otja saanud ja ära kulunud. Aga nüüd on ta siiski rahul, sest ta on eesmärgil. Igatahes on teistel siit peale edasi minna hoopis kergem.

Ta kõneleb wabalt — ta kõneleb iseenejete — ta kõneleb seda kõik ära südame pealt, mis sinna on kogunud pika aja kestel. Selle juures ei tulegi tal sugugi meele seda küsida, kas ma sellest aru saan wõi mitte.

Ma ei saanud ka tõepoolest aru, aga ma aimasin midagi.

Ma aimasin, et see mees mu ees oma kaardid, mis ta aastakümned hoidnud oma põues suurena saladusena, nüüd lahti teeb ja minule sõrmega näitab neid jämedaid jooni, millest on mitmed weripunased.

Äkitselt jäi hobune seisma ja meie olime oma küla karjamaa wärawa taga.

„Ah meie olime juba siin!“

Ma kargasin wankrilt maha ja jooksin awama wärawat. Paksu metsa alt jõudsin lagedale liiwakünkalisel karjamaale, kust wastu käis kuu, liiwathee lõhnaga segatud tuulesõhk. Idapoolsel tawakaarel punetas juba kerge koit ja kuulsin ka, kuidas esimesed öölinnud argelt häälitseid metsa serwal.

Ma ei istunud enam wankrile, sest mööda kõwa, tase muru oli hommikusel jahedusel hea joosta. Kangenud liikmeis pääsis uue jõuga woolama weri. Weel weidi ja olemegi kodus. Seal kuulsuski meie koera hulgumine. Siis wäikis see ja mõne silmapilgu pärast tuli ta nagu nool meile wastu. Ta kiinus, haukus, sööstas üle põõsaste ja hüppas mu najale püsti, tahtes isegi kinni haarata hobuse ninast. Ta healmeel ei olnud piiri.

Jõudes koju tabas mind äkitselt rannestaw wäsimus, ja kui heitsin pehmesse woodi, siis

alles tundsin, kui mõnus on olla kodus. Aga ka  
nüüd, enne seda kui uinusin, kerkis mu ette veel  
korraks pimedas metsas wahel mu isa, kes enesele  
jutustab oma elulugu.

茶茶茶

## Järv.

Kui kuidagi juhtun leidma waba aega, siis ruttan sind korraks waatama, mu kodukoha järw. Ma tean, sa ei muuda oma meelt, ja jääd ikka endiseks, nagu sind mäletan lapsepõlwe aastaist. Sinu lai rind hingab endise wabadusega, ju kohas uhjutawad niisama walged kajakad oma pikki tiibu ja kisendawad wahet pidamata rahutumad tiirused. Kui ma lükkian paadikese su pinnale ja löön mõladega mõned tugewad hoobid su selgesse wette, siis kiigutad sa mind endise hellusega. Täna on sinu juures niisama kui aastate eestki; mingisugust muutust ei ole märgata. Nüüd saan ma acu; sinu päike paistab soojemini kui mujal, sinu tuul kallistab õrnemalt ja hellamalt, sinu meel ei ole muutlik ja sinu pinnal on ka juurel inimesel nii hea hõisjata, sest rind on korraks waba muredest ja raskustest.

Külasi paar wersta eemal on järw peidetud juure metsa. Ta on nagu muinasjutuline waran-

dus, mille juure võib pääseda ainult asjatundja juhi juhatusel.

Kui talwel põhituul määratseb wabast nurmedel, puie ladwul wingub ja mõnese poole kokku ajab hoone kõrgused hanged, siis ei lähe külast ühtegi teed järwele. Ainult siin ja seal näed sügawas lumes kiiti jälgi, või teises kohas leiwad silmad tasases lumewalbas hundi hüppeid, kes küla poolst tulnud koera walwamast ja hirmutusel põgenenud paksu laande.

Kui aga järw on waba lumekorralt ja esimene külm teda kaanestab hiilgawa, läbipaistwa klaajiga, siis walitseb ta peal iga päew elaw liikumine. Külast tulewad mehed, terawad jäärauad saabaste all, rasked nutiad seljas ja ajawad pilliroo käärudes taga wilkaid kalu.

Suwel läheb järwele kitsas metsatee. Edewa metsatee, mis põgeneb su eest ühe põesa tagant teise taha, katawad pealt kinni suurte puie oksad. Sa kõmid nagu kusagil wõlwi all. Tee ääres kaswawad saared, lepad, haawad, kuused, kuna põesapuud: sarapuud, kukepuud ja nassinad punuwad puudemüüri alt niitõrd tihedaks, et ja oma kõrwale ei näe sammugi. Siin võib tee kõrwal metsloom liikitada su läheduses, ilma et mõlemi ligidus üksteise peale awaldaks mingit mõju. Tee äär on hoollega ära palistatud paksu rohuga nagu tumerohelise sametpaelaga. Päikse kiired ei suuda ka kõige pikemal päewal siia alla tungida ja kaste-tilk istub läbi päewa uhkesti krookstehe kurdudes.

Maa läheb madalamaks, kuna tee ääres õnn-  
jates aukudes pilgub must maakewesi. Seal jää-  
ja äkitselt seisma ja su ees eemal läigib sinine  
järwepind. Wähe paistab teda puude wahelt, aga  
ja tunned seda lõbusat waadet. Koer heidab lõõt-  
sutades su jalge ette ja ta lasseb wabast rippuda  
oma pika, helepunase keele.

Järwe ääres on maapind niivõrt niiske, et  
seal pilliroog ja heinputked põesastes kaswawad  
mehe pikkuseks. Wiimaks jõuadki järwe ääre  
wälja, aga sa paned ifegi imeks, kuidas siin astud  
taha ja ettewaatlikult. See on su wana sõber, kelle  
kätt ja südamlilkult surud seal juures maitsedes  
waiksel jällenagemise lõbusust.

Aastate wältusel on ta jäänud karwa peal-  
selleksamaks. Needfamad kääruud, needfamad sa-  
red. Niisama hulgub nuuskiw kajak ta pinnal ja  
silmitseb hoolega wette. Ainult seda wõiks mär-  
gata, et ta kallaste mets on muutunud wahel-  
kõrgemaks ja suurtsugusemaks, ja selle läbi oman-  
dab järw rohkemal mõõdul herrandlikkust ja me-  
helikkust.

Argipäewal walitseb järwel täieline wakkus.  
Laiapõhjalised lodjad on hoolega tõmmatud kal-  
dale, seal keeratud kummuli ja nüüd walendawa-  
nende narmaleõerutud ja walgekspleekinud põhjad  
päikese paistel. Julgesti istub metspart hoolega  
paksusse põesasse peidetud pesal. Keegi ei tule teda  
süüa eksitama ja igatsedes ootab ta aega, kus oma

poegekarjaga võib saaki otsida pilliroos, kus madalapõhjaline wesi.

Sa istud üsna wee ligidale kiwile. Need on need käärud, kust sa lapsepõlwes jooksid kargades järwe woogesje ja pärast jälle jiledale, punakale liiwale joonistajid terawa ridwaga hobusid, koeri, kirikuid ja puid. Praegu jookseb kõrkjate wahel peenikeste jalgadega liiwatill ja karjub wahet pidamata oma hädalise häälega. Mewalt tulewad lained üksteise järele järwe rannale. Sa oled neil haruldane külaline — nad tahawad sind hulga aja tagant näha, ja jõudes su jalge juure muutuvad nad madala liiwal peeneiks paeluks ja jostistawad sulle tuttawaid sõnu.

Sa ei pane tähelegi, kui kaua sa järwe ääres istud. Sa näed, kuidas paksu metsa wari nihkub weele ikka ligemale ja ligemale. Wiimaks sirutab metsa parras oma mustawa warju kaugele järwe pinnale. Weel heidab ehk ta peale helki ja wirtendaw sulakuld särab keskpaigast silmipimestawalt. Sa näed äkitselt oma jalge ees taewa laotuse, kus põhjatus sügawuses hulguwad tumedad ööpilwed luulekujudes. Üle weepinna lendab noole kiiruse pardipaar tagasi tülles toiduotsimist padrikusse pesale.

Järw heidab uinuma. Üksikustunne tekital weidi õudust. Sa astud taha ja suure ettevaatusega, et kuidagi mitte segada sügawat rahu. Nüüd tulewad sulle meele mitmesugused lood järwewaimudest. Sa tunned, et peale sinu on siin weel keegi,

kuid need on ju waate eest warjatud. Öökullil inetu huihgamine, niisama ka wesilindude tiibade wingumine paneb sind wähe hirmuma, mis aga hiski ei ole hirm.

Sa saad aru, et järw peab olema öösel oma päralt, oma saladustega, oma nägemata elanik-kudega, kes jeda ei falli, et surelik tuleb neid siia tülitama.

Kui ja metsa alla jõuad, on seal juba pime. Sinul on tundmus, nagu peaks kõik puudealune, see mustaw mets, elama ja liikuma. Aga see elu on sulle wõõras ja sa tunned, kuidas kerge hirm sind kannab kitsal metsateel.

Kõige ilusam on järw hommikul. Juba enne päikese tõusu oled sa lootjilkuga ta lainetel. Hommikul puhub kõhe tuul ja see mõjub äritawalt. On külm, aga ei ole külm. Sa näed, kuidas silma ringi taha peidetud päike pillub hiihgawaid walgusjooni. Kui sellest uhkest kiirtemängust küllalt, tõstab kuninglik päike suurepäralise rahuga oma pea. Kaldal padrikus ärkawad wesilinnud unest ja lendawad nooltena oma pikikade, wäledate, winguate peaaegu wett puudutawate tiibadega mööda wee pinda. Udu põgeneb lookledes metsa poole. Siin ja seal kääruks lööb ta korraks seisatama, nagu tahaks ta kangekaelselt wastu panna, aga peatselt kihutawad päiksekiired ja hommikutuul ta kääruks wälja. Sa unustad nüüd hoopis oma õngekorgi ja waatled aineti ja wäsimata awanawat waatepilti. Teisel pool kaldal piirab kõrge

metšaparras künnewärwilises walguses järwe, kuna pätkesekiired kuldawad wee pinna su eest mitme sülla laiuselt. Sa jaad aru, et terwe järw on muutunud üheks elawaks olewuseks, kes nüüd ärkab unest. Sa wõid järwe hommikul tundide kaupa waadelda, ilma et temast tüdineksid. Selle aja sees on juba pätke tõusnud kõrgele ja ta kiired tungiwad su riietest läbi. Kogu keha langeb äkitselt iseäralisesse rammestusesse; ja sirutad enese tugewasti wälja. Su silmad lähewad raskeks. Kui wõimalik, heidad pikalt paadi põhja, kus siis lained sind hellasti kiigutawad ja sulle elawalt jutustawad lugusid igawesest armastusest ja truudusest.

Pühapäewa õhtul walitseb järwe ääres igal pool elu, sest sellel päewal tulewad inimesed kogu ümbrusest järwele aega wiitma. Põisikesed paljaste jalgadega ja päewitanud nägudega põisikesed sõtkuwad oma tumedanahaliste jalakestega pehmes ja siledas liiwas. Suuremad kääriwad püksid kõrgele ja otsiwad libeda weesambla korraga kaetud kätwide alt wäike. Need põisikesed ei julge weel noortemeeste hulka minna, kes pikutawad hulgana järwe ääres pehmel murul, ja nende hõiskamine, hele naer lendab nagu weelilindude parw üle järwe wee. Järwelsõudwad paadid libisewad mööda weepinda ja kui sa eemalt waatad nagu iseenesest illestõusjaid aere, mis wastuwad kindlamööduliselt wette, siis muutub noorte inimestega koormatud paat su eest suureks weelinnuks, kes pikalt teelt tulles aeglaselt ja wäsinult kiigutab tiibu. Paadis

istuvad walgete jakkidega ja triibuliste seelikutega tüdrukud ühes poistega sõudpingil ja toetavad oma jalad wastu põhikaart. Rõõmsa laulu ja wallatu naeru helid lagunewad järwel laiali igasse külge. Wesiaia peal istuvad wanad mehed, suitsetawad ja jutustawad oma nooruspäewist.

Järwe armastatakse, aga ometi on wahest ka aeg, kus teda kardetakse ja ta eest isegi hirmu tuntakse. Laupäewa õhtul on järw oma päralt ja siis ei liigu ükski paat ta pinnal. Lai weewäli on ükski ja isegi liiwatill ei jookse seal õhtul oma peenikeste jalgadega mööda järweranna siledat liiwa.

Järwe on kohalik rahwas pununud paljude aastate jooksul üleni muinasjuttude pärga. Need lood antakse wanemate poolt lastele edasi ja nad on ka tänini niisama hirmutatud ja uued kui aastakümnete eest. Kui on jalkkond küllainimesi õhtul koos, siis kõneldakse heameelega järwewaimudest ja tuntakse selle juures kerget erutawat hirmu. Siis muutub järw nende eest juureks waimude-asupaigaks, mis neile küll lõbu pakub, aga selle juures siiski nende eest täiesti saladuslikeks jääb. Võidakse küll ta lainete koha kuulda, ta selges wees ennast palawal päewal karastada, aga mis peituneb seal sügawas järwe südames, see jääb teadmataks.

Ja nad ei tahagi, et see neile teada oleks, sest siis ei oleks see mitte enam lõbus, lahke, aga selle juures siiski hirmuärataw järw.



## Saarel.

Tõmbasin lausikpõhjaga paadi kaldale üle kiwide, mis kaetud niibe sambla korraga. Kui kalad olin koristanud istelaua alla, õnged sõõdaga õõjeks wisanud wette, lootfikusse nõrgunud wee kapliga wälja loopinud, astusin kaldale ja ringutasin istumiseft kangeks jäänud liikmeid.

Sellest oli ligemale paarkümmend aastat mööda, kui wiimaks püüdsin oma kodukoha järwel kalu. Täna jõudes siia olin korraga nagu wana tuttawa seltsis, kes mind kogu aja on rahulikult oodanud. Ta kiigutas mind sellesama hellusega, lained jutustasid paadi külje wastu sedasama keelt, mida nad ei olnud unustanud aastate jooksul. Kogu see paarkümmend aastat oli läinud nagu lühikene uni ja mu eest oli nagu oleksin wiibinud õige wiitukese aja eest siin.

Seesama waatepilt, seesama kiirgaw kiirtemäng eemal kollasel kaldaliwastikul, needsamad

mahedad wärwidewöödid kõrgei kaldai kaswara  
jegametsa puie ladwul.

Tasa ja pehmelt laskub õhtune ämarus jär-  
wele ja mässib kõrge kalda, metsa ja laia liiwas-  
tiku su waate eest hoollega pehmesse musta  
waipa.

Wiimaks ei ole enam muud näha kui korra-  
ümber sulapigi taoliselt hülilgaw, kõikum wesi-  
pind.

Ja siis sõitsin ma ööseks saarele.

Tehes wirgaks otijün mitu sületäit kuiwi  
puid, kandsin need kõrwu kaswawa kase ja kuuse  
alla tuttawale tuleasemele, katkusin kulu, murdsin  
peeneid kuiwi raage ja peatselt löi loitama hese leek.

Ta ulatas isimeses lõbutujus ja wallatuses  
nähwima isegi kase lehti ja kuuse okkaid.

Niipea kui tule öösel metsas üles teed, kaob  
õudsus ja sul on mõnus feltiline, lõbusam tihti  
weel kui teine inimene. Tulel on midagi isäralist,  
arusaamatut, saladuslist, — elu, mis sulle küll  
midagi ei ütlet, mis aga siiski sinuga alaliselt ju-  
tustab. Sa waatad aineti wilkuwat leeki, mis  
luurawa pimeduse peletab, mitu sülda eemal pöe-  
saste taha. Alguses ei ole leekide wallatul tantsul  
ja heal isul piiri. Nad maalivad walge kase tü-  
wele ja eemalkaswawate noorte leppade lehtide mit-  
mesugusid imelikke kujusid. Aga pika peale jää-  
wad leegid rahulisemaks, wäsiwad wististi oma  
närwilisest tantsust, ja hakkawad sööma tõiselt jä-  
medaid puid. Suure waewaga poeb leegikene puie  
wahelt läbi, otjib esmalt nagu ahastades kohya.

kust wõiks kinni haarata, kuid kustub peagi. Aga elimese katse nurjaminek ei suuda raugestada tema agarust, uuesti tuleb ta, suurema jõuga ja wiisadusega, ja peagi on ta katkestamatalt puu küljes kinni.

Leekide mäng pimedal ööl on elu täis hirmu ja ilu.

Ma murdsin omale pehmeks asemeks noori, laiade lehtedega lepaoksi, katsin need õrna rohuga ja heitsin pikali. Pea panin kase najale. Kuulsin ta lehtede sahinat ja tundsin ta südame wärihemist.

See oli muidugi jällenägemisrõõmust wanade sõbrade wahel.

Soojus tungis riidest läbi, tekitas mu kehas ülilmõnusat tunnet, aga tegi sellejuures minu kanniwõrd rammaks, et hooga tuli rannestus.

Imelik, kuidas selle aja jooksul siin ei ole sündinud mingit muutust. Kõik niisama; nagu ei olekski ja siit ära olnudki. Sa oled ilmas mitmel pool rännanud, maitsnud mitmesugusid rõõme ja raskusi, aga nüüd on see, nagu ei oleks midagi olnud. Kumb on nüüd see õige unenägu? Kas see, et sa oled wanas tuttawas kohas pimedal ööl tule ääres, wõi see et sa juba paarkümmend aasiat siit eemal oled wiibinud? Wõi on kogu su elu unenägu?

Emalt kuulduwainete kohin. See kohin on sulle tuttaw, sest sa oled seda kuulnud kogu lapsepõlweaastad. Aga ega see paljas kohin ole, see on kõne, sealst kuulduwad üksikud sõnad.

„Meile ei tee aeg midagi,“ jutustavad nad.  
„Meie näeme — sina ei ole enam see endine, kes kargas julgesti üle pea woogesje. Meie jääme alati nooreks ja meil on sinu noorusest järel hea mälestus.“

„Ka mina ei tahtnud sind alguses kohe ära tunda. Su liikumised on hoopis nürimad, su waates puudub lustiline wallatus. Hoopis teistmoodi olid sa siis, kui enamalt olid minu all ööd. Siis jooksid sa pimeduses wee ääre, hõiskasid seal ja su hääli oli lainte kohinaga nii ilusti kokkukõlas. Eks mina ole ka selleksamaks jäänud, sest ka täna warjan sind niisama oma pehmete lehtedega öösele niiskuse eest nagu sel ajalgi, kus sa lapsepõlwes magasid mu warjul.“

„On sul see juhtumine weel meeses, kus kord leidsid walju wihma ajal minu all warju?“ kõneles kuusk. „Kui praegugi peaks sadama, usu — ka nüüdki suudaksin sind wäga hästi katta.“

Seal pidi üks noor lepp ka midagi üttema, aga kask näitas talle hoiatades näppu:

„Ärge teie kõnelege. Teie wanus on niiwõrt wäike, et seda kellegi mõistus ei saa üles arvata.“

„Aga ometi — meie kuulsime temast oma wanematelt. Ja sinul ei ole sugugi tarwis nii kõrk olla, sest sinule meie just head teemegi.“

„Ärge suurustage!“

„Ei sugugi. Iga sügisel katame maapiina oma pakside lihawate lehtedega ja neist walmib

sind toitev muld. Pealegi olid sina see, kes  
lopsakalt elama hakkas meie esiisade furnukehade  
vahel. Saare kiivid sind ei toida."

„Oh tühja, ärge tülitsege," Iepitajid lained.  
„Aga waadake, mis meie tahtsime küsida. Sa oled  
nüüd mõnelgi pool käinud, aga ütle puhtast süda-  
mest: kas oled kunagi näinud ilusamat järwe?"

Ma kinnitasin muidugi, et maa peal võimatu  
on leida midagi ilusamat.

„Waadake, see on juba midagi. Meie usume  
kui ja siit mitte ei oleks ära läinud, siis ei oleks ja  
ka tulnud sellele arusaamisele. Wähemalt ei oska  
meie järwe siin iga mees mitte nii hinnata."

„Mõh, paljas järw ikka üksi ei suudaks seda  
olla," kõneles saar. „Ma usun, meie just anname  
järwele peahuvi. Meid on siin wiis. Meie peal  
pesitawad linnud, meie paneme wõõradki järweist  
waimustusega kõnelema."

Ma et tähelegi oleksin pannud, seisjis fuur  
wähyk mu ees.

„Ma tulin sind waatama, sest ma tean ju  
küll, et meie püüdmine walmistas sulle lapsena  
kõige suuremat löbu. Ma usun, see on sul väga  
hästi alles meeles, sest nooruse ajad ei unu ilmaski."

Ma ei saanud temale weel wastatagi, kui kalda  
poolt hakkasid kostma magusad muusikahelid.

„Näe imet," ütles kask, „ka järwewaimud  
tulwad sind waatama."

Kalda poolt, kust leppade wahelt paistis hii-  
gaw wesipind, kerkisid järwewaimud üles ja tulid

mfnu poole. Need olid naisterahwad, pikkaade lehvivate juustega, järve põhja kubrarohust pärjad peas ja laiadest lipulehtist hiilgavad riided üll.

Nad asusid mu ümber ja hakkasid laulma. Nende viisidel ei olnud selle lauluga, mis ma mujal ilmas — olgu lahtistel rahvapidudel või kinnistes seltsimaja ruumes — olin kuulnud, midagi farnadust. See oli hoopis iselaadi muusika, laul täis kirglist elu ja kiitust oma armjale järvele, oma kaunile asukohale. Need viisid tungisid mulle südamesse; mõtlesin, et neid siia kuulama jäen terveks eluajaks.

„Teie laulate talle oma viitse,“ ütlesid lained. „aga meie tahame ta oma kätele võtta ja teda kiigutada.“

Ja suure kohinaga weeresid külmad lained mu peale ja haarasid mind sülle.

\* \* \*

Tuli oli kustunud, hommikune niiskus mu peale langenud ja mu kehast käisid läbi külma värinad. Kafe otsas, mu pea kohas ja eemal põesastes laulsid linnud kõigest väest kiitust tõusvale päikesele.

\*\*\*

## Widewik.

Wäga taja ja etteaatlikult hiilib widewika, nii etteaatlikult nagu waras südaööl aida-uksele, nagu noormees oma armsama akna tahta. Keegi teda öieti ei märkagi, keegi ei tea talle otja wadata ja kätt terwituseks sirutada. Esmalt luusib ta kohisewas okaspuumetsas, kust ta ei tagane isegi selgel päewal paksude puude alt; sealt astub ta kopli kasjallu, ronib etteaatlikult õunapuu aeda ja juba ta ongi õues. Kui ja nüüd nagu juhtmisi ringi waatad, siis näed, et teda on kõik kohad täis. Mustad ööpilwed on hooletult lasknud wajuda oma katkirebitud ääred kaugese alla, nii kaugese, et nad näikse ümber mäsiwat pikkade puie ladwad. Sul on tundmine, et ja nende alt läbi minnes peaksid peaga kumardama allapoole. Wallatu tuul, mis päewal sõidutas tolmusammastega mööda maanteed, kambriotsast töökuurist wälja loopis hõõwilaaste, warest ta laisal lennul takistas, on widewiku eest ära põgenenud ja oma pea sügawasti surunud tiiva alla.

Salaja hiilib widewiki sulase juure, kes raiub pinu asemel adrawannast, ja kifub ära mehe käest kirwe. Lapsed talutab ta käekõrwal õuest tuppä, õitfelised ajab ta walgete kaskede wahel tehtud kõrgeseleekiwa tulle juure ja kalamehe sunnib ta järwel ankrukiwi üles tõmbama ja lõpetama püüki.

Igähele fofistab widewik kõrwa: „Täna on wälimisest tööst küll,“ — ja igäüks kuulab ta sõna heameelega.

Musaid lapsepõlwe widewiku mälestusi kannab inimene enesega kogu eluaja kaasas kui wäärtasju. Ta peidab nad alati kõige kindlamasse kohta, kust jultunud waras neid kätte ei saa, ega tuli neid ei suuda ära häwitada. Wahetewahel waatleb ta neid, nagu ihmus poetab oma kulda läbi sõrmede, ja siis tunneb ta, kuidas süda lööb uuesti tuksuma nooruse eluwusega.

Mis oleks küll elu ilma widewiku mälestusteta!

Kui widewik ära kifub wäljas tööriistad käest ja talutab inimesed sooja tuppä, siis on ta ise seal juba ees. Esmalt kumab weel kõrgete koplipuude wahelt punakas ehawiirg ja annab isegi ähmasele ruudule omalaadilise helgi. Praegu walwab pimedus talutoa urkes, kust ta sammusammult hiilib põrandale. Ehawiirg kaob taewakaarest ja nüüd on pimedus keset tuba, üll süstimust sametmantel.

Weidi õudseks lähleb talutuba. Maahärg sirutab oma pikad kiiksuwad sarwed wälja palgi wahelt ja ronib waewalt walendawale ruudule.

Magusalt hirmutaw on see widewik. Laps surub enese tugewasti akna all istuwa wanaema wastu. See silitab oma kuitwetanud käega lapse-  
lapse pead ja kõneleb talle lugusid kuningatütrest, lumivalge hobusega ratsanikuist ja seitsme wersta kõrgusest klaasmäest. Ta jutustus on ühetaoline, waikne nagu kergelt langewa oja muhin. Müüd talu-  
tab ta sind paksust padrikust läbi nõiutatud lossi, kus kuningatütred on maganud juba sada aastat. Sa kuuled nende tahaast hingamist läbi pimeduse. Ükshi oled selle wana inimesega ääreta ruumis, pü-  
rita pimedas sügawuses ja su eest on, nagu len-  
dakšid ja temaga kusagil ruumis, millel lõppu ei tule.

Sa haarad ikka tugewamine ta lahjast käe-  
warrest kinni, sest temaga seltsis ei karda sa.

Seal kuulduw äkitselt wali raskus. Su eest on, nagu peakšid kokku langema talutoa seinad.

See oli isa, kes widewiku-unist ärkas ja enese hiikmed koitanud woodis wõimsalt wälja sirutas.

„Hei, puhuge tuli üles!“

Kohe ruttab ümmardaja leele, wõtub tuha alt hiilgawa söe pilbaste wahete ja puhub paar korda ojaawsti. Pihuke, hele leek kargab ahnelt kuitwa pilpa otja. Olgugi leek nõrgake, aga nii wägew hiiski, et pimedus tiitjesti kokku tõmbab oma musta mantli ja kiiresti põgeneb toa nurkisse.

Wastumeelselt tahkuu ja oma magusait wido-  
wõku-unistust ja liig igapäewaseks muutub seis-  
word siis, kui inimesed asuwad uniste nägudega  
ja haigutades tööle.

茶 茶 茶

## Head teed!

Keset pikakafulist noort metsja seisab üksik seemnepuu. Aastakümneid on ta kõikunud tuultes; ei suutnud teda murda ka kõige waljemad maruhood. Tema külwatud on kogu ümberolew mets. Tema ladwast korjas tuul seemneid ja siblis nad kobedasse mulda. Ei ole tema ealistest enam ühtegi järele jäänud, isegi nende mälestused on jäädawalt kadunud.

Ainult tema on weel siin.

Aga mis on temagi — iseennast ei tunne ta. Waewalt jookseb ta soontes weel nii palju werd, et ta okkad suudawad omandada roheline wärwi. Ta hiilgaw, kulla karwa läikiw koor on muutunud korbaks, härelõhed on igal pool külgil ja kaswud ei ole tal poole tolli pikkusedki. Ta tunneb jõuetust ja waewalt jatkub tal elamiseks rannu.

Kartma lööb ta. Kui tuul tuseb, siis paneb see ta wankuma ja ainult suure waewaga suudab ta seisma jääda.

Kuid see ei olegi veel maru.

Ago ka maruhoog ei jää tulemata. Ta tuleb eemalt tuisates, wäänutab noorte puie painduwaid latwu ja kihutab taewa all paksud pilwed laiali. Wiimaks jõuab ta wana puu juure. Terwe inimese-ea on ta tagasi löönud maru pealekäämised — aga nüüd ta tunneb, kuidas rauged wastupanemise jõud.

Maruhoog kihub ta kõwerasse nagu looga. Kärelohki täiskaswanud liha on kaotanud fikuse ja prahwatades langeb ta pooleks.

Nõnda kaob wana seemnepuu sealt lagedalt. Esmalt on see wõõras ja harjumata, kui su silm enam seda ei leia, keda tabas pilk aastate kaupa kõige enne.

Aga ka see on ainult ajutine. Lähewad mēned ajad ja ta unustatakse täitsa. Ainult üksikud juhtuwad temast isekeskis kõnelema, kui üldse juttu tehakse wanadest ja wägewatest.

---

Paari päewa jooksul teadis seda kogu küla, et wanaema on heitnud woodi. Iseenesest tekkis arwamine, et ta sealt enam üles ei tõuse. Siin juures mäletati kõikide nende nimetid, kellega ta wõis olla ühealine ja seal selgus, et wiimased neist olid lõpetanud oma teekäigu juba kümnekonna aasta eest. Tema aegsetest ei olnud külas enam järel mitte ühtegi.

Tema aga oli siinamaale vastu pidanud ja viimase ajal väljas olnud otse inimese eest. Nüüd tuleb ükshikuid lugusid meele, kuidas ta tänawu jui oli heinu kokku pannud, linu rohitud, kartulid mullutanud. Ei leidnud suures talukohas töid, kuhu ta ei oleks käsi külge löönud.

Külarahwas tuli wanaema waatama. Ühel oli rätikus hästi alal hoitud punase küljega õunu, kuna teine kausiga ta ette lauale pani munc lõikudega kirjatud pudru. Wanamees pidas õunu peos, tänas pudru eest, aga ta ise neist kõige vähematki ei maitseanud. Kui siis wõõrad talle jumalaga jätmiseks käe andsid ja teda mõne litfa sõnaga trööstisid, tulid neil endil selle juures pisarad silmi. Haigewoodi juurest ära tulles sositasid nad:

„Ta enam küll ei jõe!“

Kaheksakümmend aastat oli ta tee pikk. Ei olnud nendest pea mitte ühtegi järele jäänud, kellega ta ühes eluhommikul rändamist algas. Mõned nõrgad olid kohe alguses maha jäänud, teised wähest poole teeni jõudnud. Ainult ükshikud olid, kes temaga truusti tee lõpuni püüdsid rännata — kuid ka nende wastupanemise jõud rauges — enne sihile jõudmist.

Ainult tema oli üksi järele jäänud.

Saatus lõi talle hoop-hoobi järele, kuid need löögid ei suutnud ta tugewat loomust kõikuma panna

Esmalt hiskus surm ta kõrvalt mehe. Pisarad, mis palgele tulid, pühkis ta kareda käega ära ja warsti kuuldus ta kindel hääl rahulises toonis, mis uuesti käskis ja korraldas. Siis löi saatus talle uusi haawu, sest aeg-ajalt wiidi ülas nendest tema kõrvalt ära, kes olid talle kõige armsamad.

Aga ikka pidas ta wastu. Ta lastelastele kaswas uus põlw ja kui noorus ta ümber hõiskas, siis sundis see temagi näole wahete wahet naeratuse. Ta seletas enesele, et ta ilmaaegu ei ole elanud ja seda suurema hellusega püüdis ta noort põlwe oma warju all kaitseda. Ta oli selgetrükiga elaw raamat: „Ei olegi ilmas niisugust raskust, mis inimese juudaks lõpulikult maha rõhuda.“

Nüüd oli ta eluülesanne täidetud ja ta ihaldas kaua wältawat, kosutawat puhkust. Ta huu-  
led liikusid ja hingeõhuga tuli mõte awalikkus: „Ma wististi enam ei tõuse!“ Igakord elus oli tal usku saatusel löögist wõitu saada, aga nüüd ta ei lootnudgi. Ja mis tarwiski! Ta tundis, et ta wana on, liiga wana. Kõik on temast taganenud: ta jõud, ärksus, mõtlemismõim, nägemine, kuulmine. Mis tarwis siis üleüldse elada, kui sa enam nende teiste hulka ei sümi.

Ta heitis woodise ja ootas surma.

Suures talutoas oli ta fäng asendatud akende wahete seinä ääre ja peremini kattis wanaema oma kerge, pehme waibaga. Seal ta lamas selili ja waatas lakke. Paari päewaga olid ta silmad wafunud sügawasse, kortsurikas nägu omandanud halli, tuhja karwa. Talurahwas katsub tabada niisugust nägu järgmise ütetusega: „Ta on mulla karwa.“

Tasa ja ettewaatlikult astuti ustest ja otse hinge kinni hoides kõndis ümmardaja üle toa. Wahete wahel wöttis peremini julgust, kumardas haige üle ja küsis, kas ta süda midagi soowib.

„Andke mulle tilk küllma wett!“ ütles wanaema ja see ka oligi kõik ta soow.

Kui lapsed tulid ja ta woodi ääre jooksid, siis püüti neid sealt eemale tõrjuda. Aga ta wöttis nende käest kinni, kortsunud näole ilmus naeratus ilme ja ta sosistas: „Laske nad olla, ega nad midagi tee!“ Kõige kangekaelsem oli wäike häbharpeaga poisikene. See oli tema käekõrwal üles kaswanud ja nüüdki läks ta wanaema juure magama. Oma koha tahtis ta kinni hoida wiimase silmpilguni.

Kogu pere aga ootas wanaema lahkumistundi.

Sügisene õhtu. Täna oli haruldaselt ilus sügispäew. Kogu päewa paistis päike ja nüüd õhtulgi mängisid ta hiired wahtrate ja jalakate kostund lehtil. Haruldane päew, just kui pidupäew omajuguste niiskete, hallide, tüütawate ilmade hulgas.

Kõik on tупpa tulnud, sest jalaja fõjistades anti midagi üksteisele teada. Ka naabri talust ja weel kaugemaltki on kogutud täna õhtuks wanaema woodi ümber. Inimesed waikiwad, kokkusurutud südamed rinnus. Wanaema lamab woodis ja waatab oma ette. Wahete-wahel segab waikust haige raske hingamine ja rinnust tungiw ägamine. Kui aineti ta waatab, nagu oleks silmade ees mingisugune kindel punkt. Wõib olla ehk püüab ta silmitseda selle wäga pika ärakäidud tee alguseni. Wõib olla, ehk otsib ta neid tuttawaid, kellega ta ühes algas, aga kes jäid temast ammugi maha.

Äkitselt katsub ta ümber pöördma. Nähtawasti otsib ta kedagi. Kui ta käest küsitakse, mis ta tahab, ajab ta oma wärwita silmad suureks ja küsib:

„Kas on öö?“

„Ei. Weel on päike ülewal ja ta kiired paistawad.“

„Ma ei näe neid!“

Ta jääb uuesti endisesse seisukorda.

Wähe aja pärast muutub ta jälle rahutuks. Nüüd ütleb ta, et tarwis ahi küidema panna, sest toas on külm.

Aga tuba on soe ja higi pisarad seisawad wanaema näol.

Teda kaetakse õrnalt waibaga.

Warsti lükkab ta teki pealt ja katsub üles tõusta. Jälle minnakse ta juure ja küsitakse ta jõowi. Aga ta ei ütle sõnagi. Ainult laiadel, aru-

saamatul pilkel waatab ta ringi. Ta käed otj-  
raad ja kui ta midagi leiab, siis peab ta sellest  
tugewasti kinni. Uuesti langeb ta padjule, weel  
mõned rasked hingetõmbed ja ongi kustunud kaua  
wältanud elu. Aga ka oma surmas näitas ta üles,  
et ta saatusest on wõidu saanud. Teda ei suudetud  
mitte ära häwitada, waid ta lahkus wabatahtli-  
kult ja niisama kindel ja mõõdukas, kui oli ta  
elamine, oli ka ta wiimasele teele minek.

Ja ümberseisjad ütlewad talle sosinal:

„Head teed!“

\*\*\*

## Piiraja

Ma olin haige, väga haige.

Kust ma omale häda külge sain, selle kohta on igaühel oma arwamine. Üks ütles maast, teine jälle weest. Võib olla, ehk olin jäänud kufagite magama, kust sattusid maaalused mu kaela peale, võib aga ka olla, et haigus ojaft tuli, kuhu juweajal kaguneb sügawaisse aukesse wasekarwalist maaget.

Mind arstiti kõige suurema hoolega. Raske peast mäletada rohtude nimesid, mis kõik pandi mu kaela peale. Iga külaline, kes mu häda nägi, oskias oma poolt ka midagi õpetada. Aga kõik need pealemäärimised ei suutnud mu kaela terweks teha ja päew-päewalt lagunes laiemale inetu kärn.

Õegi kirikuproua ja kaupmehe-emanda käest toodud salwid ei suutnud mind terweks teha.

Kord juhtus jõekaupmees nägema mu haiget kaela.

„Miks te lapse kaela ära ei arsti?“ ütles ta emale.

Nüüd jutustas ema pikalt sellest, kuidas mingisugune rohi selle haiguse vastu ei aita. Isa, kes seal juures seisis ja õhku saatis mehiseid suitsupilvi, kinnitas oma vaikimisega ema kõnet.

„Aga kas te siis Niidi Inglise juures olete käinud?“

„Oh taewake!“ hüüdis ema käsi kokku lülles. „Kuidas mina tema olen unustanud. Ei, tema juures ei ole me mitte käinud.“

„Imelik — selle unustate hoopis ära, kes teie lapse võib terveks teha,“ ütles söekaupmees kergel noomitusel. „Ta on teil lähedal, aga inimesed tulewad mitmekümne wersta tagant temalt äbi otjima.“

Ka isa tegi sel puhul emale etteheite.

Mis oli siinamaale unustatud, siis rutati seda nüüd võimalikult pea saatma täide.

Inglise saunake oli kaugel nõmmikul heinamaal pikkade walgede kaskede wahel. Sinna ei läinud mingit kindlat wankriteed. Ainult mõnes kohas wõis näha, nagu oleks ratta rauast wits leiganud ettewaatomataalt kargasje.

Seda huwitavam oli aga sinnawiiw jalgrada. See jooksis meie ees läbi paksu rohu ühe puu tagant teise taha, tegi siin ja seal pöösastes pettemängu. Kui ta meid küllalt oli narritanud, siis tuli ta wiimaks lagedale nõmmik-heinamaale ja wiis meid otsejoones Inglise fauna juure.

Aastad olid losjakile wajutanud walgete kaskede wahel olewa sauna; isegi katuseräästa surunud wägiwaldselt wastu maad. Siin ja seal oli seintele tugesis ääre pandud, mis aastate kaupa kandisid suure truudusega oma koormat. Üksikuses ja suures wakkuses ootas wana majake oma wiimast tundi.

Täielises kokkukõlas seisis saunaomanik oma eluhoonega. Wana ta oli ja nagu wari liikus ta muruga üleni kaetud õuel. Sügawat saladusliit rahu segas ainult põrsakese wingumine, kes oma wabadust kurtis wäriku taga kitsas ruumis. Mõnikümmeend jülda majast eemal mäletses rannus lehm, kõis sarwis.

Terwe inimese-ea oli see saun siin seisnud. Mitu, mitu aastat tagasi peeti jeda majakest saksa-jaunaks. Siis olid ta seinad walgeks lubjatud ja walge korsten hiilgas õhtusel päikesepaistel just niisama, nagu praegu nende jämedate kaskede walgekoorelised tiivid. Hoolas perenaise-käsi pühkis akende ruudud puhtaks, pani pottidega lilled aknalauale ja siblis kewadel lilleseemned ukse ette kobedasse mulda.

Siis elas wäikeses üksikus majakeses eemal nõmmiku seljakul heameeleline naeratus ja magus rahulolemine.

Seal kerkisid tumedad pilwed ja katsid kinni jaunaelanikkude eest päikese lahke palge.

Pereisa oli mõisas puusepaks, mille eest ta ka võis tarvitada väikseid sauna maid. Haigus tuli tühisest asjast, nii tühisest, nagu seda harilikult karta ei teata. Püsike kriimustus. Seda juurem oli imestus, kui ühel õhtul lesk külast käis tuttavaid palumas, et need teda mehe matusel weidi awitaksid.

Nüüd elas lesk kogu rea aastaid üksipäini oma väikese pojaga. Ta otse unustati külas, sest teda nähti liig harwa. Ainult mõned üksikud otfsiid ta üles kaugelt nõmmelt, sest teati kõneleda, et ta parandada mitmesugusid haigusi.

Alles siis hakati teda jälle sagedamini meele tuletama, kui ta poeg, mustade käharate juustega ja suurte lahketel silmadega noormees, Niidi saunast pühade ajal külla tuli, ilusti wiulit mängis ja noorte tüdrukutega kergesti tantsis. Ei olnud külas seda tütarlast, kelle jüda kadepuses ei tuksatanud, kui noormees omale teise kaastantsijaks otsus.

Ühel kewadel rändas noormees kodust välja. Ema ootas ta käest kirja ühe nädala, teise nädala, aga ei tulnud mingit teadet. Wiimaks sai ema liitski kirja ja see jutustas, et lained olid välja heitnud ta poja furnukeha kusagile mererannale tasasele liiwale.

Ei olnud wanale inimesele tarwiski ütelda, mispärast meie olime ta üles otfinud. Lahkest ja

kaastundmust avaldaval pilgul waatas ta minule otja, astus mu juure, katsus oma peenikeste, erinade sõrmedega mu kaela ja lausus:

„Maene laps! Sa oled kiil rohkesti walu kannatanud. Aga nüüd saad ja warsti terveks.“

Selle peale waatas ta mu ema peale:

„Sa oled imelik inimene! Miks siis enneti ei tulnud?“

Mu emal oli wäga paha ja ta ei leidnud enese wabanduseks mingit mõjuwat põhjust.

„Oodake weidi!“ kõneles ta ja läks meie juurest ära. Ta jooksis kiiresti nagu wari üle muru, kergesti nagu õhtutuul. Pikendas lehma kõit aasal, wiskas peoga pörsale wirna ette, ruttas siis üle õue tuppa. Warsti tuli ta sealt wälja. Käes wälke kasepahast tehtud ja läikivaks poleeritud karbik.

„Lähme siis!“

Ta sammus ise kiiresti kase kõrge kase poole.

Kaskede wahele jõudes langes ta põlwili, pani käed risti ja waatas taewa poole. Ma nägin, kuidas ta huuled liikusid ja ta silmist paistis mulle iselaadiline walgus, jära.

Peale palwet omandas ta kortjuline nagu jälle lahke, naeratawa ilme.

Kaskede wahel oli haljas rohutukk, kuna ümberingi päike oli põletanud maa punaseks. Selle halja rohutuka ääre käskis ta mind langeda põlwili.

Ta tegi oma karbikese lahti, kust seest wälja wõttis noakese ja sameti sisse mäsitud ristiga

rublatüki. Halja rohu peale kumardades kraapis ta noakesega ristiga rubla kühest mitmesse kohta rohu sisse hobewalget. Selle peale lõikas ta noaga ettevaatlikult rohust välja kargatükikesi, jürus sellega mu palet, kaela ja kõmbas ümber haige kohta piire ja tegi sinna peale riste ja pani siis rahutüki juure hoolega tagasi endisele kohale. Kolm korda kordas ta oma arstimiswiisi.

Niipea kui külm muld puutus mu kaela, awaldas see mu peale rahustawat mõju. Kohe andis järele kärise walu kaelanahas. See piiramine oli ime hea, meeldiw, nii et ma igakord headmeelt tundsin, kui ta wõttis uue müllatüki.

Kui ta piiramise lõpetas, pani ta käed uuesti risti ja palus. Siis tõusis ta maast üles, jürus oma pahema käega õrnasti mu haiget kaela ja põnas sõbralikul, helirikkal häälel:

„Pole wiga, wäikene, nüüd kaob see kohe. Sa waeneke said küllalt walu kannatada.“

Juba teel koju poole kadus mu kaelast teraw, näriw walu. Öösel magasin magujusti. Hommikul öeldi mulle, et kärnad on lõõnud kuiwama ja ma ise tundsin seda, kuidas nad kihelised magujusti.

---

Nõmmikult on jaun ammu kadunud, isegi ta ajed ei tunne nooremad. Ka Jeda ei teata, kus kohal piiraja Ingel surnuaial puhkab. Lihne puust

rist, mis küla-inimesed ta hauale panid, on ammu  
ümber langenud ja tuul ja talw wajutanud haua-  
künka maatafaks. Aga siiski on siin külas ja  
kõhelnemas inimesi, kes mäletawad neid sõbralikke  
sügawaid silmi, helirikast, imelikult julgustawat  
häält. Ta mälestus ei kao jellel põlwe.

茶 茶 茶

## Niisugune aeg.

Nagu roheline linapõld laotus mu ees laiali ühetasane noor männik, kuna kaugel tagapool alla-weerev päike wajus kõrge metsaparda taha. Mitme aasta eest oli see mägi mõnusam ajawitumise paik. Siin ei suutnud sellel ajal vaikida, sest lõbus oli kuulata, kuidas hülled tagasi ruttasid metsa rinnaalt, weidi tumestatult. Siis oli niisugune aeg, kus rind alati walmis on hõiskama, kus süda tüksub alati tugewasti.

Istudes kollasekooreliste mändide hulgas, tulid meele sajad mälestused. Wanad mälestused on jama-sugused kui endised head sõbrad. Nad pistawad oma käe sulle pihku ja paljas nägemine walmistab lõbu ja kosutust. Sa wõtad nad wastu nagu kallid külalised heameelega ja elad läbi ilusaid lugusid endisest aegust.

Istusin mäeweerul wanade mändide hulgas, mille külkil suured kärtsõhed. Ohus tundus meeldiwat waiguhaisu. Mu ees oli lage, mööda mäe-

külge allawiiv tee, mida mööda lapsed teewad  
kiwišid alla lastes piksemürinat. Teine pool küljel  
on ärawõitmata kindlused, mille peale waenlased  
tormijooksul walawad ilmaaegu werd.

Mind äratas mu minewikumõtetest kuiwa oksa  
prõksuw murdmine. Haljaste mustikwarte wahel  
looklewat jalgrada mööda tuli minu poole wana  
mees. Ta järele käis poisike, kes wehetewahel lõi  
wedrutawa männijuurega wastu puude külgi. Neist  
mõlemil olid männijuurte kimbud seljas, mille kül-  
jest ei olnud weel pudenenud heaõhuline kollane  
liiw.

Ma tundsin wanakest ja palusin teda weidi  
jalgu puhata.

Wanaks oli ta jäänud. Ta hakkid silmad olid  
wajunud sügawasse kõrtsulises palges; kuna pikad  
kulmukarwad katsid silmad peatselt hoopis kinni.  
Kui ta pippu pani, löid ta käed kangesti wärisema.  
Suure waewaga suutis ta põlema süüdata kuiwa  
tubaka.

„Wanaks oled ja küll jäänud. Kui ma wi-  
maks sind nägin, siis olid ja weel hoopis ärksas.  
Aga sellest on ka möödas hulk aastaid.“

„On küll. Eks need aastad anna endid kõi-  
gile tunda.“

„Mis ja siis nüüd teed? Kas oled ikka weel  
külameeste heinamaa wahiks?“

„Oh ei — see amet on ammugi nooremate hooliks. Ma punun korve. Juurte eest ei ole tarwis raha maksta. Ma oskan neid teha ja sellega teenin omale toobi tangu ja wabest mõne kopika rahagi.“

„Eiad ja üksi oma saunas?“

„Ei. Meie oleme kolmekesi. Tütar on oma pojaga minu juures.“

„Kas tütar on mehel? Kus ta mees siis on?“

„Tal ei olegi meest.“

„Kas ta on lesk?“

„Ei.“

„Aga see on ju ta poeg?“

„On. Eks ilma meheta wõi ka poeg olla.“

Wanamehe silmades ämutus midagi.

„Miks mitte, miks mitte. Mis sugune tubli priske poiss!“

Wäike poissike oli meid esmalt weidi aega wadeldnud. Nüüd jooksis ta mäe külge mööda allaminewal jalgrajal, järele wedades pikka looklewat juurt. Seda kujutas ta muidugi kuldäroniga ussidekuningaks.

„Teie panete wabest imeks, et mu tütrel on poeg, kuna tal ei ole meest ega ole ka lesk?“

Wanamees waatas oma ette maha.

„Ei sugugi. Mina ütlesin aga muidu. Hari-likult on ju abielu ja lapsed ühenduses.“

„Teil on õigus, sest mina arvasin omal ajal ka nõnda. Nõnda arwawad ju kõik. Aga nüüd ma mõtlen teisiti.“

„Mina ei ole mitte nende hulgast, kes tõttawad naisterahwast niisugusel korral süüdistama. Aga ma arwan ikkagi, et see ka teile oleks parem olnud, kui teil nüüd majas oleks noor mees. Igatahes ei ole see mitte tütarlapse süü, kui ta mehele ei saa, sest ta võib ennast selle juures wahest üsna wähje aidata. Hea on ka seegi, kui mees lapse ülespidamiseks emale toetust annab.“

„Mu tütar oleks küll mehele saanud, aga ta ei läinud. Mees tahtis teda, ma sundisin ka, aga ta ei läinud. Ega ole ta siitamaale temalt lapse jaoks wastu wõtnud kopikatki.“

„Teie tütar sai ehk aru, et see mees perekonda ei jõua toita, et ta on halbade kommetega inimene ja mistarwis ennast siduda siis ka niisuguse külge. Kõige parem: igatiks lähed oma teed.“

„Seda ei wõi ütelda. Ta on wiisakas mees ja teenib head raha.“

„Aga miks ta siis temale ei läinud.“

„Külap ta teda ei sallinud.“

„Aga ta pidi ju ennemalt teda ometi armastama?“

„Ma ei tea, aga arwan, mu tütrele oli siis niisugune aeg. Ka minu meel oli esmalt wäga

palja. Teate — on ju häbi. Aga pärast mõtlejin selle üle järele ja tulin wiimalks teisele arwamisele.“

„Ja misugune oli teie arwamine?“

„Näete, puuseemned langewad ülewalt mulda ja mõne aja pärast tõusewad noored taimed. Siin on maa neid täis. Miks nad küll kaswawad?“

„Imelik! Muidu ei tuljeks ju puid.“

„Aga ega siis puu seda tea, et puid tarwis lähjeb. Eks see ole puuse ükskõik. Ma arwan, et seeme sellepärast mulda langeb, et ta tahab elada. Ma tulin kord niisugusele mõttele ja ma olen seda weel kaua mõelnud.“

„Olguigi nõnda, aga kuidas see nähtus siis teie arwamist põhjendab? Kas tahate ütelda, et see poisikene juba ootas enne ematõuse saamist oma sündimist?“

„Kuidas seda ütelda, seda ma ei tea. Aga seda ma arwan, et elu ikka tahtis tulla, ja kui jõudis selleks aeg, siis ta ka tuligi.“

„Kuidas teie tulite niisugusele arwamisele?“

„Ah, kuidas ma tulin. Teate, kui ma teada sain, et mu tütar mind on häbistanud, siis tahtsin ma teda nuhelda. Meie sugu seas ei olnud niisugust asja ja kas on siis hea jääda ilma naeruks. Aga ma ei saanud oma mõtet täide wiia. Mind nagu oleks tagasi hõttud. Mulle tuli niisugune mõte. Näed ju isegi — seal on loomad. Kui neil aeg on,

siis nad otsivad metsa tihnikutes üksteist, aga pärast lähewad jälle igalks oma poole. Ega nad sellepärast üksteist lähe otsima, et nad kardawad loomade sugu otsalõppemist. Ei wist. Elu tahab tulla ja nad tunnewad, et on niisugune aeg."

„Ja see mõte rahustas teid?"

„Ma jäin üsna rahule ja mu meel ei olnud tütre peale sugugi paha. Ma arwasin, et ta nõnda on teinud, nagu ta tegema pidi. Ega minagi selle wastu ei oleks olnud, kui ta pärast oleks mehele läinud. Aga kui ta mulle ütles, et ta ei taha mehele minna, siis ei sundinud ma teda ka."

„Ja ka pärastpoole ei ole te' asja leidnud oma tütrele midagi ette heita."

„Ei. Mina ei näe sugugi, et ta on teinud mingit halba. Meie saame läbi. Wäike poiss käib minuga seltsis juuri otsimas ja ma ei arwa, et ta siis teistfugune oleks olnud, kui mu tütar oleks läinud jellel korral mehele. Ei läinud — noh ei läinud — hea küll."

Selle aja jooksul oli poisikesel saanud mängimisest himu täis. Ta tuli joostes wanamehe juure, wõttis ta ümbert kinni ja ütles:

„Lähme koju — ema on ehk juba kodus."

„Kohje, kohje," lausus wanake ja ajas oma kangenud liikmed üles.

Ka mina tõusin, astusin poisikesse juure ja waatasin talle otsja. Laps silmitses mind oma suurte, siniste silmadega weidi kartlikult.

„Hallo! hallo!“ huikaşin taie jõuga. „Kuule, väike mees, katju, kas sul on kõvem hääl!“

Ta tõmbas enese mu kätte vahelt lahti, jooksis kiiresti mäest alla, jäi seal korraks seisatama ja waatas minu poole. Äkitselt kuuldus selge, hele hääl läbi õhu.

„Hallo, hallo, huii, hallo!“ heljusid helid ka siis weel waiguhaisuga segatud õhus, kui wanake poisikesega mu silmist oli kadunud noorte mändide taha.

## Enne ja nüüd

Ühked kujud on need wanad piibumehed üsna lähedast minewikust. Muutmatult waatawad nad selleaegse hoone simpudelt praeguse põlwe peale. Aeg ei suuda nende kujusid meie mälestuses tumestada ja wahest ehk on meil isegi põhjust kahetseda, et meie ajal enam nii truult ja suure hoolega wäljatöötatud tüüpe ei leidu kui seda olid wanad piibumehed.

Praeguse aja piibumehed on sagedasti õige halatsemisewäärilised isikud. Mitte selleks ei panda praegu piip palge, et see mehele juure annaks hulga mehelikkust, wälimust tõstaks, mõtteid kokku tõmbaks ja minewikust nõiduks pildid filmade ette. Nad suitsetawad nüüd ainult selleks, et rahustada oma rikunud närwe ja see on ka kõik.

Endisel ajal oli see hoopis teisiti.

Ma olen katsunud mõnikord ette kujutada wana külameest piibuta. Pea näen, et see on wõimatu. Neil kahel kujul ei oleks mingit ühist.

Sel ajal elas igas kihelkonnas oma piibu-  
 sepp. See oli kas wäljateeninud soldat wõi mõni  
 treial, kes noorespõlwes oli elanud kuskil suures  
 linnas. Nüüd oli tal külla karjamaa serwal saun,  
 kus ta walmistas piipe. Peremeheid tellisid oma  
 suitsuriistad tema käest; olgu pikkade, paenduwate  
 ja jõhwiist põimitud wartega, wõi jälle niisugus-  
 tega, mis koos seisid kümnekonnast sarweratta-  
 kesest. Piibualumine ja sarwerattakesed olid wal-  
 gest sarwest wõi jälle kirjatud kondist nõõbikestega.  
 Lühikesewarrega piipu, millel harilikult hõbewased  
 ja koljud peal, tarwitati igapäewaseks suitsuriis-  
 taks, kuna pikkade, paenduwate wartega piipe  
 suitsutati aega olles ja pühapäewiti. Wiimastel olid  
 suured kiwikahad, mille peale harilikult oli maa-  
 litud ratsanik, mõni kindral, karjane lambatalle-  
 ga wõi kõige wallatumal puhul naisterahwa pea-  
 naerul suuga.

Niisugune oli peremehe piip ja igasugune kõr-  
 walekaaldumine oli lubamatu. Sellel ajal peeti hoo-  
 lega seda silmas, et piip kokkukõlas oleks mehe  
 wälimuslega. Palgepandud piip pidi igatepidi täien-  
 dama mehe kuju, talle midagi juure lisama, mis  
 tal ei ole piibuta. Sellest see siis ka tuligi, et  
 teistsugune piip tuntud inimese palges awaldas niis-  
 samasugust mõju kui häälest läinud wiinul orkestris.

Aga mis on nüüdse aja piibud! Ei ole neil min-  
 git kindlat iselaadi, wäljatöötatud kuju. Wõetakse  
 niisugune piip, misugune aga kätte juhtub. Mõni  
 piip on inimese palges hoopis wõõras ja weider.

niiwõrt silmatorkaw, et ta äratas paljude tähep-  
panu. Suurem hulk piipe on hõopis ilma kühuta,  
lihtsad, kõwerad, õõnistatud puutükikesed ja nad  
annawad kuuma tulega segatud suitsu.

Enne pidi inimene palju harjutama, nägema,  
terawalt tähele panema, kui ta tarwilisi oskusi  
suutis omandada mitmelaadilistes suitsetamiswi-  
sides. Iselaadi oli suitsetamine widewikus, isemöödi  
peale söögi, omapäranie jälle pühapäewal õu-  
puu-alas. Kuid neid eraldusi sidusid mitmed üldised  
seadused.

Piiburiistad wõeti ikkagi mõõduka käeliigu-  
tusega taskust ja ümmargune hülgenahast tubaka-  
kott harutati pikkamisi rullist lahtri. Selle järele  
wõeti tubakakotist weidi kõweraks painutatud  
punasest wasest piibundel ja sellega urgifleti piip  
seest puhtaks. Nüüd koputati kas leekiwi, ahna-  
laua wõi Jaapa kontsa wastu piibust wälja wiimane  
põhi, puhuti wars puhtaks ja alles selle järele wõis  
piipu hakata panema.

Piip laaditi pikkamisi, negajalt wajutades  
wasknõelaga pehmet tubakapuru kahes ühetasaseks.  
Kui piip täis oli, ei haratud nüüd mitte ülepea  
kaela tule järele. Enne rulliti kott kokku, tõm-  
mata talle pael wiisipäralt ümber, parem jalg  
lükati õieli ette ja tubakakott surutu sügawasti  
tasku. Kui tael oli weel tarwitusel, siis waadati  
seda mitmelt poolt, kuni wiimaks lahtri rebiti paras  
tükki. Ka kiwi keerati mõndagi pidi, kuni leiti  
hea teraw serw ja tuli löödi taela külge. Kohe

lagunes õhus laiali meeldiw, magus lõhn. Kui aga wäawlitikuga tuli piip põlema panna, siis tõusis piibumees püsti, toetas parema jala ukseläwele wõi raiepakule ja tõmbas pingulekistud püksi wastu tiku põlema. Selle juures tegi käli peenikeselt kätteharjutatud kaari.

Aga kuidas nüüd piipu pannakse? Ei ole mingisugust kindlat kätteharjutatud ja wäljatõõtatud wiisi. Meepa-kaela topitakse piip tubakat täis ja kohe tõmmatakse särtjudes tuli peale. Ei ole tubako jaoks kottigi, waid see wedeleb lahtiselt paberis, kus ta ruttu õõrub jahupeeneks ja taskus laiali läheb. Suure hooga kistakse kibedat, ilma maitseta ja lõhnata suitsu; see neelatakse alla ja iseenesest jookseb ja hallina auruna kas juust wõi nimast wälja. Inimene tungib otse metsloomade aegedusega ja hoolimatusega piibu kallale, nagu oleks see ta kõige juurem waenlane. Ka sülitada ei õsata nüüd suitsetamise ajal pooleski. Enne sülitatakse piibumees harwa, aga selle eest laskis ta sülje langeda ilusas kaaris. Praegu ei sülitata mingisuguse süsteemi järele — sülitatakse rohkesti ja sülitatakse sinna, kuhu juhtub.

Kui endisel ajal piibumees wõdewikul toas istus, oma ette maha waatas ja rahuliselt piipu suitsetas, siis oli see sellele inimesele püha tund. Ta mõtted libisesid tagasi sinna ajajärku, kus ta alles noormees oli, ja üksikud pildid kerkisid nagu panoramaklaaside tagant ta waimus. Kui palju rööd ja murdmist nõudis Tagametsa uus wälj enne,

kui sellest sai jula põllu ja kui mitme aasta jook-  
sul sircus Nõmmiku noor männik kohavaks met-  
saks. See koht siin oli enesese imenud ta higi ja  
were, aga ta ei kahetse seda. Tema ja ta koht  
need on aastate jooksul saanud täiesti üksteise  
omaks. Nüüd ta mõtleb poole, terve tunni, sest  
minewikus on ka pilte, mida lõbus on uuesti waa-  
delda. Alles siis, kui piip äkitselt kustub, ärkab  
piibumees minewiku unest. Ehk jälle õhtul magama  
minnes. Siin on piip ta wiimane feltiline. Liik-  
med lamawad rahulikkult peale wäsitawat päewa-  
tööd. Ainult parem käsi on weel ametis — hoiab  
piipu. Mõnus on woodis pikutada sümitades aeg-  
ajalt tihedaid suitsurõngaid. Laifalt loimawad mõt-  
ted ringi ja tänasest ja homsest päewast kaugemale  
ei tihka nad pulju minnggi. Mis täna tehtud, mis  
hommne ette wõtta, nende küsimiste harutamiseks ku-  
lub küllast niipalju aega kui wastu lööb piibutäis  
tubakat. Kui wiimaks piip tühi, koputab ta kahjaga  
kergesti woodi ääre wastu, ja selle järele poeb  
piip padja serwa alla oma kohale, et sealt kas  
öösel wõi hommikul kohje asuda oma kohusetäit-  
misele.

Kui enamalt kellegil juhtus piip ära ka-  
duma, siis oli niisugune juhtumine sellele inimesele  
õnnetuseks, millest kogu wallas teati kõneleda. See  
inimene oli kaua aega rahutu, pahur, sest piibu-  
kadumisega oli temast enesest läinud kaduma üks  
osa ja seda ei saadud kuidagi tagasi wõita. Inna  
piibuta oli inimene puudulikk, imelik ja hulki aega

tuli uue piibuga harjuda, enne kui uus suitsuriist jäi piibumehele omaseks ja kus ta ka enam teistele tähelepanemist äratawalt silma ei puutunud. Tuli ka seda ette, kus inimene ärakadunud piibu asemele waevalt uut suutis muretseda, mis teda kõtkipidi oleks rahuldanud. See oli põhjuseks, et piibud olid aastakümneid wanad ja äärmisel korral piipe hoolega parandati, et nad ikka wastu peaksid. Aastakümnete jooksul oli piip kulutanud piibumehe hambasse omakohase aseme, nii et wõõras piip suhu ei sündinudki.

Agas mis on nüüd? Praegu on asjalugu juba nii kaugel, et inimesel wõib igapäew isesugune piip olla ja ta jääb selle sagedase wahetamisega ise rahule ja ei haawa see teistegi waadet. Nii kaugele on üleüldiseks tõusnud maitse puudus. Ka suitsetamises ei ole enam mingisugusid ühtlasi ja üleüldiselt wäljatöötatud põhjooni. Nüüd suitsetatakse igal ajal ja igal pool, aga selle juures ei suudeta kunagi suitsetamisele anda seda endist iseloomulikku pühadust. Inimene ei läbe wägewiku ajal kuigi kaua kohal istuda ja mõnusalt suitsetada ja praegu ei juhtu enam keegi suitsetaja ümbruses nägema ilusaid suitsurõngaid, nagu see oli enne harilik nähtus.

Kui endisel ajal mehed kokku tulid mingi tähtsa asja üle üheskoos aru pidama, siis ei ruttanud nad otsusi tegema mitte kiiresti. Enne pandi ikka piipu ja alles siis, kui tuli piibukahwas oli läbi põletanud ühe osa muhedast tubakast, awai-

dati kõne all oleva asja kohta arvamisi. Nüüd jooksevad inimesed ruttu oma mõtteid avaldama ja isegi see ei oleks wähest liiaaks wõetud, kui arwatakse, et endiste suitsetamisewiiside ja piipude kadumisega inimesed muutunud on hoopis kerge-meelsemateks.

Hea meelega tuletan neid wanu piibumehi meele, kes tõsiselt alla waatawad endistest aegust selle põlwe peale, kellele nad elamiseks põhja panid laande serwadel ja rabade taga.

茶 茶 茶

## Und.

Jõudes üles küüni suule jäin weel vaatlema weidiks ajaks. Oõ oli juba heinamaal. Pikka-  
misi rullisid jõgi, põesad ja eemalolewad küünid  
pehmesse, willasesse suitsukarwalisesse kangasse.  
Kaugemalt kandis tuul eneses põlewa maa haisu ja  
just küüni kõrvalt harwade kaskede wahelt hii-  
tis werew kuupale.

Kuulatafin. Heinte seest kostis Mardi tugew  
norin.

„Kuule!“

Hingamine kostis edasi.

„Kuule Mart, kas sa magad?“

Norskamine waikis. Ta liigutas.

„Kas sa magad juba?“

„Jah. Uni oli peale tulnud. Kuradi külm!“

Ta liigutas uuesti. Wististi puges ta süga-  
wamale heinte alla.

„Kuule — ma käisin jõe ääres. Ma waatafin  
unna-arkke. Ühel on wist otjas.“

„Kas on lahti?“

„Jah, lahti. Ma ei julenud üsna liigi minna. Aug peab ju otsast ka lahti pääfema.“

„Miks mitte. Wanad augid on kawalad. Peab wahest tunni poolteist ja kaueminegi neelu juus. Eks ma tea.“

„Aga ehk wöttis juba ammugi...“

„No, mis tal siis häda. Eks tal ole wega neelda.“

Mart puges uuesti sügawamale ja warsti hakkas kuulduma ta katkestatud hingamine. Oli nagu peaks keegi käe selle mehe juu peal ja tahaks teda sellel wiisil surmata.

Ma jäin üksi.

Juba nädala läbi kõnelesin Mardiga laupäewa õhtul kalale minemisest. Kui meie kodu tasku pistisime paberisfemäsitud leiwatükid, õngeridwad selga wõtsime, siis täitis mind imelik ootamatus ja ärewus. Ememalt ei olnud ma ööseti käinud unnapüügil, küll, aga kuulnud sellest luuletikkusest, millega see ühenduses seista.

Kuid nüüd hakkas igaw ja wiimaks läks meel isegi kurwaks. Täütaw üksikustunne roomas minu juure, puges mu südamesse ja jünnitab rahutust. Oli ka külm. Ühtlasi selsamal ajal lendasid jälle mõtted koju sooja tuppa, kus kõik nii rahulikelt magawad ja kus sa ei ole ilmaski üksi.

Nüüd kuuldus teiselt poolt küüni äärest mingi sahin ja selle peale isegi wiiksumine.

Ma tundsin, kuidas ihu korraga üle tõm-  
mati õreda, wju ämblikuwõrguga.

„Mart, kuule Mart, kas sa magad?“

„Magan näh! Mis sa siis tahad?“

„Siin küülnis on usse.“

„Eks siin ole kõige jaoks ruumi.“

„Ma kuulsin, kui hiire kinni wõttis.“

„Külap ta selle siis nahka paneb.“

„Aga ehk poeb ka meie alla.“

„Kas tal siis mujal ruumi ei ole. Mis tühja  
ta ööse poeb. Ma tahan magada.“

„Kuule, läheme unda waatama. Pärast pää-  
leb ehk otsast lahti.“

„Nüüd ööse. Kuidas ja kala näed wälja tõm-  
mata. Ja kes teab, misfugune otsas weel ongi.“

Ma mäsjisin pea ümber pinsaki. Riide alla  
kogus hingearu ja see walmistas esiotsa meeldi-  
wat soojust. Pea all kahisesid kasteheina kõrred  
ja see kuuldus mu kõrwus, nagu oleks murtud  
kuiwi peerge.

Uni ei tulnud.

Mu mõtted läksid uuesti unna juure. Küllap  
see ikka on mõni suur kala, sest ega wäikseid  
just hana kohal ei olegi. Kui see äkitselt on kümne  
naelane. Aga metsawahit sai alles tänawu kewade  
15-naelase ja wõib olla, et see ongi niisama suur.  
Aga mölder sai ju mullu juwel tammi pealt 20-  
naelalise ja wõib olla, ehk on nii suur. Aga eks

ole kuulnud, et jões on ka juuremaidki purikaid. Jsegi 30- ja 35-naelalisi. Wõib olla, et ka jseegi on 35-naelane.

Ma nägin äkitselt suurt kala enese ees jõe kaldal. Kuidas ta meeleheitliselt wiskles. Kinniwõttes pidid olema ettewaatlik, sest ta päratu suured hambad woiwad tungida sügawasfe. Tulise wihaga ja wõttes kokku oma täit jõudu püüab kala wabastuda piinlikust seisukorrast.

Ma tõstsin weidi pead ja waatasin küüni ukse poole. Waewalt suutis silm leida tumehalli ukse kohta.

Tundsin kergelt külma, sest kore hein ei suutnud kinni hoida wilu sügäst tuult.

„Aga wõib olla, et näkk kala unna otsast lahti päästab,“ tuli mulle äkitselt mõttesse. Ma ju näkkisid ei uskunud, aga nüüd tulid kõik need jutud iseäralise pealekäiwa wisadusega. „Miks need inimesed siis kõnelewad, kui ei ole mitte midagi. On ju ette tulnud, et kalad öösel paadist ära wiidi; on nähtud, kuidas pikkade kullakarwaliste juustega naisterahwad endid pesewad jõe ääres; on jõe weest ägamist kuulnud, jõe käärust süda-ööl lapse nuttu. Kui mitte midagi ei ole, kuidas need inimesed siis wõisid seda kuulda?“

Ma tundsin juba kartust ja mu kuulmine muutus imestamisewäärt terawaks: nagu nuuskur wawasjin iga öö-häält. Wiimaks tundsin, nagu oleks keegi mustawas pimeduses haaranud minu järele

määratussuure käega. Ilma pikemalt aru pidamata hüüdsin:

„Mart — kuule!“

„Mis on? Mis ja karjud! Kas on walge wäljas?“

„Ma ei ole waadanud.“

„Sa ei lasse magada.“

Ta häälest kuuldus tüdimus ja meelepaha.

„Kuule, mis ja arwad, kas kala peaks unna otsast lahti minema.“

„Mine ikka — see kala ei lähe sul hinge pealt. Kuidas ta siis lahti läheb. Paremine just otša hakkabki.“

„Aga ehk sureb ära.“

„Sa oled rumal. Kuidas ta siis sureb. Aug elab unna otsas nädalapäewad.“

Aga mina tahtsin Marti igal tingimisel ülewal hoida ja otsisin temaga pikemat juttu.

„Kui suur oli kõige suurem aug, mis ja ummaga oled saanud?“

„Pagan seda mäletab. Olen ma neid nüüd wälja tõmbanud ühe wõi kaks. Eks neid ole olnud pisukesti ja suuri.“

„Aga eks neid ole jões ikka üsna suuri?“

„Wõi mina olen neid käinud seal mõõtnas.“

Mardi häälest kuuldus täieline tüdimus. Ma ei julenud teda enam tülitada ja mu mõtted hakkasid uuesti omapead ümber hulkuma. See und oli ju minu õnne peale. Ma ise otsisin pikka, sirge

ridwa, lõikajin oksad hoolega külljelt, tõmbajin mõned tahudki küllgile ja ka see ei eksitanud mind ridwa ilustamises, kui wana Mart, noogutades pead, urises: „Tühja, mille kallal mängitakse. Tükk teiwast, käib küll. Ega roigas kala wälja too.“ Oli juba üsna hilja, poolseti pimedik, kui unna hauda saime. Aga ega sellest ole lugu, augid neelawad ka öösel.

„Kurat wõtaks, pagana kirbud,“ urises Mart. „Oli kord juba päris hea uni, aga sina omo unnaga.“

Mul oli heameel, et wanamehele enam uni ei tule.

Nüüd ajas Mart enese puusakile, otjis taskust, tõmbas tuld ja peagi lagunes küünis laiali kange, otse läkastamapanew Wene tubaka hõis.

„Sa suitsetad?“

„Mis siin peab siis tegema.“

„Aga kui tuli läheb heintesse.“

„Ega ma poisike ole.“

„Ega öösel wist hana kohas wäikeid kalu olegi.“

„Kes neid seal on karjamas käinud.“

„Ma olen kuulnud, et pisukejed pidada põgenema suurte eest kõrkhjasse.“

„Wõib olla, et põgenewad. Ega need suured neile kingi.“

„Kuule, mis sa arwad?“

„Mis asja.“

„Kuidas kõige paremine suuri purikaid kätte saadakse? Kas ahingaga või unnaga?“

„Eks neid saa mõlemid moodi.“

„Aga unnaga pidada ikka saadama juuremaid. Eks seda tule ikka wahest ette ka, et suur aug otsast pääseb.“

„Tuleb ette — kõik tuleb ette. Ma olen ka seda näinud, et nii kõvasti rapsab, et sisekond jääb unna otja. Ise paneb minema. Ka unna-roika kisub üles.“

„Kas sinul on niisugust asja juhtunud.“

„Kõiki on ette tulnud. Ega ma täna ole eimest korda kalal.“

„Aga võib olla ehk tõmbab ka nüüdki ridwa üles. Lähme vaatama.“

„Mis ja nüüd kõik ei mõtle. Mis ja arwad siis seal otjas olewat.“

Aga ometi kuulsin, kuidas ta enese üles rjas.

„On ju pime alles, ega nüüd näe midagi teha.“

**Ta** langes uuesti heintesse.

Wäike ei või olla see aug, oli ju ijegi nee üsna tugew. Wäikesed ei lähe nii suurt kala wõt-magi. Kui see nüüd äkitselt on kolmekümnenaelane. Katsu, kuidas selle kätte saad. Ma olin tihti kuulnud, et suurt kala väga täbar on wälja tõmmata. „Iga mees ei saa suurt kala weest kätte,“ nõnda ütles isa sagedasti. „**Ta** tõmbab kas või uma harud puruks. Sureb küll ise, aga sina oled

temast ikkagi ilma. Niisugust kala peab tõmbama taha ja targu. Ta tuleb esmalt ära wäsitada. Aga waata, et ta ei löö kuhugile puujuure taha — nõör ongi katki. On ka hea, kui talle pähe annad tugewa hoo. Aga see tuleb lüüa osawasti. Waata, lööd nõöri pihta, siis rapsad selle kohe puruks.“

Aga üks Mart oska tõmmata küll. Aga, kes see siis lööb, kui tarwis? Kas mina? Ma tundsin, kuidas mind otse hirm täitis, kätest nagu oleks läbi käinud halwatus. Mul oli tunne, et hoop küll kas ülespoole wõi allapoole juhtub, aga mitte õigesse kohta. Aga ometi saab teise ikkagi kaldale. Oi, misugune loom! Mart lõi kas ta lõhki, sest wõimatu on unda kätte saada. „Ja ja kartsid öösel, et lahti tõmbab,“ ütleb Mart. Meie läheme koju, päike on kõrges ja wainul on karjased koos. Nemad waatawad imestades, jooksewad siis juure ja hüüawad: „Küll on suur, küll on suur, näidake ometi!“ Ega meie keela, meie näitame neile kala ja nad katsumad ja tõstawad teda. Warsti kogub sinna ka wanemaid inimesi ja need ütlewad: „Näe, misuguse kala nad on kätte saanud. Päril annab teine tõsta.“ Nüüd küsiwad nad: Millal otja hakkas? Kus kohas? Kas oli ka juur neel? Nõör ikka pidas wastu?

Pärilelt tüütawad ära oma pärimistega. Wiimaks läheme koju. Isa naeratab, waatab kala weidi aega ja ütleb: „Jah, ikka maksis käia.“ Ema awaldab oma headmeelt palju awaramalt ja ütleb lõpuks: „Wõiksite ju õige tihti unnal käia.“

Sellest saab terve pere mitu korda süüa." Ma tõusen hõrraga pere silmis kangelaseks. Mulle pannakse isegi ette paremat toitu, mind hellitatakse ja kästakse heita magama, sest ma olla ju väsinud. See jutt läheb mööda külla laiali ja õhtupoole tulewad küllast nii mitmedki pärima.

Nüüd nägin äkitselt, et unna roigas suure hooaga vastu wett peksis. Jooksin juure, wõtsin nõõrist kinni ja hakkasin kalda poole tõmbama. Seal tuli weest välja päratu piik hall selg. See oli aug suurem kui mina, ja ta waatas põlewil silmil minule otsja. Ma tahtsin ära põgeneda, aga ei saanud paigastki. Nüüd ujus ta ikka ligemale, ahmis suure suuga, pistis pea wimaks weest välja ja haaras mu jalast kinni. Ma tahtsin jala ära tõmmata, aga ta kiskus mind pikkamisi mustawatesse woogesse.

Ma hüüdsin appi, hüüdsin kõige wäest.

„Poiss, mis sa kisedad!“

See oli Mart, kes mind tugewasti raputas.

Mu ihu kattis külm higi ja wärisesin.

„Äh, äh, äh,“ naeris Mart, „küllap haug pidi sind juba wette wedama. Ega see sul ka uneski meelest lähe. Aga ega sellest magamisest enam midagi tule. Küllap päike hakkab juba tõusma.“

Ta ajas enese istukile ja otsis piiburiistad välja. Wänge Wene tubaka hais oli puhtas hommikuses õhus läkastamapanewalt wastik.

„Lähme siis peale vaatama, mis Iõukoer sul seal otšas on,“ ütles Mart ja tõusis püsti.

Mul oli raske heinte seeft wälja tulla. Iga-  
tahes oli mu keha suutnud oma ümbert kaunisti  
soojendada ja pooleti uneta öö järele tundus hom-  
mikune wilu õhk armuheitmatalt kare.

Idast Iõi taewas kergelt punetama, kuna  
kogu mets, lagedal heinamaal kaswanud kased ja  
laiad pajupõesjad olid peidus paksus luitsukarwa-  
lises udus. Udu seisjis liikumatult; ainult jõe ko-  
has, kus ta oli kõige paksem, sõitis udulaine pik-  
kamisi.

„Sina wõta jalad lahti, sest kaste rikub kingad  
ära,“ ütles Mart ja laskis enese mööda küüni-  
palka alla.

Oi kui wastik oli paljaste jalgega astuda  
külma, paksu kastega kaetud rohku. Tõmbasin  
oma käed wõimalikult sügawasse warukatesse ja  
käisin jalgu kõrgele tõstes wõimalikult püski samme  
tehes wanamehele järele. Hall udu käis nagu pee-  
rike külm weetolm wastu palet ja pani keha  
wärisea. Liikmed olid niiwõrd nõrgad, et pool-  
wägise tahtsid ümber langeda, ja silmalaude alla  
oli nagu klaasituhka riputatud; liigutada oli neid  
otse walus.

„Pagana külm,“ urises Mart. „Oleks wõinud  
weel küünis olla, ometi seni, kuni päike tõuseb.  
Kus pagana kohas see und õige oli?“

Warsti leidstime unna kahe juure pajupõesa wahelt.

„Sahti küll,“ lausus wanamees, „ja nöör õige pingul. Wedanud kuriwaim nööri põesa alla. Wõib olla, ehk on lõõnud mõnele poole ümber pajuokjade. Siis oo mõkas.“

„Kui on ümber oksa, kas siis kätte ei jaagi?“ küüsin ma ja wäriestin nii et wankusin jalgel.

„Kust sa siis saad. Ega selle raibe pärast keegi ennast uputama lähe.“

Pikkamisi ja asjatundliku inimese ettewaatuslega hakkas Mart üles tõmbama unna roigast.

„Ei pois, asi ei ole ilus. Näe, weji on wedanud kuiwanud lepakaika nööri peale. See ei ole hea. Nöör peab waba olema. Otsi üks roigas, ma lükkkan selle kaika ära. Siin on kala sees küll. Seesama koht ongi, kust wälja wõtsin tunamullu ühekateistkümmene-naelase.“

„Eks see kaigas peaks ka niisugune olema, millega talle wõiks pähe lüüa?“

„Oh ole nüüd! Mis talle pähe tarwis lüüa. Too midagi, millega ma selle lepakaika nööri pealt ära lükkkan. Ma panen seni piipu.“

Ma jooksin suure kiiruga mööda jõe äärt edasi-tagasi, ühe põesa juurest teise juure, tõstsin ühte ritwa, teist, kuid parajat ei leidnud. Üks oli liig pikk, teine lühike, üks liiga peenike, teine jälle mearu jäme. Ma ei pannud jooksul kastet tähelegi, ei hoolinud ka sellest, kui wahest teraw pilli-

rootüü walufasti haawas jalga. Aga parajat ritwa ma ei leidnud.

„Kuule!“ kuuldus Mardi hüüd puhtes. „Mis ja seal jooksed. Mul on roigas käes.“

Mul oli pahameel, et hüüab nii kõwasti. Jooksin ruttu tagasi.

Wilets okkiline ritw püsti käes. Ise pildus ta enese ümber tugewaid suitsupilwi, mis pikka-  
misi ühte sulasid uduga.

Nüüd läksime uuesti jeltfis unna juure.

Mart lükkas ettewaatlilikult kaika eemase, mis wesi nööri peale oli toonud. See sattus peagi woolu ja hakkas kiiresti sõitma allawett.

„Noh, waatame siis järele, mis elukas siit põhjast õige wälja tuleb,“ ütles wanamees ja tõmbas ridwa ettewaatlilikult pehmest kaldast wälja.

Ma waatasin aineti sinna kohta woogesle, kuhu nöör kadus wette ja hoidsin ennast kõige jõuga jalul, et tugewad wäristusehood mind ümber ei paiskaks.

Mart tõmbas nööri.

„Mis pagan, ei tukasta sugugi. Wõib olla, ehk on teine kalda alla magama läinud, und kõhjus. Küll on mul loom.“

Mart tiris ettewaatlilikult, harjunud kalamehe osawusega nööri.

„Mis kurat — siin otjas ei ole midagi, näe. nõõr tuli ju weest wälja. Kus saatan see und siis on. Näe, seal pajuoksfade wahel. See pole sees oinudki.“

Ja südametäiega wirutas ta unnaroõka eemale ja hakkas kerima nõõri hargiharude wahel.

\*\*\*

## Kui walgus tuli.

Peerutuli oli talutoas üles kaswatanud terwed põlwed. Neile oli see suitsew walgus armas, nad olid temaga rahul ja ifegi õnnelikud tema lähedal. Kawalalt oli peeruwalgus neile südamesse osanud leida teed ja enesele rinda pista luulelikkuse õiedki. Peeruniistest nähti seda, misjugusid ilmi on oodata, wihane ja naaskelteraw suitsew tuleleek teadis ette kuulutada õnnetusi ja riist sõe otjas ifegi furma. See oli peremehe tubliduse silmapaistwamatest tundemärkidest, kui tal oli rikkalik hõade peerupuude tagawara, ja iga korralik julane pidas seda enesele suuremaks auks, kui ta oskas lüüa peeruалу küljest puhtaid, walgeid ja paberõhukesti peerge.

Kinnitatakse, et meie wanad olid luule poolt rikkad. Aga wististi on ka see tõsi, kui üteldakse, et see rohke kodukäijate luule on suuremalt osalt labaselt hõre ja ebauskiitkult hirmuärataw. See on ka arusaadam. Peeruwalgel walmisid need kodukäijate, pishändade ja tontide lood.

Peened teimed ei saanud idanema pääseda nõekorraga kaetud hinges ja kui meie luules on palju niisugust wõigast, nagu pimedas keldris kaswanud pükk, karmata kartuli-idu, siis on see muidugi peeruwalguse wili. Peeruwalgus täitis tuba amarusega, ja et unuwat hinge weidi wirgutada, siis pidi räägitaw lugu hoolimataalt raudse käega kinni wõtma ara hinge ja kurjategijana otsekohhe ähwardama ta elu. Peenendatud tundmuste ärewus ei ulatanud nendele hingedele, kes istusid peeruwalgei.

Aastakümneid oli peerg ainukene peremees talutoas ja ta ei sallinud ühtegi teist walgust enese kõrwal.

Ja kui siis uus walgus tuli, hiskus see need inimesed sügawast unest, pani nende hinged laine-tama, sünnitas wõitlust ja — uus walgus wõitis.

---

See oli paar nädalat enne jõulu.

Suures talutoas põles peerg tulehargis, wisakas wahete-wahel enesest siinial wälja naaskelterawaid tulekeeli, pööras oma sõe rõnga, laotas laiali halle suitsupilwi, mis katsid inimeste ihud kui ka hinged paksu nõekorraga.

Tule ümber oli pere koos. Masinistkult liikusid sulase Mardi käed maarjakasest püssilae kallal, tüdrukud sõtkusid järelejätmataalt wokki, kuna isa selili woodis lammas wahtides mustawasse lakke.

Nõnda roomasid need pikad, pimedad talwe-  
õhtud nagu nälginud ja laisad maod üksteise jä-  
rele, täpipealt ühetaoliselt.

Seal kuuldis äkitselt õuest hobuse hirnatus.

„Ema on linnast kadus,“ ütles isa. „Mart  
mine võta ja hobune eest ära.“

Sõnalausumata pani sulane oma maarjakasest  
püsiläe kõrvale ja astus raskel sammul õue.

Kui ema tuppa astus, tõi ta enesega hulga  
värsket, elustavat õhku ühes. Lapsed läksid talle  
rõõmustades vastu, löid rippuma ta lumiste riiete  
külge ja ta kanged kohmakad liigutused ajasid  
naerma.

Aga midagi hoidis ema süles. See oli hooplega  
kinnipandud kastike ja suure ettevaatusega pani  
ta selle lauale.

Laste piiritu uudishimu ei näinud täna su-  
gugi talu pereema tüütawat. Nad jooksid kompsu  
juure, tõstsid seda ettevaatlikult, ja kui ema neid  
kawalal naeratusel keelas, siis suurendas see muu-  
dugi uudishimu. Wanad jäid aga kõrvale, ei ruttu-  
nudki järele pärima, sest inimesele, kelle hing nõe  
korra all, on ka wallatu uudishimu võõras.

„Too ja mulle peeruga tuld!“ ütles ema tüdru-  
kule ja hakkas tahti päästma oma kompsu.

„See on hiirelõks!“ hüüdis väike pois kõwe-  
raid traate nähes. Selleks oli tal igatahes põhjust,  
sest hiljuti oli linnast toodud külasse tõepoolest  
traatideft punutud hiirelõks.

Nüüd ei suutnud isa enam rahulduda.

„Mis pagana lõkse ja tood?“ ütles ta ja astus lähedale.

„Oh ei,“ vastas ema. „See on laelamp.“

„Sina ikka — niisugune raiskamine! Mis tarvis seda siis nüüd vaja läheb. Oige mul teil mõni tantšusaal, kus ei näe keerutada.“

Isa häälest kuuldus tõepoolest pahameel.

„Mis siis on,“ ütles ema. „Maksab kaks rubla. Ega seegi meid nüüd waejeks tee. Üsna uued lambid. Kaupmees ütles, et küllarahwas neid rohkesti osta. Ma wõtjin ka.“

„Kaks rubla, ega see waejeks tee,“ kordas isa.

„Aga kust ja need kaks rubla wälja wõtad.“

Selle aja sees oli ka Mart ligi astunud.

Ta waatas tõsiselt uue asja peale, mis wäga armetuna seisis ta ees laual. Ta näole ilmus waenulik ilme. Ta tundis lambi wastu instinktiiviselt waenu ja see kaswas ta hinges niisuguse kiiruga, et ta seda enam waigistada ei suutnudki.

„Lamp tuuakse — noh — milleks seda nüüd vaja! Peerg ei ole teile hea küll. Ega sellega muud ole teha, kui maja põlema ajada.“

Ja ruttu läks ta peerutule juurde, istus pingile ja hakkas lõmme lõhestama. Aga nähtawasti oli ta niiwõrd suure ärewusesse sattunud, et ta oma tugewaid konarliisi käsi ei suutnud taltsutada ja kuiwad peerud murdufid katki.

Ta wiskas lõmmud wihaselt kõrwale.

Wäga ettewaatlikult hakkas ema ise lampi üles seadma. Kõige enne seoti pikik tugew nööri

laeparde, mille külge köideti lambitraadid. Siis pandi üksikud osad oma kohale.

Peagi kõikus uus lamp mustawas, amarusjega täidetud talutoas.

„Kõik sina linnast ära wead,“ wöttis isa uuesti sõna, aga ta häälest ei kuulnud enam endine tighedus. Midagi pidi olema, mis selle mehe hinge uue lambiga sundis leppima. Ma usun, wististi mõnus ja kuum auahnuse jäde, sest tööpoolest ei olnud ju weel külas kellegil laelampi. „Aga ega seda tea, kas põleb teine ühti,“ lisas ta juure.

„Pane põlema, pane põlema!“ hüüdis noor-põlw. Muidugi ei teadnud nemadki, mis neil sealt on oodata. Nad nagu aimasid suuremat, paremat puhtamat walgust ja janunesid selle järele.

„Oodake ikka weidi,“ tähendas ema. „Ega ta muidu ei põle, tale tuleb õli sisse walada. Ka seda ma tōin. Tooge õuest õlipudel ära.“

Ema häälest oli juba argus kadunud, sest ta sai aru, et uus lamp enesele ise suutis wõita lugu-pidamist. Ainult see erutas weel suuresti ta hinge, kui esimene walgus tungib heledasti talutoas igale poole, ka kõige kaugematesse nurkisse. Kaupmees oli talle seda walgust korraks proowiks näidanud ja see seisus kogu tee tal silmi ees.

Annaks aga Jumal, et just ka sellel lambil oleks niisugune wõimukas walgus!

Isa astus ise ligi, wöttis õlipudeli ja walas kõige suurema ettewaatusjega õli lampi.

„Õi, see neelab ju pooltoopi korraga,“ tähendas isa. „Ega seda siis niipalju tarwis lähegi.“  
Ta jättis walamise seisma.

Isa jäigi nüüd lambi juure talitama. See on imelik. Algatus saadakse nõdrast jõust, aga warsti wõtawad tugewad käed asja juhtimise oma hooleks. Ema astus ka siin heameelega kõrwale ja waatas isukalt isa talitust pealt. Isa oli aga tõsine ja igauhe käsi oleks wõinud käia halwasti, kes teda nüüd oleks läinud eksitama.

„Pilpaga tulid!“

Kui lühike ja tõsine käsk. Mitu inimest rutatsid seda täitma. Ainult Mart ei liigutanud ennast paigalt.

„Mis hullu sul meeles on,“ hoiatas Mart. „Sa nüüd sellega jändad. Paned wiimaks öösel maja põlema. Ega see mänguasi ole. Ise waltasid tehesse ligemale pooltoopi õsi.“

Aga ka see hoiatus ei suutnud isa ta tegevuse juures takistada. Isegi emal hakkas hirm.

„Kuule, olgu nüüd õhtul peale,“ ütles ema. „Eks teine päew jõua katjuda.“

„Noh, mis ja taht siis töid muudu kõhkuna.“

Isa jäi kindlasti oma tahtmise juure. Selle r. ethe mehhiselt näolt paistis oma tahtmise murdumatu täidesaatmine. Sa kardad maja põleminemise eest. Mina aga ei karda ja sellepärast panengi lambi põlema.

Isa süütas pilpaga tahi põlema.

„Pikk, kollane teek tõusis üles. Aga walgem see tuli ei olnudki kui peerutuli, ilusam ka mitte. Ta wiskas enesest hulgani pakku musta suitsu lae alla.

„Ennä nende tuld,“ hirwitatas Mart wihaselt „Mitu korda wiletsam kui peerg. Ja niisuguse asja eest antakse kaks rubla.“

Ta ei ütelnud küll enam midagi, aga oma hinges jatkas ta: „Lastakse teda (ema) teha, mis tahab. Mis naisel wiga tantsida, kui mees talle sõnagi ei lausu.“

„Oota ikka, Mart, oota,“ ütles ema. „Ei ole ju weel klaas peal.“

„See teda nüüd paremaks teeb!“

Ja hakkas klaasi peale panema.

„Oota!“ tähendas ema ja ruttas juure. „Kaupmees käs kis tule piiskejeks keerata. Alles siis võib juureks teha, kui klaas soojaks läheb.“

Ja ema keeras tahti hoopis alla, nii et tuld waewalt wõis silmata.

Emast kuuldus õudne, wiwane kahjurõõmu awaldaw naer. „Nüüd on siis klaas peal!“

See oli sulane.

Ta wõttis ruttu uue, kõige laitema ja õhukesema peeru ja süütas põlema. Tuli haaras isukalt kuivast, weidi tõrwast puust kinni ja peerutuli loitas kõrgele.

Tuba oli haruldaselt walge ja Mardi wäge täitis magus wõidurõõm.

„Nüüd on ehk see küll,“ tähendas ema ja hakkas tuld natukehaawal suuremaks keerama.

Ja taas sündis valguse ja pimeduse võitlus. Ikka heledamaks ja heledamaks läks lambi tuli ja pimedus, mis aastakümneid pikkael talwe-õhtutel oli talutoas walitsenud, põgenes uue valguse eest kõrwale. Esmalt kükitas ta korraks laua alla, woodi warjule, aga warsti fundisid uue valguse kiired tema ka taganema ja wiimsest peidukohast.

„Noh, nii on hea küll,“ ütles ema ja jäi uhkel ja wõidurõõmsal pilgul heledasti walgustatud talutuba waatama.

Sellest õhtust peale jäigi lamp talutoas ainsaks walguseandjaks. Peerutuli kahwatas ta kõrwal hoopis, ja mis peaaigi, ta häwitatas suitsewa peeru luulelikkuse ja sõbralikkuse ühe korraga.

Kõik leppisid peres ruttu uue walgusega, kogu õhtul ta ümber kokku ja talwine õhtu ei olnud enam kohutaw pikk ja igaw. Ainult Mari oli uue walguse wastu waenulik. Ta laitis teda päewal awalikult, püüdis noorsoo hulgas tema wastu kihwtiste sõnadega äratada waenu. Selle juures ajus ta widewiku tuleku harjunud tööle, wõttis lõmmud, lõi nende küljest peerge ja lõhestas neid hoolega õhukesteks.

Kui keegi tale ütles, et peergu enam tarwis ei lähe, siis naeris ta ehtotsa wihjalt ja ütles, et enne ei maksa wana kaewu täis ajada, kui uut juba tuntakse. Kui ta aga nägi, et ta peerge

enam ei tarwitata, siis heitis ta õhtul warakuit  
magama ja nägi peeruwalgusest und, millest ta  
ei suutnud lahkuda.

Nüüd hakkas uus walgus suurest talutoast la-  
gunema pikkamisi laiali mööda küla. Esmalt tuli  
küllast noorsugu uut lampi waatama, ja kui nad  
selles ülewoolawas walguses üksteise naertawaid  
nägusid nägid, siis hakkasid nad heameelega naerma,  
nagu wangid, kui need esimest korda lähewad mus-  
tast kongist päiksekiirte kätte. Võite aru saada, et  
nad kõik olid midagi igatsenud, midagi oodanud,  
aga nad ei teadnud seda enestelegi seletada. Need  
noored olid küllalt seda tunnud, et see nõgi, mi-  
lega peerutuli õhku täidab, nende hinged enda  
alla matab, kuid nad ei teadnud, kuidas endid  
päästa pikaldasest lämmatussurmast.

Aga nüüd nägid nad uut walgust, walgust,  
mis oli hele ja millel ei olnud suitsu.

Ja nad hakkasid seda kõigest hingest igatsema.

Ei läinud kuigi palju aega mööda, kui suures  
küllas igas peres parre külge riputati lamp. Nüüd  
ei tarwitsenud enam nii kartlik ja ettevaatlik olla,  
waid kohe keerati tuli kindlal käel suureks ja hele  
walgus lainetas üle talutubade.

Rohkearwuline oli küll nende hulk, kes esialgul  
weel hiskusid peerge ja uute lampide peale põues  
haudusid kibedat wiha. Nende wihamutused ei

juutnud aga lampide hehk tumestada ja nad pidid  
wiimakski kõrwale pugema haigete südametega.

Kui walgus tuli — sellest on läinud hulsk aega  
mööda. Weel tehakse mõnikord unustusewälda wa-  
junud peergudest juttu, aga selle juures ei suudeta  
ikkagi aru saada, kuidas inimesed sel ajal suut-  
sid selle suitsewa walgusega läbi saada ja sellest  
pedada weel lugugi. Müüd ei oleks niisugune wal-  
gus mõeldawgi.

Aga fiski, weel ei ole sellest kaugeltki küll.  
Ikka weel oodatakse uut walgust, mille leek suurem  
oleks, mille walgus heledam, sest ka praeguste  
lampidel on küllalt nõgi.

⚡ ⚡ ⚡

## Sisukord.

- 1.	Rehe all . . . . .	5
- 2.	Puimalipp . . . . .	11
- 3.	Laupäewa õhtul . . . . .	18
- 4.	Kasemahl . . . . .	25
- 5.	Surnuaial . . . . .	30
- 6.	Käivõ õu . . . . .	38
- 7.	Pühapäewa hommik . . . . .	44
- 8.	Wainul . . . . .	50
- 9.	Kewade . . . . .	60
- 10.	Heinamaal . . . . .	65
- 11.	Teel . . . . .	76
12.	Järv . . . . .	86
13.	Saarel . . . . .	94
14.	Widewik . . . . .	99
15.	Head teed . . . . .	105
16.	Piiraja . . . . .	110
17.	Niisugune aeg . . . . .	117
18.	Enne ja nüüd . . . . .	124
- 19.	Und (Kalapüügil) . . . . .	131
20.	Kui walgus tuli . . . . .	144